

B 709.

Gesti-Kirjameeste-Seltsi Toimetused Nr. 19^b.

Gesti Laste
Kirja-kogu.

II. anne.

Toimetanud ja kirja pannud

Paul Andriis.

Tartus.

Trükitud B. Laakmanni kulu ja kirjadega.

1879.

Eesti Laste Kirja-kogu.

II. anne.

Toimetanud ja kirja pannud

H. Laakmanni
Trükik. kirj. 1916

Paul Andriis.

N° 105. *Õnnejuhla laste rõõmsustest.*
P. Andriis, 10. märts 1916.

M. K. K. K. K. K.

Tartus.

Trükitud H. Laakmanni kulu ja kirjadega.

1879.

Gesjõna.

Üks aasta on Jumala abiga jest saadik, millal „Paste kirja=fogu I. anne“ triikfija kätte sai antud, ära elatud. Enamiste on see raamatukene lahket wastu wõtnist leidnud. Mõned auuwäärt sõbrad on ka I. ande lõpul seiswat palwet täites mulle raamatukese kohta mõnda soowi nimetanud ja juhatusi annud, mida ma tänuga olen wastu wõtnud ja tähele pannud. Subamise järele olen nüüd eesfeiswas II. andes mitmetaulisi lugemise=tükkiid toimetanud, kuna I. andes paljalt ühetaulised oliwad.

Üksik inimene on enam ehk wähem ühekülgne, ja niisama ühepoolne sagedaste tema töö. Et „Paste kirja=fogu“ selle wea eest hoitud saaks, seks olen ma enesele kaastöölisi otsinud ja ka leidnud. Meid lahkeid sõpru tänan ma siin awalikult nende abi eest ja tunnistan rõõmuga, et nad ja mõned teised tutwad kirjanikud ka weel järeltulewate annete juurde mulle oma abi on lubanud anda.

Et selle raamatu lugejate waimu=järg wanaduse ja õpetamise wõi õppimise järele mitmesugune on, sellepärast leitakse siin kergemaid ja raskemaid lugemise tükkisid. Aga kus wõimalik, olen ma neid püüdnud nõnda kokku seada, et nad tõine tõist seletawad ja täiendawad. Iseäranis saawad enamiste kõik mõtte-salmid eesseiswate lugude läbi seletatud. Siiski soowiksin ma, et laste wanemad ja koolmeistrid selle pääle waataksiwad, kas lapsed loetud tükkidest aru saawad, ja kus arusaamine puudub, sääl neid arusaamisele awitaksiwad.

Sellega saadan ma „Eesti laste kirjja=kogu II. ande“ lahkete laste liiki. Andku Jumal hääd sigidust!

Cartus, Septembri kuul 1878.

Raamatu toimetaja.

I. Looda Isa pääle.

A. Pürikivi.

Nöder süda, looda

Dma Isa pääl';

Temalt abi ooda,

Kui sul mure tääl.

See, kes taeva löi,

Walguse sul löi,

Küll ta saadab rõõmu

Märtfind südamel.

Önnis, kui sa teda

Palud rõõmuga,

Önnis kui sa seda

Ei wõi unusta.

Nöder süda, looda

Dma Isa pääl';

Temalt abi ooda,

Kui sul häda tääl.

Sakka temaga

Dma elu sa,

Anna homne mure

Tema hoolale.

Nöder süda, looda

Dma Isa pääl';

Temalt abi ooda,

Kui sul häda tääl.

II. Tuusupää.

Üstikult seiswad puud purustatakse tormist, wõi laastatakse tuulest palju kergemalt lagedaks, kui nende wennad rohilises metsas tõiste seltsis. Üstikult seiswate inimestega on seesamasugune lugu. Kui palju kibedam Maini linna nooremehe emal pärast oma mehe surma ainu poja lahkumine kanda oli, seda ütleb apostel Luukas väga lühidalt, aga liigutawalt nende sõnadega: „— kes oli leff.“ Ta pidi üfsti kõifide elu tormide wasta panema, ja see oli ja on raske.

Ka Liisa Liilik pidi seda lühikese õnneaja järele tunda saama. Ta oli Ulejõe külas sündinud, wara waeseks lapseks jäänud, ühes talu peres karjas käinud ja säälsamas pärast tüdrukuna teeninud. Liisa oli hoolas ja usin tütarlaps, kes tööd ei kartnud ja ta kõige kõrgemat palka ei nõudnud. Sellepärast jäi ta ühte peresse teenima, kuna tõised teenrid kohast koha ja perest peresse jookšwad, kus neid ühes paigas ühe

häda, tõises paigas tõise häda üle kaebamist oli. Kui tõised tüdrukud pühapäewadel enne lõunat ilma asjata enese ehtimisega aega wiitsiwad, lähedaske kirikusse üksi ennast näitama ja tõisi vaatama läksiwad, siis pani Liisa ennast ruttu wiisipärast riidise ja luges weel enne kirikut, kas tüki piiblist, wõi ka pühapäewa ewangeeliumi ehk epistli läbi, käis waga südamega kirikus ja pani jutlust iluste tähele. Pärast lõunat wiitis ta aega oma kooliraamatute ja õpetliku jutu raamatute lugemisega. Neid raamatuid tõi ta enesele kiriku juurest, kuhu kihelkonna koolmeister walla koolmeistrite ja muude mõistlikude meeste abil raamatukogu oli asutanud. Nõnda wiisi haris ta oma südant ja waimu ning täiendas oma teadmist.

Tuliwad mõnikord ilusa ilmaga pühapäewal pärast lõunat küla noored mehed ja neiud wainule kokku wiisakaid mängusid mängima ja wanema rahwa silma all auusal kombel lusti pidama, siis ei jäänud Liisa siit sugugi tagasi. Tema oli rõõmus rõõmsatega ja ta laulu hääl kõlas heledalt tõistega kooris üle wälja:

„Sõua kiige, jõua kiige,
Sõua kiige kõrge'esse
Üle örte, pääle parte,
Üle örte õunapuusse,
Üle parte pihlatasse!
Alt ep saa ani ujuma,

Päätt ei piiri pääsutene,
Wahelt wasti warbelane.
Sõua kiige, jõua kiige,
Sõua kiige kõrge'esse,
Sõua üle kolme aida!“
(Rahwa laul).

Siin külas elas ka üks tõine waene laps, Jakob Salas. Oma waimu ja ka eluloo poolest oli ta Liisa sarnane. Ka tema wanemad oliwad wara ära surnud ja teda waeleks lapsleks järele jätnud. Teda anti kogukonna walitsuse poolest ühe auusa peremehe juurde karja, kes teda palgaks talwel koolitas. Et Jakob oma peremehele igapidi rõõmu tegi ja erkjat waimu tunnistas, saatis see teda paariks aastaks kihelkonna kooli. Siin oli ta peaaegu kõige tulisem poiss; igas hääs asjas oli ta tõiste ees. Sell korral ei õpetatud weel mitte kihelkonna koolis Wene keelt. Aga et poiss usin ja õppimise pääle wõtja oli, andis koolmeister temale mõned Wene keele tunnid, nii et Jakob koolist ära minnes Wene keelt kaunis hästi lugeda, kirjutada ja ka natukene ümber panna oskas.

Pärast oma kooli aega teenis Jakob oma häätegitat usutawalt ja truult, tunni ka tema kõrwadesse kõlas:

„Suur ja wahwa Keiser kutsub
Noori mehi lipu alla;

Tema wägen kutsumine
 Tungib üle maa ja mere.
 Keiser kutsub; kuuige mehed!"
 (Dr. F. H. Kreuzwald.)

Ja Jakob Salas kuulis: esimene nummer taskus pidi ta minema astuma. Küll oli lahuline armsast pere-rahvast, tutvatest ja kaunist kodukohast raske. Wiimast korda käis ta oma nooruse mängukohtasid vaatamas ja jumalaga jätmas. Sää! seisis küla tänaw oma armsa aia-äärsega, millest lauluga nüüd pidi hüüdma:

"Meil aia-äärne tänawas,
 Kui armas oli see!
 Kus lastehinas põlvini
 Me lapsed jootsime.

Aga tuli. Maa ja mere pääl
 Silm mõnda seletas —
 Ei pool nii armas polnud sää!
 Kui küla tänawas!"

(L. Koidula.)

Sää! seisis jõekene, kelle wulinat ja kohisemist ta oli päält kuulanud; sää! küla wainu-pääline, kus ta mõnda rõõmust tundi oli ära elanud. Haledus tuli ta pääle. Aga "Suur ja wahwa Keiser kutsub! Mu kohus on ta kutsumist kuulda ja kohuse täitmine läib üle kõige." Need mõtted paniwad kõig murepilwed põgenema.

Perewanemate õnnistamise all sammus ta tõiste noorte meestega seltsis Narwa linna poole. Sää! saadeti neid kaugele Wene maale. Igal pool, kus ta käis, hoidis ta hästi silmad ja tõrwad lahki ja pani uusi asju hoolega tähele. Usinuse, truuduse, sõna kuulmise ja erisa arusaamise läbi igas asjas paistis ta pea oma pääliku silma. Ja et ta ka koolis mõnda oli õppinud, tegi teda ta ülem ehteks omaks tuapoisiks, ning andis pärast oma maja sisetse walitsuse üsna tema hooleks. Mõnda oli ta eluford wäga hää ja ta teenis mõne kopika. Kuna tõised soldatid enesele iltä kodust raha järele palusiwad saata, oles ta raha wõinud kodu läkitada. Et tal seda tarwis ei olnud teha, sellepärast andis ta omad teenitud kopikad oma pääliku kätte hoida. Kui teda wiimaks kodu lasti, oliwad kopikatest rublad kaswanud. Neile lisas ta päälik weel lõppeks hää summakese juurde ja saatis oma truu teenrit Sumala nimel teele.

Kiireste tõttas Jakob oma kodu küla poole, kus teda wanaad tutwad rõõmuga wastu wõtsiwad.

Ta ostis enesele kogutud rahaga tülikese maad, ehitas kena elu majakese ja lauda senna pääle ja istutas maja otša wiljapuu aia. Oma wäikesse põllulapi ja wiljapuu aia

harimise kõrvas tegi ta ka veel kivistepa tööd, s. o. ta raius kivististid, keskivistid ja muid kiviasju välja ja teenis nõnda igapäevast leiba. Seda tööd oli ta Wenemaal soldati põlves tähele pannud ja ära õppinud.

Jakobi elu ülem õnn ja ilu oli meile tuttav Liisa Liisk, kellega ta lapse põlves oli karjas käinud, pärast küla wainul wõitu laulnud ja keda ta ju siis oli auustama ja armastama hakkanud, nii et pulmad pea ära peeti. Ja kui neile mõne aja järele taewa taat ühe tubli poisikese kinkis, siis oli nende rööm otsata suur.

Noor abielupaar jäi ikka usinaks ja kokkuhoidlikuks ja püüdis oma päriskohast ilustada ja suurendada. Kuna m need tõised noored peremehed õhtu kõrksi läksivad, astus Jakob kergel sammul oma puhtusest hiilgawa majatse poole, terwtas oma ikka röömsapalelist ja puhtuse armastajat abitaasat ja hõõtsutas wäikest Jaani, kes temale röömuga omad paksud käekesed wastu sirutas. Siis kohendas ta weel natukene wiljapuu aias, kastis noori taimetse, seadis ua wartele tugesid, wõi puhastas õunapuid usikestest. Selle töö juures awitas teda Liisa, wõi waatas röömsaste päält, kui ta wäikest poisikest sülle pidi wõtma. Ja kui see wiimaks oli magama pandud, istusivad wanemad, iseäranis ilusail suweõhtutel, weel tükk aega puupingi pääl ufse ees wana pärnapuu all ja kuulatastwad üle jõe ja oru metsa poole, kust õõpiku laululugu nende kõrwu kõlas. Niisugusel korral tõmbas Jakob oma lühikese warrega sawipiipu ja pidas ennast kõige õnnelikumaks inimeseks maa pääl. Aga siiski oli temal weel täitmata soowimisi.

„Liisa,“ ütles ta ühel õhtul, „nagu ma olen kuulnud, tahtwat rikas Rebase Jaan oma wäikest heinamaa tükki meie kartohwlimaa kõrvas jõe ääres ära müüa; ma arwan seda ära osta.“

„Armas mees!“ hüüdis Liisa imeteledes, „sa ajad tühja tuult taga, sest ütle ometi, kust ja selleks raha wõtad?“

„No noh, natukene on mul juba, ja mis puudub, seda jätab mulle Rebase Jaan hää meelega wõlgu; ta teab, et tema raha kindla põhja pääl seisab. Aga ka ühe lehma peame ostma. Kas sa arwad, et ma lauda ilma asjata ehitasin?“

Ja Jakob Salas ostis heinamaa ja lehma ka. Liisa ei pannud oma suurendatud tööd paljaks, sest magus piim tasus waewa rohkestes ära. Kui ka wõlg aega mööda wähenes, siiski ta wähenes ja usinate inimeste wara kaswis.

Sellega ühes kaswis ka mitme mõistmata inimese kadetus külas.

„Liisa wist enesele liiga ei tee, midu ei käiks ta ilka mitte nõnda puhtas hilpudes. Kudas ta tore on! Kõõk ja tuba on nagu kassil lakutud, puhtad nagu mõisas. Ja kudus ta oma jõmsikat ehil! Jakob ise ka kannab liig kõrgeid mõtteid pääs.“

Nõnda kõnelesiwad kurjad keeled, aga meie õnnelikud inimesed ei pannud seda kuuldawaks, waid tegiwad, nagu ennegi usinaste tööd, harisiwad oma wäikest maatükkest, oliwad kottuhoidlikud ja tänasiwad Jumalat oma õnne eest.

Sagedaste, kung tõistes majades tüli ja tõra kuulda oli, ja mõni abielu paar südant ajades ja punnides tõine tõisega päewade kaupa sõnakestti ei rääkinud, kõlas siit majast rõõmulik kahehäälega laul, nagu wanast küla wainult, kuhu juurde wäike lapsuke oma tenorit wõi passi ligi laulis. Ta oli oma wanaduse lohta suur ja tugew poiss ja täis wallatust.

Dotmata, nagu wält taewast, tuli jutu alguses tähendatud õnnetus. Ühel päewal — wäike Jaan wõis seitsme-aastane olla — kanti Liisale, kes ühtegi paha ei aimanud, ta mees weriselt ja minestanult kodu. Westikiwi oli ümber kukkunud ja tema parema puusaluu ära purustanud. Salg wõeti otjast maha, aga waene mees ei jõudnud liiga walu ja werejooksmist kaua kanda; kolme päewa pärast heitis ta hinge. Weel surnult pidas ta omas külmas peas Liisa tulipalawat kät. Oma wiimse silmapillega waatas ta ülihaledalt wäikeste pojakeste pääle ja andis teda wiimse puhkega selle armu hoolde, kes kõikide waeaste laste ja leskede isa tahab olla. Ühel lahtel sügijepäewal kanti teda surnuaeda, mis ilusa kõrge künka pääl seisab ja rahulikult alla üle laia wälja waatab. Kiriku kell hüüdis, kirsi lasti kitsa kambri sisse, kiriku õpetaja rääkis wägewaid ja ülendawaid sõnu ja selle pääle laulis laste laulu koor:

„Siin hing'wad õndsad
Kõit rahus põrmu sees,
Ja nende waimud
Eääl seiswad trooni ees.“ ic.

Weel peu täis mulda, neel üks pisaraspilge, ja juba hakkasiwad hauakaewajad mulda hauda ajama. Kurbduse osalised lahkusiwad koost ja Liisa heljus, nutja lapsuke kae kõrwas, püüatult kodu poole. Siin pani ta ufse luku ja langes õhates

põlwele pääle. Kõik ta waewaga koku hoitud jõud olid nüüd otjas. Tumedad tulewiku mõtted ja küsimused lõhkusiwad ta südant, kes muudu nii kindel lootuses ja usalduses Sumala pääle oli.

"Miks pidi mu armastatud abikaasa oma täies mehe ees ja jõuus ära minema? Miks pean mina liiskult ja pärsutult maha jääma? Sa mu armas laps!"

Viimane mõte juhatas teda jälle mõistusele, kohuse täitmisele.

"Tule siia, Saanike, mu poeg! hüüdis ta ja wõttis teda hõlma. "Waata, täna on nad sinu isa maha matnud ja meie oleme nüüd üksi. Sa oled üksinda mulle järele jäänud. Luba mulle, et sa ka nii hääks inimeseks tahad kasvada, nagu tema oli. Kas tahad?"

Poisikene waatas tõsiselt oma sõstrajilmadega, kelles weel weerles, ema oisa ja kogeldas: "Jah, memm."

Emal silitas lapse juukseid oisa eest ja hoidis teda kaua ümber kaela.

"Sumal õnnistagu sind, mu waene laps!" ütles ta taseleste, "taewa taat saab nüüd meie isa olema."

Kaske südamega, aga usaldades läks ta tõisel päewal töösse. Ta tahtis weel usinam ja koku hoidlikum olla, kui sija maale, ja auusal kombel ennast ja oma poega toita. Kõige ilusamad õunad ja marjad, mis ta omast aiast korjas, ja ka wõi, mida ta oma suu eest tagasi hoidis, wiis ta linna turule. Ta õmbles ja parandas, pesti ja triikis wõrastele inimestele. Tõbb toodi temale küllalt, sest et temast ta puhtuse ja korra armastuse pärast auusamad inimesed suurt lugu pidasiwad. Ühegi töö eest ei taganenud ta tagasi, waid awitas rikkaid talu-pere-mehi põllu kolkupanemises, kartohwlite wõtmises ja mitmes muus töös. Nõnda sai ta oma igapäewast leiba ja kogus päälegi mõne kopika koku.

Aga warsti märkas ta, et kõik ta waew siski usina ja truu mehe aset ei jõudnud täita. Wõlg, mis weel tema päranduse pääl seisis ja mida ta mehe tugewad õlad kergelt kandsiwad, rõhus raskelt waest leske. Kui maksmise tähtpäew kätte tuli, ei olnud temal weel mitte terwelt intressi wõi kasurahagi käes, seda wähem oli temal wõlawähendamise raha maksta. Rebaste Saan oli tark, aga lõwa südamega mees.

"Teie teete enesele töbga liiga, armas Saani ema", ütles ta pääb wäänades. "Kas teate? müüige heinamaa mulle

tagasti! Ma ostan ta teie käest ära, nii et üksi — wähe kahju wõtate. Ka lehm müllige ära! Siis saate wõlgadest lahti ja teile jääb weel natuke ülegi, tarwitata wähem tööd teha ja wõite muidu enam teenida.

See nõuu oli mõistlik, kui ta natukene lõwa ja oma kasu nõudes antud, aga Liisa ei wõtnud seda kuulda. Ta oli oma mehe raske waewa ja suure hoole läbi wõidetud omanduse pääle ühe ja tahtis seda terwelt oma poja kätte anda. Rebase Saan niikutsas pahaselt ilasid ja arwas puuduwad intressid pääwõla külge. Weel kaks aastat suutis leif kõik oma jõudu kofku wõttes oma warandust kinni pidada, aga siis pidi ta häda saadetusel heinamaa ja lehina käest ära andma, ja wõis rõõmus olla, et majakene wiljapuu ataga ja põllu-tükikesega kätte jäi.

Ta süda walutas sees, kui ta wiimaks seda nõuu pidi wõtma, ja kurbdus ja mure tegiwad teda ruttu wanaks. Ikka weel läis ta puhtais ja lorralistes riidis, aga ei enam tulnud rõõmu-laulu häält üle tema huulte. Ta kõhna pale pääle tõusiwad ikka enam murejoooni nähtawale. Wähest oleks ta kergemalt oma koormat kannud, kui ta jäält poolt oleks troosti leidnud, kust ta seda ootis ja kõige enam oota tohtis: omalt armastatud pojalt. Aga Saan ei täitnud ema lootust täieste.

Ohulikult kosus ta wäga jõudfaste; mida kõhnemaks ema läks, seda tugewamaks tõusis tema päewast päewa jõuu ja teha suuruse poolest. Ka wäga tuline oli ta: jooksis nagu hurt, kargas kui põder, ronis nagu oraw ja ujus kui kala. Ühedki kargud ei olnud temale liig kõrged, ja maadlemises wõitis ta suuremaid poisja kui ise ära. Koeradega ja hobustega mõistis ta wäga hästi ümber käia. Ka koolis läks õppimine nii, et wõis rahul olla, ehk küll koolmeister püäd wäänades mõnikord ütles: Kuid see pois tahaks, natukene rohkem töö juures istuks, siis wõiks ta palju enam õppida ja teada!" Aga Saan oli oma isa kabe asja poolest liig wara kautanud: toitmise ja kaswatamise poolest. Rõhutud ema kõhnast walitususest oli ta pea üle. Jõuuga ühes kaswis tema sees wallatu ja ülbe meel, mis läbi ta oma emale palju südame walu tegi.

Et ta oma paremaid riidid ei hoidnud, waid palju püksa ja kingi katti tiskus, see oli weel kõige wähem asi. Koolis ei suutnud ta suggugi paigal istuda, waid tegi kõigesugusid rumalaid töid. Ta maalis eesli püäd kriidiga oma eesistuja selfilise knue pääle. Wähel jõudis ta ruttu kabe tütarlapse pää-

palmitud koku ja naeris meeletumalt mõlemate „lahutamate“ üle. Laitust ja karistust võttis ta rahulikult nagu ära teenitud palka vastu. Sues oli ta oma hullamistega veel hullem. Mitu hobust ujutas ta sügavamale, kui peremehele meele pärast oli. Mõni kord jooksis ta kaupmehe maja juurde, tõmbas sääl ukse kõrval seisvat kella ja peitis siis ennast ruttu ära. Dmast peidupaigast vaatas ta päält, kuidas ümardaja või ka majaperemees ise ukse lahti tegi, ammuli suuga ümberringi wahtis ja siis pahaselt jälle ukse kinni pani. Kord ostis wald pärast eneste wabel wastastikku tulekassa seltsi asutamist weepritsi, mida ühel seatud päewal proowiti. Kõik kogukonna walitsuse liikmed oliwad koos. Wee juhataja võttis teru otsast kinni ja lastis wet jooksta. Muidugi mõista oli ka Jaan päältwaatajate hulgas. Ta tungis esimesse reasse kunni wee juhataja juurde ja andis temale wopsu külge, nõnda et weejoon wiltu ja kohe tõisel pool seiswa kogukonna walitsuse liikmete päale woolas ning neid kõiki märjaks tegi. Suurema osa wet sai Rebase Jaan, kes ka nende hulgas oli.

Need ja mitmed tõised kärmust, julgust ja ihu jõudu tunnistawad wallatused, mis tõisi seltsilisi, kes ise Jaanist palju paremad ei olnud, teda imeks panema ja temale auu andma paniwad, pahandasiwad ja tülitasiwad muid inimesi ning tegiwad kõige päält kurblikule emale muret. Kui ta teda selle eest manitses löi ta alandlikult omad sõstrasiwad alla, ja tõstis nad kõne lõpetuseks jällegi üles südamelikult üteldes: „Armas memm, mina ju paha teha ei tahtnud, tõine kord ei tee ma mitte seda enam. Dmeti, kui ta laks kolm korda kiusatusele oli wasta pannud, siis wääras see teda uueste ära ja kauaks pahaseks ei jõudnud nõder ema ka mitte jääda.“

Jaanil oliwad ka mõned hääd omadused. Kõhnemaid lapsi jättis ta iga kord rahule, ja kaitfis neid päälegi pahade poiste eest, mis eest need tema sõna kuulsiwad. Lindude pesasid ei rikkunud ta mitte enam sepi saadik, kui kord koolmeister mõistlikult lastele lindude kasusaatmist oli ära seletanud, ja walwas nüüd fangeste, et ka keegi tõine neile armsaile inimeste sõpradele kahju ei teinud. Tutwaid ja naabrid awitas ta hää meelega töö juures, ja iseäranis wana inimeste ja hädaliste vastu oli ta lahke ja sõbralik, iga „auusa inimese“ vastu, nagu ta ise ütles. Aga keda ta mitte niisuguseks „auusaks inimeseks“ ei pidanud, sell oli tarwis ennat tema eest hoida.

Wallawanema pea täisealine poeg, üks ära ellitatud, häbemata pois, julgus lord Jaani ema üle põlgawal kombel kõnelda. Juba lõendab Jaani pale, ja kui tõine veel wae-walt sõna „sandi tüdruk“ saab suust wälja ütelda, on ta temal laelas, kisub ta maha ja annab talle nii lorrapäraft walu, et sellel teutamise himu kauaks ajaks ära kadus.

Weel üks tõine tüki tuleb mulle meelde. Lord oli väga suur pöud, nõnda et wäikene jõekene tükate ära oli kuiwanud ja üffi suuremais wõrendikkudes wet leida oli. Ühe kõige suurema sisse oliwad enamiste kõit kalad kokku kogunud. Säält tuli üks ihnuskael, kelle käes siin kalapüüdmise õigus oli, ja tõmbas tiheda wõrguga peaaegu kõit kalad wälja. Arul-dasel wiisil ei olnud Jaani päältwaatajate hulgas, waid ta tuli alles siis jookstes, kui mõned inimesed hakkasiwad kodu poole minema. Nende seas oli ka koolmeister, kes laites ütles: „See on häbitöö. Ta täitmata rifub kalapüüdmise täieste ära. Wanad ja noored, emad ja lapsed, kõige wähemad kalalesed peawad tema toobriks minema.“

„Kas seda ei wõi ära keelda?“ küsis Jaan jutu wahel.

„Ei wõi, Jaan, sest temal on kalapüüdmise õigus.“

„Sinna pean ma idttama! Seda pean ma nägema!“ hüüdis Jaan rõõmsalt ja jooksis kaldast alla wõrendiku poole kui hull, nii et ta all pikali maha kukkus ja pääga toobri ümber pörkas, mis pääle wesi toobrist kõige kaladega wõrendikku tagast jookkis. Päästetud kalakesed rõõmustasiwad uue priiuse üle, kuna kalamees wihaselt pahanduse tegija poole kargas. Aga wõta lord Jaan linni! Juba oli ta paari astmega tõisel pool jõge.

„Mis mina senna wõin parata?“ hüüdis ta. „Kas teie arwate, et ma nalja pärast oma otja teie toobri küljes weriseks löin?“

Nende sõnadega pani ta plagama, kuua kalamees pahaselt oma püüdmise-riistad kokku otjis. Täna oli uus katse hiljaks jäänud, sest juba kuuldi kauel pisse-kõminat, ja pea täitis tubli wihmahoog kuiva jõe sängi wärste weega.

See kõit ei olnud üsna paha, olgu küll et mõnda tükki peab laitma. Aga ma kardan, Jaan oli wist mitme pahema asja juures süüdlane. Oma andis temale arwu järele, parajal mõõdul õunu, sest et ta kõit paremad ära müüs; aga Jaanil ei olnud neist millalgi puudus. Tema oli oma selfiliste päämees nii mängus kui tõemeeles ja hoidis neid tubli walitjuse all. Neil oliwad terawad silmad ja ufinad jalad, aga wane-

matel tõntsimad ja aeglasemad. Olgu nüüd ka küll puud ilusate, punaste õunadega ja wallatuse tõõd terve poistekstele väga suureks küsatuseks, siiski: „Sina ei pea mitte warastama!“ maksab ka siin, ja kes mõõra puust keelduid õunu nopib, see on waras.

Kätte ei saadud tulistid ja kärmaid poisja küll millalgi, ei annud ka keegi tõine tõist üles, aga rahwal oliwad ometi omad mõtted.

Tark wallawanem, kellel ise ilus suur õunapuu aed oli, ütles ühel päewal sõbralikult Jaanile: „Kas tead, eks ole paha, kui aia wili pool küpsend ära nopitakse, nenda et sest keegi õiget kasu ei saa. Sa tunned tõil küla lapsed ja oled nende päälil. Kui sa lubad, et minu aed puutumata jääb, siis annan ma sulle sügise hää meelega tosin tõige ilusamaid pirnistid ja korni täis õunu. Neid wõid sa siis üksi ära sülla, wõi tõistega jautada.“

Jaan waatas pääd nikutades tema otsa, strutas kae wälja ja lubas tema soowimist täita. Tõised peremehed tegiwad oma wanema eeskuju järele. Ja et Jaan oma sõawäge korras pidas, täitsiwad peremehed häämeelega oma lepingut. Jaan jautas nüüd, nagu mõni wäitene kuningas wõidetud saaki oma sõawäele, nii hull aia wilja oma seltsilistele ära. Ehk küll tõiste päämees, ei wõtnud ta siiski enesele enam, kui ta tõistele andis; igaüks sai ühe wõrs. Aga kodus pidi ta oma saaki üksi sõõma, sest ema ei liigutanud ühte märja ega õuna, waid nuttis. Alguses sai ta selle üle pahaseks. Aga pea sulas ta süda pehmeks, ta lubas ennast parandada ja pidas ka oma lubamist õunade kohta terwet talwe, kewadet, õitsemise aega ja ise weel kaueminegi. Oma wõrs teda üksi paluda ja manitseb; waljust ei olnud ta ka waremalt pruukinud. Nüüd oli juba see liig hiljaks jäänud.

Ja ometi on lapsele armu ja hirmu tarwis, nagu taimedele pääfesepaiset ning wihma. Sellepärast on suur õnn, kus lastel armastaja ja armulise ema kõrwas õiglase, wali isa on. Mitte ma ei arwa, nagu ei wõiks ka isa pehmema ja ema kõwema südamega olla; ma räägin aga üleüldse, kudas need pää omadused enamiste isadele ja emadele Jumalalt on antud.

Nõnda läks üks aasta tõise järele möõda. Liisa hoolitses, hoidis kofku, lootis, nuttis, tegi palwet, ja Jaan kahetses, palus andeks, naeris ja tegi wahel emale rõõmu, aga wahel ka

jälle kurbdust. Siiski ülemeelne ja wasta tõrjuja ei olnud ta oma ema wastu millalgi.

Lapselt kaswis suur pois, kange nagu kask ja tugew nagu tamm, teda iga asja toimetajaks wõis tarwitada, kui ta ise tahtis. Ta awitas ema truult aia töös ja wõera teenistuses. Aga oma wallatust ja koerust ei jätnud ta maha, mis läbi ta enesele waenlasti kogus ja emale pahandust sünnitas. Juba ammu oli temale rahwast „tuisupää“ nimeks antud ja hüüti teda nõnda, mis pääle ta peaaegu suureline oli. Ja nagu see sagedaste ette tuleb: kus midagi iseäranis asja oli sündinud, kas mõni aknaruut meelega katki löödud, aed maha lõhutud wõi sellesarnast ja tegijat kohe kurja töö kallal ei olnud tabatud, sääl wõlbi kohe: „Seda on tuisupää teinud.“ Jaan ei ütelnud selle wasta midagi, waid ta rõõmustas päälegi mõni lord, et tema nii tuttow ja kardetaw oli. Aga oh! see rõõm maksis tal kallist hinda.

Astal 1875 lõppis ta kihelkonna-kooli aeg otja, kus ema teda pärast wallakooli läbi tegemist oli käia lasknud. Jaan oli üks neist koolipoistest, kes selle eksamit tegiwad, mis neile neljanda klassi eesõigused wäeteenistuses osaks andis. Pääw pärast kooli lahtilaskmist tuli wana auustatud kihelkonna koolmeister Jaani ema juurde ja rääkis siin ema kuuldes temaga.

„Jaan,“ ütles ta, „ma olen sind, ehk sa mulle küll palju pahandusi oled teinud, ilka armastanud. Tõmba nüüd lapse kingad jalast, sest selleks on ju ammu aeg käes. Sa oled seda oma emale, kes ennast sinu pärast üle liig waewab ja enne aega wanaks läheb ja ta oma õnna isa mälestusele wõlgu. Spi üks auus käsitöö, nagu su isa, et sa pea emale tema waewa kätte tasuma wõiksid hakata. Mis sa siia maale kurja tegid, oli sagedaste sant küllalt ja kange karistamise wäärt, ometi olgu see kõik unustatud. Aga nüüd peawad need hullused maha jääma. Uju mind wana meest, ilma elu on raske, nii et igauks oma täit jõudu tarwitab auusal kombel elutee käimiseks, ja ei ole sääl wõimalik jänese wiisi risti ja põigiti hüpata. Ja nüüd, Jumal warjaku sind! meie jääme sõprades; kui ma sind mõni lord karistasin, siis olid sa seda auusaste ära teeninud.“

Jaan oli liigutatud. Ta andis esite truule koolmeistrile kät, siis ema kääle suud. Pääle mõistliku nõuupidamise läks ta sepa juurde õppima ja ta käsi käis siin hästi. Liisa südame

päält weeres nagu kivi koorem maha. Ta ei olnud midagi tahtlenud, kui ta naabri perenaesed tema kasvatamist olivad laitnud, et see mure ja palwe laps peaks hukka minema.

Jaani uus peremees, mõisasepp, oli tubli mees, tõeste meister omas ammetis. Ta teenistuses olivad kaks selli ja mitu õpipoissi, kellest üks Wenekeelt rääkis. Tööd lastis ta mehe moodi teha ja pidas kanget korda. See oli kõik väga Jaani meele järele. Iseäranis rõõmustas ta ennast oma Wene kaasõppija üle, sest nüüd võis ta oma kihelkonna koolis fogutud Wene keele grammatika ja sõnade warandust pruukida ja täiendada. Nasta pooltõije taga oli tal Wene keel, niipalju kui igapäewaseks pruukimiseks tarwis, täieste käes. Muidu ammeti-töö õppimine läks ta lõbusaste edasi. Omad wanad üleannetused oli ta enamiste maha jätnud. Siiski wabel oli ta ka nüüd natukene ninatark ja jäi mõni kord kauemaks kui tarwis kodust ära kui tööd tellijate kätte saadeti. Kui ta selle eest sõidelda sai, siis kuulas ta alandlikult päält, ega hakkanud wasta rääkima. Arwas ta paraja aja olemat, siis mõistis ta nii lustilikult ja naljakalt ühest ja teisest asjast rääkida, mis temale teekäigul olemat juhtunud ja tema tagastulemist wiivitanud, nii et muidu wali meister temale vähemad üleastumised andeks andis.

Uga ka siin ei jäänud kangemad kiusatused tulemata. Üks korratu sell, kusagilt linnast päri, nokkis teda ilma asjata ja äritas teda wasta ütlemä, lastis ka teda salaja kõrrist õlut ja wiina tuua, wida meister teada ei tohtinud. Wabest oleks ta temale weel aega mööda enam paha teinud, aga kui wiiwuli keel liig winna wenitotaks, siis ta katkeb.

Nii oli lugu ka paha selli Kulli Kaarli kurjustega. Tema mõet oli siin täis. Kewadel tehti ta korraga ammetist lahti ja saadeti minema. Sest saadit logerdas ta tööd taganedes külas ümber. Jaanil oli temaga ümberkäimine ära keeldud, ei olnud temal ka selleks aega, mis wist enam awitas. Nõnda tegi ta rahulikult oma tööd ja jäi õige tee pääle.

Korraga hakkasiwad kewadel 1877 pikse pilwed lõunas Türgi piiril üles tõusma. Jälle kõlas meie suure, wahwa Keisri hliüd, mis isamaa poegi malewasse lipu alla kutsus. Nuttu tõusis ka meie rahwa seas kihin ja kahin, nagu enne wanast. Kui sõasarwe hääli Gesti poegi isamaa ja priiuse eest wõitlusese hüüdis:

„Tutu-lutu, tutu-lutu“
 Hüüab Gesti sõasarwi.

„Ruttu, ruttu, ruttu, ruttu!“

Rutsub tokku sõamehi

Maa meeste malewat.

(3. Surt.)

Igalt poolt suurest Wene riigist astusiwad isamaa pojad lõuna poole, ja ka Jaani kodu-külast mitu meest. Kui hää meelega oleks Jaan nende hulgas olnud, aga mis teha, kui aastaid weel liig wähe turja pääl oli. Ema wärises ja wabises, kui selle pääle mõtles, et ka tema poeg lord wõiks temast lahutatud aada, kui sõda pikale lähets ja isamaa häda sisse sattuks.

Aga Juuni kuul läksiwad Wene wäehulgad õnnelikult üle Donau jõe ja tungisiwad tubliste tapeldes ja wahwaste wõideldes edasi waenlase maa sisse. Igal pool oliwad Wenelased wõitjad, kunni Plewna linn tükiks ajaks üht osa Wene wäest seisma pani. Tõised tungisiwad edasi ja lahutasiwad täieste Osman pashat Plewnas tõistest Türgi wäe salkadest. Kõik neid Wene wäe wõitused ja wahwuse tegused ei hakka meie siin pikemast arutama. Need seisawad raamatutes, mis sellest sõast räägiwad, kirjos. Meie aga jutustame nii palju, nagu oma loo kohta tarwitame.

Wana sõna ütleb: „Kus hoonet ehitatakse, sääl langewad laastud.“ See sõna sünnib ka selle suure sõa kohta. Juba hakkasiwad raudtee rongid haawatuid ja haigid soldatid kodu poole kandma, kus neid igal pool halastusega ja armastusega wastu wõeti. Suured ja wäikesed, ülemad ja alamad jõotsiwad ja jootsiwad neid wahwaid isamaa kaitsjaid, kus aga iial raudtee rong pikemat aega finni pidas.

Jaani kodukülast oli üks raudtee jaam kaheksa wersta kaugel. Sinna ruttas lord pärast päewa tööd Jaan. Ta leidis räägitud wiisil kõiki inimesi waesid haawatuid aitamas ja ei hoidnud ka mitte oma kassa taskus. Et siit raudtee kahte harusse lahtus, sellepärast oli tarwis üks jagu haigid tõiste wagunite sisse landa, kus juures tema aritamas oli. Nõnda leidis ta üht ja tõist tööd küllalt, kus tema abi tarwitati. Ikka tuli uusi haawatute rongisid juurde ja Jaanil oli uut tööd. Ta oli nõnda waimustatud Wene wäe wahwuse tegudest, millest kergelt haawatud sõamehed rääkisiwad, et ta suurt unest ega sõbgist ei hoolinud, waid kui rongide tulemise wähe ajal kusagil jaama hoones kõwa põrmandu pääl natuke filmi sai finni pigistada ja pärast tükk leiba sai suhu pista, siis oli

sellest küll. Nõnda läksivad kaks päeva mööda, ilma et ta seda tähelegi pani.

Wiimaks töttas ta ühendatud südame tundmisega kodu poole ja läks kohe esite ema juurde. See oli tema pärast suures kartuses olnud ja võttis teda nüüd rõõmu pisaraid walades ümber kaela. Ta ei saanud ühtegi manitsuse sõna suust, waid oli sellega rahul, et poeg priskelt ja terwelt jälle tema ees seisis.

Aga üsna tõise pale tegi meister. „Kas sa arwad pois, et maailm hingedest on wälja kukunud? Minu sepitojas peab ferd walitsema, ja mina tahan sinult su kõwerad käigud ära wõõrutada!“ Nende sõnade juures näpistas ta tangidega tema kõrwaltehta ja tõstis oma tugewat musta kät.

„Ärge lõõge mitte! ma palun, ärge lõõge mind mitte!“ karjus Jaan paludes ja ähwardades ühtlase. Aga halastamata langešiwad ilma tema rabelemisest hoolimata raudse mehe hoo- bid kõiklde sellide ja õpipoiste filmade ees tema selga. Kui ta ennast wiimaks lahti jõudis kiskuda, jooksis ta tagasi waatamata nagu meeletu otse kohe ema maja poole.

„Kanget karistamist olin ma ära teeninud, aga mitte ülekohtust ja teutawat peksmist. Mitmed minu wallatustest on karistamata mööda lastud; mu isamaa armastust tasutasse hoopidega. Kõik inimesed ja soldatid kiisiwad mind, tema teutab!“

Nõnda mõtles Jaan omas wihas, aga unustas ära enesele ütlemast, et kõik kiituse wääriline töö, mis ta oli teinud, rikutud kohuse täitmise wõlga ei jõudnud tasuda. Mistift ei oles ka meister mitte nii äkiline ja lange olnud, kui mitte mõned tõised äpardused teda ei oles enne ju äritanud. Aga inimene ei pea oma paha meelt mitte pahanduse tujul süüta loomade üle wälja puistama.

Jaan weerles ja pöörles mõned tunnid nuttes ja pahandades aias, enne kui ema wäljast töö juurest kodu tuli. Ja siis rääkis ta emale sündinud lugu ja tunnistas kindlalt, et ta mitte enam selle wägiwaldse mehe juurde ei saada tagasi minema. Ema südamest käis walu läbi, aga ta ei pannud wasta, kui ta lapse ihu pääl jämedaid peksmise märkšid leidis. Nõnda jäi ta esimestel päiwil kodu, oli wait ja wagur, kurblik ja kannatlik, tunni suurem walu mööda oli.

Ühel hommikul, kui ta jälle külasse julges minna, hüüdis üks hääl tasakeste: „st! st!“ Ümber waadates nägi ta Kulli Kaarelt Nebase Jaani maja wastu maas pööša wilus peituses.

Tema teadis kõik ja trööstis Jaani omal viisil: „Ära hooli sellest suurt, waene poiss! Ma olen ka rõõmus, et wana sarwiku sepikojast lahti sain. Minul on midagi muud silmas! Ja niisugune tuline poiss, nagu sina oled, saab igal pool läbi.“

„Ütle ometi,“ rääkis ta tüki aja pärast edasi, „kas sa mõistad hästi ronida? Näituseks, kas sa saalsid ilma rebelt abita üles Rebase Jaani pööningu-tuppa?“

Jaani waatas argduseta üles, temale tuli uus elu sisse ja wähe auu-abnust kihutas teda taga oma osawust näitama. Ilma sõna wastamata largas ta tõisele poole teed ja oli maja waheseina palkide otsasid mööda pea ülewäl afna juures, kui see korraga lahti tehti ja wana Rebase Jaan pahaselt, pea-aegu kartes hüüdis: „Mis see tähendab? mis sa siin teed, tuisupää?“

„Ma tahtsin teile paljalt „tere hommikut“ hüüda, ütles Jaan naeratades ja libises siis ruttu alla. Kulli Kaarel naeris tasakeste, ilma et ta oma pelgupaigast oleks wälja tulnud, ja kutsus Jaani enesega natukesi metsja jalutama. Kui ju külalt tükk maad kaugel oliwad, küsis korraga Kaarel tõsiselt endist juttu poolele jättes: „Jaani, kas sa mõistad suud pidada? Ma tahaksin sulle midagi teada anda.“

Poiss wastas uudishimuliselt „jah.“

„Kinnita mulle seda wandega, et sa millalgi sõnakest sellest ei ilmuta. See asi on meie õnne ja tulewiku kohta wäga tähtjas.“

Jaani uuesti rõõmsast lootusest kihutatud ja uimastatud, tegi Kulli Kaarli tahtmist.

Müüd kõneles kiusaja kawalalt edasi:

„Rebase Jaani, see wana ihnuskael, on nii sinu kui minu äparduse juures süüdlane. Kudas ta sinu emalt ilust heinamaad ära kiskus, ei ole sul teadmata. Ka minult on ta mu päranduse ära petnud. Ülewel pööningu-kambris on tema rahakapp. Wõtmed on meil, sisse saad sina —“

„Pea!“ pörutas poiss kulmu kortsutades sinna wahesele, „kas sa arwad, et ma waras olen?“

„Ära pruugi nii waljusid sõnu. Kes räägib sellest? Tema raha meie ei wõta. Ma tarwitan üksi üht tunnistusekirja. Täna õhse ei ole teda kodus. Muretse mulle see paber ja meie mõlemate häda on otsas. Ma mõistan tänulik olla.“

„Ei!“ ütles Jaani kindlalt. „Seda mina ei tee. Kui paber sinu oma on, siis kaeba tema pääle kohtus. Kui mitte

enam, siis niipalju olen ma ometi koolis õppinud: oma õigust ei pea mitte ülekohuga kätte püütama."

Sell waatas kõrvalt luurides tema pääle ja kostis: „Wõib olla. Muidu, palju kergemalt lähets, sull ei oleks tõeste mitte nii õrna südametunnistust tarmis. No, noh, ära waata kobe nii wihaselt mu otsa, jäägu sulle õigus. Aga suu peetud! mõtle oma wande pääle!"

Nad lahkusiwad, ja väga mitmesuguste tundmustega läks Jaan kodu.

Kaksümmendneli tundi hiljem — ta awitas parajalt emal kartohwolid maha panna ja see rõõmustas tema jõuu ja osawuse üle — astus ootamata wallakubjas nende juurde, pani kae poisi õla pääle ja hüüdis: „Dho! tuisupää, oled sa ta lord minu küünte wahetele juhtunud. Kas sa siia kuhugi raha oled maha matnud? Raewa ruttu wälja! Eks sa ei kuule?"

„Armuline Issand! mis see tähendab?" hüüdis Liisa ja laskis ehmatusest labida langeda.

„Ei muud midagi, memmekene, kui et minewal wõl Rebase Jaani raha ära warastatud on. Ja teie isand poeg teab teed tema tuppa, eh, eh! eks ole nõnda? on alles eila heledal päewal katjunud, see oli ettewaatmata. — Kas tuled hääga ligi, wõi pean ma sind siduma?"

Jaan wahtis keeletult tema otsa, ilma et ta oleks katjunud ära põgeneda. Siis pööras ta filmi ema poole, kes otsata haledusega tema pääle waatas.

„Mina olen ilma süüta!" öhtas ta wiimaks.

„Nõnda nad kõik ütlevad," tähendas wallakubjas.

„Ma olen ilma süüta!" ütles Jaan uueste, „ära waata mitte nii kurwalt mu otsa, ema! Näägi ometi, ega sa tema kaebust ei usu?" Ta wiskas labida käest. „Ma lähen selle mehega ühes, küll siis kõik selgeks saab, poole tunni pärast olen ma tagasi."

Märja silmaga waatas ema taga järele. Küll oli Jaanil raske kohtuteenri ees lausa päewa ajal läbi küla astuda, just nagu läbi lipu, sest paremal ja pahemal pool oli suuri ja wäikseid päältwaatajaid, kes teda ammuli suuga nagu mõnda imelooma wahtiswad, wälisid nikutasiwad, pääd wäänasiwad, mõnda sõna parandamata tuisupää üle, sandist kaswatamisest ja sanditüdrukust tõine tõise wastu sofistasiwad. Tema prii-
tablikud endised alamad ehmatasiwad teda nähes ja põgene-
siwad ära. Sest nõnda on ilma-inimesed, kõige wähem suu-

rem jagu neist. Baremud hoidsiwad ennast tagasi ja kahetsesiwad teda.

„Sa wallawanem raputas pääd, ehk küll Saan filmaweega finnitasi, et tema ilma süüta olemat.“

„Kui ma su juttu kuulen,“ ütles ta, „siis pean pea-aegu tõeks pidama. Sa näinud ei ole sind keegi. Aga ta wanast ei ole sind millalgi kätte saadud, ja ometi mõiks mõnigi õunapuust sinust loofese laulda. Eks ole nii? Sa kannad juba ammu ajast „tuusupää“ nime, oled mõnda koerust teinud, jooksid wiimaks meistri juurest ära, mõistad hästi ronida ja muultrauda tarvitada — mul on sinust väga kahju. Mõttele järele! Kui sa homseni ei tunnista, siis saadan ma sind sillakohtu kätte.“

Tema tähendas käega ja õnnetu poisiks wiidi wangi. Käri- nal lulkus üks tema taga kinni ja pandi lukku ja ta jäi üksi koledasse kambrisje. Troostita istus ta hõleaseme pääle. Üks suur kärblane põries läbi õhus lendawa tolmupilwe, paljad seinad wahtisiwad jälestusega tema otsa. Häbi ja walu mõt- siwad ta südames aset. Nii kaugesele oli ta ju jõudnud! Siia oli teda ta üleannetus ja kergemeel saatnud! Mis asjas ta oma auu oli otsinud, see oli temale langemiseks saanud. Enne armastatud, imels pandud ehk ometi fardetud, ja nüüd põge- netaw, ära põlatud, teutatud — waras mitme inimese filmas. „Oh oleksin ma oma ema sõna kuulnud!“ õhtas ta ja hakkas maha jäetud ema pääle mõteldes uueste nutma.

Sah, sellel oli raske päew, kus keelelandjad naabrinaesed temale terwet lugu teada andsiwad ja omal wiisil teda tröösti- siwad, ja weel rassem õhtu, kus ta oma waluga üksi oli. Aga pärast leskõõd, kui esimene uinatus tema pisarasi filmi kinni wajutas ja südamelik palwe ning ust oma poja süüta olemise pääle teda oliwad waigistanud, koputati korraga afna külge. Ehmatades kargas ta üles ja nägi Saani õues. Wana wangikoda ei olnud julget ja kärmast poisssi kinni pidada jõudnud, ta oli wälja pääsenud. Ema lastis teda wärisedes sisse ja tükk aega hoidsiwad nad tõine tõist kaela ümber.

„Ema,“ ütles wiimaks Saan tasakeste, „ma olen mitu rumalat tempu teinud ja sind sagedaste kurwastanud, seda ma nüüd saan aru; ma tahan üsna tõisjeks saada, kui ma elusse jään, jää aga sina elusse! Aga Rebase Saani raha warastanud ma ei ole. Ma arwan teadwat, kes seda on teinud, aga ma

ei tohi midagi ütelda. Ma pean ära minema, ära hoiu mind mitte tagasi, see peab nii olema."

"Ja mina pean üksi ja päratult siia jääma, ainu üksi?" nuttis waene leif. "Kas sa jõuad seda oma südame pääl kanda?"

"Kas sa siis vähem üksi oled, kui mina wangis istun? Ole rõõmus, ma tulen jälle tagasi, ja siis auu sees. Anna mulle pühapäewa riided ja siis natukene süüa, isu on mul siiski kõigest pahandusest hoolimata."

Suba otsis ta tuhinal kapist riidid ja pani ennast tõistesje riietesse, pistis ta oma koolitunnistuse taskusse, et midagi passi asemel ette näidata oleks. Senni muretšes Liisa natukene leiba ja kitsepiima ja rõõmustas kõige kurbduse juures poja hää isu üle. Aga mitte kauaks ei annud ta enesele rahu. Ta kargas üles ja paktus emale jumalaga jätmiseks kät, enesel nutt ligemal kui naer. Ema wõttis nuutsjubes ta kaela ümber ja palus: "Jää siia! Ära jäta mind mitte maha. Kannata ilma süüta, kui see peab olema, kõik läheb jälle üle. Jää siia! Mis pean mina ilma sinuta tegema? Ma tahan nii kaua kannatlikult oodata, kunni sind jälle lahti lastakse, tahan tööd teha ja hoolitseda; süüa ju meil weel on, ja küll armas Jumal edasi amitaib. Ära mine ära, Jaan! jää siia!"

Aga tema palumine oli ilma asjata. "Ema," hüüdis ta ja pigistas hambad kokku, "ära tee minul südant weel raskemaks. Ma olen sulle kurbdust küllalt teinud, sa ei pea ka nüüd weel häbi minu pärast kandma. Ma ei kannata seda, et mind warga nime all wangi wiisil siltakohituse weetakse, see oleks mu surm. Sa oled nii armas ja hää, sinu pärast saab Jumal mind õnnistama ja tagasi saatma. Jää Jumalaga, ära nuta mitte nii wäga, jää terveks!"

Tasafelt tegi ta ennast lahti. Ema nägi, et ta teda mitte tagasi hoida ei jõudnud. Ta tõmbas laua laelalahti ja püüdis temale kõige vähem seda wähe walmist raha ühes anda, mis tal kõiges oli. Aga ta wõttis paljalt ühe rubla.

"Sa oled seda waewaga teeninud," ütles ta, "ja tarwitad hädalikumalt, kui mina. Küll mina läbi saan. Jää terveks, armas, armas ema! Sa näed mind kui auusat meest tagasi tulewat, ehk — ei ial!"

Suba kuuldi Jaani sammu müdinat kaugel aega mööda ära kaduwat, ja ifka weel kõlas see hirmus wiimane sõna waese lese kõrwades: "Ei ial!" Ta oleks seda kõik kurjaks unenäuks pidanud, aga ei! Säääl seisis leib, millest ta oli

õõnud, sääl raha, mida ta oli ära põlganud, siin tema wana kuub — ta oli läinud! läinud laia ilma sisse, wist sõtta! Ta oleks meelt ära heitnud, kui ta mitte seda kustumata hallikat ei oleks tunnud, mis kõikidele nõtradele karastust annab; nõnda nuttis ta fibedaste ja otsis palwes troosti Jumalalt.

Dö läks mööda ja hommit ja lõuna tuliw d kõige oma taga otsimiste ja küsimustega. Ta ei salganud mitte, et Jaan tema juures oli olnud, aga enam ei teadnud ta ka ütelda. Mõnda wiltumaatust ja wiha sõna pidi ta kandma; ta kandis waguvalt.

„Ma olen seda ära teeninud,“ arwas ta iseeneses. „Miks ei katjunud ma weel mitte enam teda tagasi hoida? Miks ma ei nõudnud süüaluse järele? Ta rääkis sellest nii salajalt. Aga kõik oli nii ruttu mööda. Rääkigu ja sorigu nad pääle, kui ta aga tagasi tuleb.“

Ometi, kui ka Jaan oma fergel meelel antud wannet oleks rikkunud, see oleks ka wähe awitanud. Sest Kulli Kaarel oli siit küljest nagu tina tuhka kadunud.

Sõa kära läks ikka kangemaks.

Oliwad Wenelastele õnnetumad päewad, kuna Plewng all tuhanded inimesed oma elu kautasiwad, ilma et sellest kasu oleks tulnud. Need, kellel Jaani koduküllast omased sõaplatsis oliwad, heljusiwad kartuse ja lootuse wahel, aga keegi nii wäga, kui waene Liisa: tõised sawad mõni kord sõnumeid ja termisid, tema põgenenud poeg ei tohtinud sõnakest kirjutada; kas ta elas wõi oli surnud, ta ei teadnud.

Palju sõpru ei olnud tal külas ial olnud. Ja nüüd, kuna ta neid kõige enam oleks tarwitanud, jätsiwad ka need teda maha. Nii ta arwas ise kõige wähemalt omas kurwas tatud, haiges meeles. Jaani ristiiisa, üks muidu viete auns ja hoolas pärislohanik, tegi iga kord, kui ta Liisale wastu tuli, küünrapikkuse pale, ja ei teadnud ka paremat velda, kui:

„See tuleb pehmest laste kaswatamisest. Ma kupatan oma poisja, et nad „au“ ja „wau“ karjuwad, nii pea kui nad sõna päält käsku wõi keeldu ei kuule. Olge rõõmus, et kelmist lahti olete saanud. Saab ta maha lastud, siis sureb ta ometi auusat surma.“

See oli soola haawadesse hõerumine. Imeks on panna, kui toored mõned inimesed on. Tõised, ja iseäranis naesterahwas, rääkisiwad sõbralikumalt:

„Rahju waesest poisist! Aga teie ellitasite teda ka natu-

kene ülearu. Kes tema eest nüüd hoolitseb? Kui väga hoolimata ta ka oma riietega ümber käis, ilka ehiti teda nagu nukkumeste wälja. Mis nägu peaks ta küll nüüd olema?"

Üksi wana foolmeister jäi tema wasta ilka lahkest ja sõbralikust nagu enne. Mõni kord, kui ta temast, olgu ta kas majas, wilja puu-aias wõi wäljas põllutööd, mööda läks, jäi ta tema kohta seisma ja algas liht korraliste asjade üle juttu, olgu kas ilmast, põllusaagist wõi muust. Aga peamõistis ta juttu kangel ära oleja poja pääle juhtida, rääkis sellest hääd, trööstis ema ja pidas teda ilma süütaks. See kõne kergitas lese südant.

Ühel õhtul tuliwad ta juurde kolm nooremat Saani koostoolilast, kes ilma ees küll endisest sõbrusest häbi oliwad tunnud, aga oma sõbrust siiski üsna ära ei olnud unustanud. Nemad tõiwad waesele lesele oma wanemate nimel natukene häbelikult kausi täie tangupudru, pool pätsi leiba, tükkide liha ja kaks worsti. „Wanemate poolt palju terwisid, meil tapeti kodus waruks,“ kogeldasiwad nemad. Riisa wõttis alandlikult ande wastu. „Oh, wõiks ta ühes süüa!“ õhtas ta; jään nutsiwad hääd lapsed ka ühes ja Aleksander, kõige noorem laps, hüüdis mehifelt: „Kui ta tagasi tuleb ja emal on weel üks worst tangukirstus, kohe küpsetan ma selle temale!“

Kõik see kergitas väga Saani ema südant ja ta tõutas seda mitte ära unustada. Aga need harwaste walguse wilkumised tegiwad pika kurbuse wõi pimedust seda nähtawamaks.

Meil on parem kord käes, kui sellel waesel emal, sest meie wõime kohe waadata, kuhu Jaan jäi, kui ta meie mitte igauht ta teekäiku ei halkan pikalt ja laialt jutustama, mis üksi seda raamatut wõiks täis täita.

Jaan tõttas kõige päält sinna raudteejaama, kus ta juba oli olnud. Wana tutwus awitas teda edasi lõuna poole. Igal pool ei läinud asi nii lõbusaste, waid ta pidi tõid oma kärmust, meele terawust, osawust ja julgust kofku wõtma, kui ta edasi tahtis saada ja ennast linniwõtmise ja tagasisaatmise eest hoida. Ta awitas igauht, sellele abi tarwis, ja oli rahul, kui teda aga kannatati. Ta magas kord õues, kord tühja woori wagoni sees, kuhu aga pää maha wõis panna. Nagu linnukene jäält ja täält terakese nopib, nõnda wõttis tema igauht leiwapalulest wastu, mis temale soldatid wõi wooriwedajad kätte wiskasiwad. Ühel rittmeistril kuffus kord kallis kiifer kaelast, kus ta rippus, maha, ilma et ta ise seda märkas.

Saan nägi seda kaugelt oma teraste filmadega, jooksis juurde ja andis kautatud asja peremehele kätte, mis eest ta lah'e tänu ja weikeste kingituse sai.

Kord otsis üks wana halli päraga senati kohtuherra oma haawatud poega. Saan pakkus kohe oma abi, mis tal ilma Wene keeleta wõimata oleks olnud teha. Ta kandis wana herra raskest reisi kotti, kus enam sõita wõimalik ei olnud, küsis järele ja kuulas igal pool nõuuta ja ära wäsinud wanakese eest ja juhatas teda wiimaks oma poja juurde. Lahke wana herra oli täis tänu ja tasus rohkeste tema abi. Targu palus Saan ka weel midagi muud temalt, mis talle tarwilikum oli, kui raha: tunnistust oma hää töö kohta, mida talle kohe auustatud hallpää häämeelega andis. See oli õnnelik päew, aga mitte kõik ei olnud tema sarnosed. Ta pidi tõrelemist kuulma, mitmeid womme ära kandma ja sagedaste nälga ja jänu kannatama. Kui ta niisugusel korral niriiseja ja nuriseja kõhuga kopitanud hõlgede wõi ka palja maa pääl pikali oli, siis mõtles ta küll haledusega kodu, armsa ema ja puhta sängi pääle. „Oleks ma oma kaela painutanud ja meistri juurde jäänud, kuidas üksna tõisite oleksiwad nüüd asjad! Aga nüüd on kahetsemine liig hilja.“

Sa weel pahemad asjad ähwardasiwad ta kallale tikkuda. Sõda kergitab inimese kõige kõrgemaid ja auusamaid mõtteid ja omadusi, aga ka kõige alatumaid ja nurjatumaid, äratas kangelaste kõrwas ka püsti kelmisid. Need hiilivad kõige ettevaatmise ja politsei walitsuse kiuste wäehulkade wahel ümber ja toimetawad wõ ajal oma pimeduse tööd: margust, rööwimist, äraandmist. Saan nägi ja kuulis mõnda, mis temal lord were palesse ajas, lord tarretama pani. Mõned kelmid heitsiwad oma silmi kärma ja tubli poisi pääle, ja katjusiwad teda oma paha töödele tarwitada. Aga Saan lütkas kõik nende awatelemise kõned ja kiirgawad kiusamise pakkumised karedalt tagasi, olgu küll, et tal wiimisel päewil iseäranis mitmesugust puudust kannatada oli olnud. „Tuisupää tahab auusaks inimeseks jääda, ema!“ ümises ta iseeneses ja pööris ennast kiusajatest ära.

Kõige armsamalt oleks ta sõawäe ees wõitlejate hulgas tahtnud olla, aga kust senna saada? Tal oli hää meel, kui küll aega ühe jalawäe salgaga tohtis ühes käia. Wanad suure habemega tublid soldatid röömustasiwad priske poisi üle ja mõnigi mõtles wist haledusega oma poja pääle kodus, ja selle

päale, kas ta ka teda jälle näha saab. Sest mitte üksi waenlaste kuulsiid ei olnud karta, waid ka kõhutõbi ja soetõbi (Typhus) hakkaswad oma ärahäwitajat tööd tegema. Wihmased ilmad tuliwad kätte, teed läksiwad põhjatuis, leeri kohad terwise tapjaks, laatsaretid saiwad täis, ja ka terwete pääle tuli tufatuju. Jaan oli väga otsa lõppenud, aga muidu weel alles terve. Wahel karastas ta ennast suu täie joodawa wiinaga, mida ta marketendide s. o. sõawäega ühes käija söögi ja joogi müüjate käest teenitud rahaga ostis.

Ühel päewal tahtis ta oma pudelit ühe praegu uneste sinna tulnud marketendi juures täita, kui ta ligemale astudes wihma mantli ja pashliki all Kulli Kaarelt ära tundis ja tahtmata tagasi pörkas.

„Sina siin?“
 „Mis, sina ka?“ kõlas peaaegu ühel ajal mõlemate suust. Siis hakkas Jaan nagu tangidega tõise käewarrest linni ja hüüdis wihaselt:

„Sina oled minu õnnetuse sepp. Miks sa lastsiid mind wanduda? Miks sa ei tunnistanud, et ma üksi sinu soowimise pääle Rebase Jaani maja otsa ronisin? Aga ei, sina paned salajalt putkama ja annad jalgadele tuld.“

Kulli Kaarel rõõmustas, et õiglane poisik teda ei olnud nimetanud ja püüdis teda nüüd waigistada. Aga Jaani meel läks ifka pahasemaks ja ta ütles seda, mis ta paljalt aimas, aga mitte tõendada ei wõinud. Tuba hakkaswad ligidal seisjad inimesed nende tüli tähele panema. Sääal pööris kawal kelm kasuka karmupidi.

„Dho, sina narukael, praegu wangist ära põgenenud, tahad sa õiglasi inimesi warasteks teha? Kasi minema, wõi muidu läheb lugu luhta!“

Ta kasjus ennast lahti raputada, aga Jaan hoidis kõwaste temast linni, ja nõnda maadlesiwad nad wihaselt, kunni üks kasak neid karedalt koost kiskus. Marketent ajas alandliku näuga ja libeda keelega kõit süüdi waese poisi pääle.

„Marsh! poisik,“ hüüdis kasak, „tule ühes, küll näeme, mis siis saab.“

Ilma asjata palus Jaan, kui jälle sõnad suhu sai, tema pääle halastada ja talle õigust näidata. Ta oli kadunud; ju hirwitas ta wana sõber kahju rõõmus, ju hakkas kasaka raudne rusikas tema kullast linni: sääal küsis üks mööda sõitja ohwitser,

mis wiga olla, ja poissi terane film tundis warsti seda rittmeistrit, fellele ta kadunud kiikri oli kätte muretšenud.

„Rittmeisteri herra,“ hüüdis ta omas hädas, „awitage mind! Teie teate, kas ma mõni waras, sant poiss olen.“

Poissi hääl kõlas nii meeleärakeitlikult ja ta filmapilge oli nii ärdaste paluja, et lahke herra liigutatud sai ja asja järele kuulas. Temale tuli ka tõeste oma kiikre kadumise ja leidmise lugu meelde. Ma arwan, et igale auusale mehele, iseäranis soldatile, ilusad hobused, suured koerad ja tublid poisid meele järele on. Selle herraga oli lugu nii. Ta päästis poissi pääletungijate käest lahti ja küsis sõbralikult: „Kas mõistad ka ratsa sõita? Siis hüppa selle lisna hobuse selga ja sõida minuga tüll maad ühes, et rääkida wõiksimine, mes sinust peab saama.“ See oli õnn, nagu teda enne temale weel mitte ei olnud juhtunud. Matusele aja eest weel warga nime all kärelda kasaka küüntes ja kartuses, et kodu kohtute kätte saadetakse, et sääl warga palka wangihooes kanda, aga nüüd kõrge, ilusa hobuse seljas, suurtsugu ja lahke ohwitseri kõrwas, ülendatud tema usalduse läbi ja täidetud rõõmsa tulewitu lootusest. Süda paisus tal tänust. Usaldawalt rääkis ta kõil oma elu lugu ja pakkus, kui korterisse oliwad jõudnud, oma tunnustus-täht rittmeisteri kätte. Seda ei olnudki tarwis, sest rittmeister, kes ise ka meie maa mees oli, uskus poissi lihtsaid sõnu muidugi, ütles aga siiski lõppeks: „Mis nüüd, mu wäikene, armas mees?“ Sääl palus Saan wäga ärdaste, teda mitte enam ilma sisse lükata, waid enese juurde jätta, olgu kas hobuste-poissiks wõi saabaste puhastajaks, kui muud ammetit ei olla. Tema kaitsja ütles lõppeks pääd raputades: „See on seaduse wasta. Ometi sõa ajal on mõni asi lubatud, mis muidu keeldud. Ma tahan lastuda ja wõtan kõil wastutamise oma pääle.“

Saan nuttis rõõmu pisaraid ja oleks helde herra käele suud annud, kui see mitte ei oleks kät ära tõmbanud ja tõemeelilikult edasi hõlnud:

„Aga üht asja pane tähele, mu poiss. Sell filmapilgul oled sa wagur küllalt, pea nii pehme meelega, nagu tütarlaps. Oled ka wisti üleüldse häda läbi õpetust wõtnud ja oma liig erka olemist maha jätnud. Ära lasse teda jälle enese üle wõimust saada! Minu juures ei heideta nalja. Kord ja kohus, see on pääasi teenistuses, ka soldatite juures ülem kui wahwus. Pane seda meelde! Kas said aru?“

Muidugi lubas Saan kõil kuulda, ja mis palju ülem

oli: ta kuulis ka wististe. Meie wõime nüüd teda rõõmsama meelega maha jätta, sest ta on hääs läes, ja pöörame ennast jälle tema waese ema poole.

Lühemaks ja pimedamaks läksiwad päewad, kartlikumaks ja tumedamaks tema meel. Üks nädal tõise järele, tõine kuu tõise pääle läks mööda, ja Saanist ei sõnalest, ei teadust, ei jälgegi. Küll oli ta kord oma isanda kaitsmise pääle lootes, kodu kirjutada usaldanud, ometi see kiri ei läinud ial kätte. Röõhutud ja küüru jäänud käis nüüd enne nii tugew lest ümber, „nagu mõni kumekünneline,“ ütlesiwad naabrid ja waatsiwad aega mööda tõise halastusega ja kaastundmisega tema pääle. Kui ta woti ees istus ja fedras, mõtles ta: „Kas tal ka weel särri ihu pääl on — wõi ei ole tal ühtigi tarwis, kas ta rutulist surma kuuli läbi leidis, wõi wingerdab ta waluwoodi pääl palawiku läes, kus ta elu kustub, nagu minu lamp, kui ma õli senna sisse ei wala? Oh, oleksin ma tema juures teda pöetamas ja karastamas!“ Jõudud tuliwad kätte, lapsed ja wanad rõõmustasiwad ometi raskest sõa ajast hoolimata sellel kallil pühäl, tõlasiwad ka päälegi Wene wägede wõidusõnumed senna juurde, aga Liisa rõõm oli wäga kirju-karwaline; kas jõudsiwad isamaa wõidud ja sõawägede auu tema ainu poja aset täita. Talw hakkas taganema, lenade kätte tulema, Wene wäed oliwad Plewna linna ära wõtnud, üle Balkani mägede lõuna poole tunginud ja ähwardasiwad Adria-nopoli linna ära wõtta. Säääl hakati juba rahust rääkima, kunni wiimaks Märtsi kuul „rahu!“ läbi linnade ja külade, üle maa ja mere kõlas. Kõrwide inimeste südamed paisusiwad rahupäikese helendusel laiemaks ja tuhanded tänapalwed tõu-siwad taewa poole. Soldatite kirjad rääkisiwad rõõmsas loo-tuses pea kodulastmisest — Liisale ei tulnud ühtegi sõnumet, tema jaoks ei olnud kewadel lillisiid, rahu kuulutus ei toonud temale troosti. „Päratu lest!“ Oh mis suurt häda ja mure kogu kuulu ab see üksainus sõna!

Uga Sumal ei pane meile inimestele mitte enam pääle, kui meie kanda suudame, ja tema abi on tõige ligem, kui meie häda tõige suurem. Ta on meile hää ja paha, õnne ja õnnetuse päewadeks kaks langet tuge annud: tõõ ja palwe. Need mõlemad ei lastnud ka nõtra Liisat üsna maha langeda. Tõõb pidi ta tegema, kui ta mitte wõlgadesse ei tahtnud langeda ja oma majast lautada, mis pääle ahne Rebase Saan ju ammu omad ihaldajad filmad oli heitnud.

Ei olnud ta ometi mitte hābenenud waese lese kāest warastatud raha asemele ta pārandust nõuda; siis tahta tema muretseda, et tema poeg karistamata tagasi tulla tohtida. Niisugust palkumist oli Riisa pahaselt tagasi lūffkanud, sest selle wastumõtmise läbi oleks ta poega jūudlaseks tunnistanud.

„Minu Saan on ilma sūūta,“ ütles ta, „ja Jumal ei saa mind enne surreda lastma, enne kui ma teda weel kord olen näinud.“

Aga see kindel lootus ja julgus, mis teda niisugusel waimustawal korral elustas, kadus sagedaste laua wõtmise järele wāga wāikeseks.

Ühel warasel kewade hommikul oli ta sūda isēaranis raske. Mis ta imeksi panna, Saani ristisa oli laua, wāhest hāamõttega, tema pāale muustlase wiisi ajanud, oma pārandust āra mūūa, ja kui ta selle pāale tummalt pāād oli raputanud, wihaselt ja sōideldes āra lāinud. Riisa wõttis õhates labida ja lāks aida kaewama. Kui aeglane oli nūūd ta tōō, ehk ta kull muidu nii hāsti oli laabunud! Sga labida tāie juures mõtles ta haua pāale.

Korraga kuulis ta hobuse kabja mūdinat tee pāäl. Ta waatas üles ja nāgi kaks ratsa meest ligemale tōttawat: üks hiilgawas mundris pāälil ja tōine ka kenas mundris sirge noormees. Ta arwas und nāgewat ja toetas ennast wārisedes oma labida najale, aga ei! tema see'p on! tema Saan, suurem, ilusam, õitswam kui ta teda enne oli nāinud! Sa nagu wāll oli ta hobuse seljast maas ning üli aia aias, kus ta ema kaela nii tōwaste kinni hakkas, et sell pea-aega üli suure jālleenāgemise rōōmu pārast meel pāāst āra kadus.

Niisugused õnsad silma pilgud tulewad ka kõige õnnelikumas elus harwaste ette; nad on taewa õnsuse eestundmused, mille eest kuude, jah aastate kaupa kantud kurbdus liig suur hind ei ole.

Ka oberst-rittmeister oli ratsaruunalt maha astunud, ja Saan sidus hobused ruttu aia külge. Siis lāksiwad kōit kolm tuppja; lahke ohwitser tahtis oma kaitsealuse ema auustada.

See kattis laua ja kāis sinna ja tanna nagu āra seletatud ning kandis kõigeparemat toitu, mis tal oli, laua pāale. Sa siis tuli jutustamine ja imekspanemine, kūsimine ja kostmine.

„Sõb, laps, sa oled wist isune!“ manitses ema poega nūūd, ja jāllegi filmapill pārast seda ütles ta: „Noh, rāāgi ometi ka! ma ei ole su armast hāält enam ammu kuulnud.“

Meie oberst-rittmeister rōōmustas iseeneses niisuguse was-

tastikku armastuse üle ja kahweldas tubliste sea fingi küljes; ratsasõit oli temale isu äratanud ja toa ja kõigi sõõgi asjade puhtus oli ta isu ülendanud.

Wiimaks pühkis ta oma lihwi, pakkus Liisale kät ja ütles: „Länan, Jaani ema, nii ei ole mulle jälle ammu enam toit maitse nud, kui praegu. Aga laske nüüd ka pois si süüa, ta ei saanud ju rääkimise pärast raasuke siki suhu, ma jutustan ka omalt poolt mõne sõna. Oma alandliku meele pärast jättis ta kõige parema loo rääkimata, see on, et ta mu elu päästis. Ma wõtsin teda, et tal teraw nägemine, sagedaste waenlast waritsjema enesega ühes. Üks kord, kui meie ühe tee kitsuse pääl, kus kõrged mäeseinad kumbgil pool küljes seiswad, sõit sine, tõmbas ta mu hobuse järsku waljakest tagasi ja tungis oma hobusega minu ette. Püsstipauk, mis mäe harjalt minu südame kohta pidi käima, haawas tema käe wart.“

„Kus kohal? Kas ja weel haawatud oled? Kas käsi kangeks on jäänud?“ hüüdis Liisa ehmatades; ometi Jaan waigistas teda naeratamisega ja pääraputamisega. Rääkida ta ei saanud, sest et tal praegu tükk sea liha hammaste wahel oli.

„See ei awitanud küll mitte täieste,“ rääkis oberst-rittmeister edasi, „juba jälle wälkus tuli ja kõlas pauk ning mu hobune langes ja pigistas mind hirmsaste, aga juba hüppaswad mu mehed hobuste seljast ja jooksiwad jala mäkte üles ning wõtsiwad mõne laiapükstmehe wangi, kuna tõised põgenedes jala taldasid näitasiwad. Meid kaheteisi kanti oma wäe juurde ja saadeti latsaretti. Sellega oli meie sõda lõpetatud. Juba enne oli Jaan wahwuse eest risti rinda saanud ja alamaks ohwitseriks tõstetud. Nüüd, kui rahu oli tehtud, lasti mind obersti ja teda weldweebeli nimega kodu ennast parandama. Siin istume nüüd ja oleme tuliterwed, lustilised haiged, ja kui see ka Jaani tahtmine on, siis meie enam tõine tõisest ei lahku. Peaksiwad weel Türklased tülitsema ja Inglased irisema hakkama, siis läheme ja näitame esimestele teed üle Bosporuse Aastamaale ja õpetame tõistele ujumisi Põhja-Jäämerde. Mina tõusen kindraliks ja Jaan esimeseks ohwitseriks. Waat' nii, mu pois! Aga loomad lähewad rahutumaks, wii nad kõrt si juurde ja telli minule üks tuba korteriks. Tule warsti tagasi ja too ka joodawat wiina ühes, sõõk oli mulle väga mokka mõõda ja mu hää jänu on natukene enam wäärt kui paljast wet.“

Jaan kargas kärmeste üles ja sõitis uhkelt oma peremehe hobust waljastest hoides läbi küla kõrtsi poole. Ühes koplis oli hull lapsi koos mängimas just kui ta mööda sõitis. Kõik waatwad imets pannes toreda sõitja pääle, kui forraga Aleksander hüüdis:

„Hurraa: meie päälit on jälle kodus!“ ja „Hurraa! elagu tuisupää!“ kõlas rõõmsaste igalt poolt.

Jaan terwitas kõiki armulikult ja oma endisid sõpru liigutatud südamega.

Selle wahel sees täiendas oberst oma juttu Liisale rääkides, et temal siit külast umbes sada wersta kaugel suur mõisa seiswat. Tema soovimine olewat, et Jaan kuskil põllutööd korrapärast kätte õpiks ja siis tema juurde walitsejaks tuleks. Teadagi pidada ka tema, s. o. Liisa, oma kodukohast maha jätma ja neile maja seespoolseks walitsejaks lööma, sest et mõlemad poisimehed olewat ja Liisa nii väga puhtust mõista pidada ja maitsewat toitu valmistada. „Aga, sellega ei ole ruttu,“ lõpetas ta oma kõnet, „pärast on weel aega küllalt asja pikemalt läbi rääkida. — Aga kus ta pudelitega nii kaua wiibib?“

Jah, ta jäi tõeste natukene kauaks tulema. Tutwad igal pool püüdsiwad teda tagasi hoida. Aga säält ta ju rutusammuga tuleb, wallawanem ja koolmeister ühes.

„Jaani ema,“ hüüab esimene pärast rutulist terwitamist, „ma rõõmustan, et teile meelepäralise sõnumeid wõin tuua. Teie auus poeg on just õigel ajal kodu tulnud. Praegu toodi wana Kulli Kaarel wangi wiisil siia. Uue kelmuse eest oli ta finni tabatud. Läbi otsimise juures oli tema taskust ka mõned hindpaberid leitud, mis Rebase Jaanilt warastatud oliwad. Esimeses ebmatuses on ta kõik üles tunnistanud. Tema on waras ja Jaan täieste ilma süüta. Mul on väga kahju, et tema on pidanud tõise ülekohtu pärast kannatama.“

„Tänu Sumalale!“ hüüdis Liisa ära punastawat noort meest oma hõlma tõmmates, „tänu Sumalale! tema on lese palwe häält kuulda wõtnud.“

„Tuisupää oli ikka auusa meelega,“ ütles wana koolmeister, „kui õunapuud arwamata jätame.“

„Ta on ka ikka auusaks jäänud!“ hüüdis oberst, kes selle wahel oma südame liigutusest hoolimata marjawedelikku oli klaasidesse walanud, „tema on kõige parem, truim ja armsam poiss, keda ma tunnen. Minu isandad — ja wõid nüüd ka

julgeste ühes juna, Saan! — esimene klaas raskete kurvas-
tatud, nüüd üliõnnelikku ema termiseks."

Klaasid kõlastivad kofku ja joodi tühjaks. Nuttu täitis
nad oberst uueste täis hüüdes: "Ja tõine ta auus! pojale:
Elagu kõrgest taltsaks saanud tuisupää!"

III. Mõtte-salmid.

J. Bergmann.

Si Sumal kõike täitma sõua,	Pilvest, surma-hirmu saatjast,
Mis temalt ilmas tahad sa:	Koldse wälgu warjajast,
Kuid waimu-wara temalt nõua,	Näha wikerkaari waatjast,
Si siis ja otst asjata.	Blu-wärwid ilusast!

* * *
Kurtwa kuuse-metsa all

Rask on lena katte all:

Mõttele seda mure all!

IV. Tallinn*).

Meie maa ja Soome maa wahel on Soome ehk Wiru
meri, nõnda, et Soome ehk Wiru mere kallas meie maa
põhjapoolne piir on. See kallas on kõige kõrgemal kohal 200
jalga kõrge. Mõnes kohas ulatavad merelained kõrge järsku
merde kuffuwa kaldani. Mõni kord leitakse merewee ja malmisa
ehk kõrge kalda wahel wähem wõi rohkem maad, kus kas rohtu
ja puid wõi ka suuri kaljutükkiwad leitakse. Mere ääres ühes
ilusas merelabes kõrge malmisa kalda ja sadama wahel on
Tallinn; see tähendab Daani linn, sest Daani rahwas ehi-
tasiwad seie 1219 ühe kindla linna. Muistjel ajal wõeldakse
süäl ka üks kindel linn olnud olemat. Kalewipoeg olla süäl
linnas elanud, mida wana Kalewitaadi kalmukünkale osaw
Dlewipoeg üles ehitanud, ja mis Kalewipoeg kadunud ema

* See seletus on gümnaasiumi kooliõpetaja herra G. Blumbergi raamatu
seest „Suhataja kodu- ning isamaa tundmisele“ auustatud raamatu kirjutaja loaga
ära trükitud. Seda tulustat raamatut soolwin ma igale ühete noorele sõbrale lugemi-
seks ja õppimiseks.

mälestuseks „Linda-nisa“ nimetanud: „sest eks koht ei toida lapsi rohkeste kui emarinda.“ Laagna (Lasna) mäelt näeme kõrge Toompää ümberwana linna kõverate ja kitsaste uulitsatega, ilusate kirikutega, tornidega ja hoonetega. Toompää paistab oma majadega juba kaugese üle linna; niisamuti ka Oleviste kiriku torn. Oleviste kirik, „linna aju ja ilu,“ sai juba 1250 ehitatud. Torn tehti 500 jalga kõrge. Kahekümnendal aastal on pisne teda põlema pannud, kaks korda nõnda, et torn koguni maha kukkus, kirik ära põles. Viimast korda juhtus see õnnetus 1820 aastal. Iga kord sai aga kirik ja torn jälle üles ehitatud. Nüüd on torn 455 jalga kõrge. Enne oli Tallinn üks kindellinn või kindlus, aga kraavid on nüüd kinni kaetud ja müürid ära rikutud. Mitu maja on uueste üles ehitatud ja sääl, kus wanad kantsid ja kraavid olivad, näeme meie uusi majasid, ilusaid uulitsaid ja puudega istutatud platsisid juurde tulewat. — Sadamasse tulewad iga aasta kõigest poolt palja kaubalaewu.

Kaubatee, mis 1870 aastal walmis sai ja Baltiskast Tallinna tuleb, läheb siit Rakwere, säält Narwa ja Peterburi. Kauplemine kosub selle tee läbi silma nähtawalt. Linnas elawad pääle 30,000 inimest.

See koht, kus Tallinn praegu seisab, oli juba wanal ajal kuulus koht olnud. — Ennemuisthes jutus räägitakse, et sin wana Kalewitaat olla surunud ja tema abikaasa Linda kadunud mehele sügawa haawa kaewanud ja teda mullapõue puhkama pannud. Siis olla leff igalt poolt kalju rahnusid kokku kannud ja neid Kalewi talmu pääle mälestuseks kuhjendanud. Kiwihunnil seisab täna päewani, tunnistab muistnejutt, kui kõrge kaljuküngas, ja kutsutakse teda Toompää mäeks, kus nüüd kiriku ja palju majasid leiame. Üks suur kiwi näidatakse Ülemiste järwe sõrwas, mis Linda juuste lingust, millega ta kiwi oli kannud, maha libisenud, ja mida ta enam ei jäskanud üles tõsta. Selle kiwi pääl olla tema libedaste oma lese-põlwe wiletsust kaebanud ja tema lagedale pillutud silma-pisaratest olla järw sündinud, mida nüüd Ülemiste järweks nimetatakse.

Selle ennemuistse jutu järele on N. Piirikivi Ülem-järwe sündimist laulu-lõuendiks lõksutanud, nagu tõisel pool lugeda.

V. Ülem-järw.

Väike jõuab,
 Ohtu jõuab,
 Leina laulab linnuke
 Waikseste.
 Linda, nõrkend naene nõuab
 Abikaasa hauale.

Leski naene
 Wilets, waene,
 Kannab kivi kalmule
 Ülesse;
 Kaugelt läigib leina laene,
 Hauas abikaasafe.

Haud ju nähä,
 Maad weel wäähä,
 Linda astuks ülesse
 Hauale;
 Aga jalg ei enam lähä,
 Kivi rõhub rängaste.

Kustub eha,
 Nõrkeb teha,
 Kufub käest kivi
 Põrmusse!
 "Laewataat, mis nüüd wõinteha?
 Isa, aita heldeste!"

Ahastuses,
 Wiletsuses
 Nutab Linda pisaraid
 Kibedaid!
 Nutab elu igawuses
 Pisaraid, nii walusaid!

Pisaraida
 Walusaida
 Wõtab wastu orule
 Kurwaste:
Ülem-järwi sedamaida
 Sünnib musta murule.

Kõrges hinnas
 Gesti pinnas
 Seisab Ülem-järwefe
 Kauniste!
 Kalewite kalnu linnas
 Leiad leina-järwefse.

VI. Lühike Langobardide ajalooft.

1. Lühike ringwaatus.

Aastal 476 p. Kr. tegi Odoaker Lääne-Rooma riigile
 otsa. Tema walitses Itaalia maad kakskümmend aastat
 kui kuningas. Siis wõitis Ida-Gothide kuningas Theo-
 doric Itaalia maa ära, ja walitsesiwad tema ning tema järel-
 tulejad seda riiki, kunni Ida-Rooma riigi keiser Justinianus
 oma kahe wahwa wäe-pääliku Belisari ja Narsese läbi Itaalia
 maad 554 a. enese alla wõita lastis. Esiteks walitses siin

Belisar ja pärast Marses keisri nimel maad ja rahvast. Wiimne hüüdis Langobardide kuninga Alboini enesele keisri ülekohutu wasta appi. Aga Marses suri warsti. Siiski tuliwad Germani sugu Langobardid ja wõitsiwad praeguse Põhja-Itaalia eneste alla. Neid tuletab selle maa nimi „Lombardia“ täna päewani meelde. Siit tungiswad nad edast ja wõitsiwad suurema jau Itaaliast ära ja põhjandasiwad siin 572 a. Langobardide riigi. Iseäranis läänepoolne mereäär oli alles Ida-Rooma riigi ehk Greeka keisri käes ja mitmed lõunapoolsed maakonnad ja linnad oliwad üksi nime poolt Langobardide ülema walitsuse all, sest et nende üle ise hertsogid walitsesiwad.

2. Kudas Bertarid Grimoaldi tagajärgemise eest ära pääsis.

Nõnda oli wahwa hertsog Grimoald juba katkumendwiis aastat Beneventumi linnas (Nestl-Itaalias) Samniumi rahwa üle auusaste walitsenud, funni tema ees weel kõrgema auu ja wõimuse wärawad lahti lätiswad.

See sündis nõnda. Langobardide kuningas Aripert oli ära surunud ja riiki oma kabele pojale Bertarid ja Godebert părăndada jätanud. Kurjade inimeste fihutamise pääle tõusis tüli wendade wahel, mis nii suureks kaswis, et nad wiimaks kumb kumbagi auujärgelt tahtiswad maha lükata.

Godebert hüüdis Beneventumi hertsogit Grimoaldi enesele oma wenna wasta appi. Grimoald läks tubli sõamees tega. Siin nägi ta, kudas lood seisiwad, ja wõttis hää meelega nende nõuu kuulda, kes temale rääkiswad, et palju soowitawam oleks, kui Langobardide kuningriik jälle ühe mehe walitsuse alla saaks. Temale wõeldi, et waenulikkudest wendadest ei üks ega tõine kuningaks ei kõlbada, sest et nad alles mõistmata noored mehed olewat, kuna riik kuningat nagu tema tarwitada, kes tugew ja tark olla.

Sääs wõttis Grimoald wägivaldsel wiisil riigivalitsuse enese kätte. Godebert langes tema kae läbi ja Bertarid põgenes Awaride juurde.

Aga Grimoaldi käsi käis nõnda, nagu igal ühel, kes ülekohтусel wiisil wõera omandust on enesele wõtnud. Et wana sõna õigusega nõuab: „Tee õigust ja ära karda kedagi,“ siis tundis Grimoald nüüd, kuna ta ülekohut oli teinud, kartust. Bertarid oli küll krooni ja trooni kantanud, oli põgenejaks

saanud, aga temal oli veel palju truuid hingesid riigis. Sellepärast kartis teda Grimoald.

Kui ta oli teada saanud, et Bertaridi Avari rahvas oli sõbralikult vastu võtnud, saatis ta käskjalgu nende kuninga Rakani juurde ja laskis võelda, nii kaua kui ta Bertaridi omas riigis hoida, ei võida tema ja Langobardide vahel rahust juttu olla.

Rakan ehmatas väga selle sõnume üle. Tema hüüdis Bertaridi enese ette ja ütles: „Mine, kuhu sa tahad, minu riiki ei või sa kauemini jääda, sest minul ei ole mitte lusti Langobardidega sinu pärast sõda alata.“

Nii ei jäänud waesele Bertaridile muud nõuu üle, kui Itaalia maale tagasi minna; ja et ta oli kuulnud, Grimoald olevat kõrgemeelne, oli ta sinna ennemalt valmis minema, kuhu teda ju muidugi häda sundis.

Kui ta Lodi linna oli jõudnud, saatis ta siit oma truu teenri Hunulfi Grimoaldi juurde teada andma, et tema juba saäl olevat. Hunulf tuli kuninga kotta ja nimetas temale, et Bertarid tema armu pääle usaldades tagasi oli tulnud. Kuningas rõõmustas väga selle sõnume üle ja wastas: Bertarid tulgu ilma kartuseta stia, temale ei pea midagi paha tehtama.

Kui see selle pääle kuninga ette astus ja põlvili tahtis heita, ei lastnud kuningas seda mitte sündida, vaid võttis teda ümberkaela ja andis talle suud. Sää! ütles Bertarid: „Ma olen su ori. Ma kuulsin su wagast südamest ja ristiniimese meelest, sellepärast ma stia tulin. Ma oleks paganate juures elada võinud, aga sinu nime hüüd on mind tagasi kutsunud.“

Kuningas kinnitas nüüd kõikide koosolejate kuuldes: „Kuna sa ennast mu warju alla oled annud, ei pea sulle ühtegi häda tehtama.“

Warsti näidati Bertaridile ilus, ruumikas maja elamiseks kätte, kus ta kohe reisi wäsimust wõis puhata ja kästi kõik, mis ta ülespidamiseks tarwitas, awalikkudest maksudest temale rohkestes anda.

Kui ta oma elumajasse oli läinud, tuliwad palju linna kodanikkusid kokku, kes teda näha ja kui wana tuttawat terwitada tahtsiwad. Aga nimelt see lahus ja kaastundmine, mida tema wastu igalt poolt ilmutati, oli temale hukatuses. Sest pea tuliwad mõned kurjad inimesed kuninga juurde,

les temale ütlesivad: „Kui sa Bertaridi mitte ruttu ilmast ära ei saada, siis kisu ta lühikese aja järele walitjuse sinu käest ära ja saadab sind kõrwale, sest juba praegu jookseb terve linn tema järele.“

Grimoald unustas oma antud sõna liig ruttu, uskus kurje keeli ja hakkas tõeste oma elu pärast kartma. Ta mõtles sellele pääle, kuidas omast wastalise lahti saada.

Õhtul saatis ta oma wõerale mitmesugusid söötisid ja wiinasid, et ta ennast joobnuks jooks ja terve õõ põgenemise pääle ei saaks mõtelda. Aga keegi, kes ju Bertaridi isa teener oli olnud, teenis nüüd teda. See kandis söögi asju lauale ja paenutas pääga nagu terwitamiselt tema poole, kus juures ta talle tasase häälega teada andis, et kuningas ta elu tahab wõtta.

Bertarid hüüdis kobe oma joogi ülema enese juurde ja käs kis teda hõbekarikat tuua. Ta lisas salaja sinna juurde, et karikas olgu weega ja mitte wiinaga täidetud. Grimoardi ülemad, kes oma isanda kurja nõuu oliwad korda saatmas, ütlesivad Bertaridi wastu: „Kuningas soowib, et sa tema auuks terve karika täie wiina ära jood.“ „Nõõmuga!“ kostis tema ja tühjendas peetri weest.

Grimoardi teenrid ruttasivad oma kuningale teada andma, et Bertarid tubliste juua ja juba pooljoobnud olewat.

Selle wahel sees las kis Bertarid Hunulfi enese juurde kutsuda ja andis temale kinga mõrtsuka nõuu teada. See truu mees oli küll alguses wäga ehmatanud, aga ta ei kautanud pääd; suure terawusega mõtles ta ärapäästmise plaani wälja.

Juba söõma-aja wahel oli Grimoard salajalt Bertaridi maja oma sõa-meestest ümberpiirata lastnud, et ta palku ei pääselt. Kui söõma-aeg möõda oli ja üksi Bertarid, Hunulf ja kammerteener, mõlemad oma isanda truud teenrid, järele oliwad jäänud, läksivad nad kõil kolm magamise kambriisse, ja sääl pani Hunulf oma wälja arwatud plaani ette. Mõlemad teenrid palusivad oma isandat silmapilk põgeneda, kuna waenlasti selle mõtte juures pidi peetama, Bertarid magab omas kambriis.

Oliwad kõil sellega ühes nõuus, pani Hunulf oma woodi riided ja ühe karu naha oma isandale selga ja ajas teda koku räägitud nõuu järele, nagu mõnda päris-orja sõideldes ja karsatesdes ufjest wälja, kõi teda kõpiga, nii et ta mitu kord maha tuktus ja andis talle jalaga mõne wõmmi. Grimoardi wahel

mehed küsivad imels pannes, mis siin sündida. Selle pääle kostis Hunulf: See ülemealne ori oli minu sängi Bertaridi sängi kõrvale pannud, kes nii kangeste joobnud on, et ta kui surnud maas pöönutab. Aga mul ei ole lusti igameks selle joodiku rumalust päält waadata, waid ma jään edaspidi, nii kaua kui mu isand kuningas elab, oma majasse elama."

Neil ei tulnud uneski meelde tema kõne juures kaksipidi mõelda, waid nad olivad tema nõuu üle väga rõõmsad ja lastiwad teda tülitamata läbi.

Kanna see lugu õues sündis, jäi kammerteener üksi majasse ja pani boolega uksest seest poolt lukku. Aga Hunulf lastis oma isanda üle linna müüri maha ja andis temale nii palju kaasalisi ühes, kui tal neid saada oli. Nad leidiwad põgenedes ühe heinamaa pääl mitu hobust, istusiwad neile selga ja jõudsiwad mõne päewa järele üle Staalaa maa raja Frankide maale.

Ta nõnda päästis kõigewägewam Jumal oma armuliku saatuse läbi ilma süüta Bertaridi surmast ja hoidis ühtlase kuningat Grimoaldi, kes oma parema tundmise järele üksi hädalt tahtis, suurest patust.

Kui nüüd kuningas sõa-mehed maja ukse külge koputasiwad, hüüdis neile seest kammerteener liigutawa häälega: „Laske teda ometi weel natukene aega hingata, sest ta puhkab alles reisi wäsimust sügawas unes."

Aga nemad karjusiwad wihaselt, tema joodik olewat ju küllalt kaua maganud, lõiwad jalgadega ukse lahti ja tahtsiwad Bertaridi sängist kiskuda. Aga teda ei olnud kusaqil leida. Nemad kippusiwad nüüd kammerteeneri kallale ja küsisiwad: „Kuhu on Bertarid jäänud?" See kostis üsna awalikult: „Ta on ära põgenenud."

Magu kiwistatud seisiwad kuninga mehed silmapilguks; aga siis kargasiwad nad wihaselt ta kallale ja lõiwad teda armetumalt, sidusiwad wiimaks ta käed ja jalad kinni ja wedasiwad ta kuningas ette. Nad kaebasiwad tema pääle, ta olewat Bertaridi põgenema awitanud ja teenida ära surmatud saada.

Kuningas käskis teda lahti lasta ja küsis korda mõbda järele, kudas Bertarid ära oli pääsnud. Kammerteener rääkis teadawat lugu. Selle pääle pööris kuningas ennast oma ülemate poole ja küsis: „Mis teie arwate, mis peab niisuguse

mehega tehtama, kes seda on teinud?" Kõik kostiswad, ta pidada piinalikult surema. Uga kuningas ütles: „Mii tõeste kui see elab, kes mind sündida lastis, see mees, kes kaua ei mõelnud, eunnast oma isanda eest surma suhu anda, on wististe auu wäärt.“

Ta wõttis teda koge oma kammerteenrite hulka wastu ja soowis, et ta teda niisama truult teeniks, kui Bertaridi, ning lubas seda temale rohkestes kätte tasuda.

Pärast seda küsis kuningas, mis Hunulfsist on saanud. Temale wõeldi, et Hunulf püha pää-ingli Mikaeli kirikusse olewat põgenenud. Sell korral peeti ikka alles kirikuid kaitsekohtadeks, nagu wanemal ajal, kus Adonia oma wenna Saalomoni wiha eest templisse põgenes ja altari sarwede küljest kinni hakkas.

Worsti saatis kuningas tema juurde ja lastis temale kinnitada, temale ei tehta ühtegi paha, tulgu aga julgeste tema juurde.

Hunulf tuli kuninga lossi, heitis kuninga jalgade ette maha, ja andis kõigi ta küsimuste pääle tõepäralist kostust.

Kuningas kiitis selle pääle tema truudust, jättis temale kõik ta waranduse kätte ja pidas teda kõrge auu sees.

Mõni aasta pärast seda küsis ta temalt, kas ta armsama mehelega tema juures wõi Bertaridi juures elada tahta? Hunulf kostis ja kinnitas wanbega, et ta ennemalt Bertaridiga tahaks surra, kui tõises paigas rikkuses ja külluses elada. Nüüd küsis kuningas niisama endiselt Bertaridi kammerteenerilt: „Kas sa tahad ennemalt siia minu lossi jääda, wõi tahad sa Bertaridiga ilmas ümber hulkuda?“

Sa worsti kostis kammerteener niisama nagu Hunulf.

Kuningas kuulis mõlemate tunnistust wäga armulikult, kiitis nende aruldast truudust ja ütles Hunulfi wastu: „Wõta kõik, mis sa enesele soowid: sulasid, hobusid ja maja kraami, wõta kõik ja mine rahuga oma isanda Bertaridi juurde!“ Sedasama ütles ta kammerteenrile. Mõlemad wõtsiwad nüüd, mis nad tarwitawad ja reisiswad kuninga kaitse all Frankide maale oma armsa isanda Bertaridi juurde.

3. Grimoald paneb Greeklased põgenema.

Sell ajal walmistas Greeka keiser Konstans wõi Konstantinus kangeste sõda wasta; ta tahtis Itaalia maad Lango-

bardide käest jällegi ära kiskuda. Ta astus laewadest suure sõa-wäega Tarenti linna juures maale, wõitis ühe linna tõise järele ära ja piiras Beneventumi kindluse ümber.

Siin linnas oli sell korral Grimoaldi noor poeg Romoald hertsogiks wõi walitsejaks. See saatis, kui ta Greeklaste tulemisest oli teadust saanud, ruttu oma wana koolmeistri, nimega Sesuald, oma isa juurde ja palus teda nii ruttu kui wõimalik, appi tulla ja mitte sallida, et Beneventum, kus ta ise enne hertsog olnud, waenlaste kätte langeb.

Kuningas kogus ruttu sõa-wäe kofku ja sammus kiirelt hädas seiswa linna poole. Selle wahel sees katsus keiser mitmesuguste masinate ja nõuude abil ümber piiratud linna ära wõita. Aga Romoald pani temale oma Langobardidega tubliste wasta, ja kui ta ka wäli wäljas suurt taplust ei julgenud alata, siis ta ometi tungis sagedaste linnast wälgu kiirusel waenlaste kallale ja tegi neile suurt kahju.

Kui kuningas Grimoald oma abi-wäega hädas linna lähedal oli, saatis ta Sesualdi ette oma pojale tema tulekut kuulutama. See langes tee pääl waenlaste kätte. Kui ta ümber piiratud linna müüri ette weetud, walli pääl ilmunud Romoaldile mitte walet ei kuulutanud, mis waenlased temalt nõudsiwad, waid tõi mõbda tunnistas, et abi ligi on, langes tema truu pää waenlase mõega läbi*).

Ümber piiratud Langobardid said läheda abi lootusel uue julgusega ja jõuga täidetud. Aga keiser oli Grimoaldi tulemise üle nii ehmatanud, et ta Beneventumi linna sinna paika jättis ja ruttu Neapeli linna põgenes.

Esiteks, kui ta kindlas linnas warjul seisis, mõtles ta järele, kui meeletu ta oli olnud, ja häbenes ennast omast arglikust põgenemisest. Säääl ütles talle üks temma suurtest ülematest, Suburrus nimega: „Kui sa mulle kakskümmend tuhat sõa-mees annad, siis tahan mina minna ja Grimoaldi ära wõita.“ Kuningale oli see pakkumine meele järele. Ta andis temale nimetatud sõa-wäe hulga, ja Suburrus läks suure usaldusega teele. Grimoald, kes selle wahel sees Beneventumi linna oli jõudnud, tahtis temale wasta minna. Aga tema poeg Romoald ütles temale: „Si ole tarwis, et teie ise ennast wate. Andke minule üks osa omast sõa-wäest, mina tahan

*) Wõrdle selle looga järelseisawat lattu-lugu „Ustav No.“

Sumala abiga tema wasta tapelda, ja kui ma teda ära wõidan, siis on teie auu seda suurem.

Ja see sündis nõnda. Wahwa noormees läks ühe jauisa ja oma meestega Suburruse wasta.

Enne kui taplus algas, laskis ta pasunat puhuda, ja siis tormasiwad sõda-wäed tõine tõise kallale. Kest tapluse tules wõttis üks Grimoaldi sõda-mees, nimega Amalong, kes ikka enamist riigi-lippu ja kuninglikku oda kandis, selle oda mõlemasse kätte ja pistis wägewusega ühe Greeka mehele selle otsa, tõstis ta hobuse seljast ja kandis teda püsti püü kohal kõrges hoides tapluse wäljal ümber.

Selle hirmsa waatuse üle tõstiwad Langobardid rõõmu kisa, aga Greeklaste pääle tuli hirm; nad paniwad pakku ja saiwad täieste ära wõidetud.

Nii tuli Suburrus, kes suurelikult oma isandale wõidumärkiks oli lubanud tuua, wähe meestega ja häbiga oma keisri juurde tagasi. Selle wastu läks Romoald hõisates Beneventumi ja tõi isale rõõmu sõnumid, aga kõikidele tõistele ärapäästmist ja julget elukorda.

4. Grimoaldi surm ja Bertaridi tagasitulemine.

Sell ajal walitses Frankide üle kuningas Dagibert, kes Grimoaldiga rahus ja sõbruses elas. Sellepärast ei olnud Bertaridi elu ta siin mitte Grimoaldi taga kuusamise eest kaitsitud, ja ta wõttis nõuult Britannia maale Angelsakkide kuningaga juurde põgeneda. Aga miks see nõuu tühjaks jäi, seda jutustan ma kohe.

Grimoald oli aadrit lastnud ja oli selle pärast kahetse päewa rahulikult oma lossi paigale jäänud. Üheksandal päewal nägi ta akna all seisetes üht tuid ligema maja katuse pääl. Ta wõttis oma wibu-püüsi ja tahtis aja wiiteks lindu maha lasta. Selle juures läks aadri soon lahti. Arstid paniwad, nagu mõned arwawad, kihwtisid rohtusid haawa pääle, mis teda surma saatsiwad.

Grimoald oli tugewa kehaga, palja päaga ja suure habemega mees, kes niisama wahwa kui tark oli. Teda maeti püha Ambrosiuse kirikusse, mida ta ise oli ehitanud, maha. Üheksa aastat oli ta Langobardide üle kuningas olnud ja jättis auujärje oma pojale, nimega Garibald, kes alles lapse wanaduses seisis.

Kui nüüd Bertarid, nagu enne ütlesin, juba Britannia poole minemiseks, laewa oli astunud, siis kuuldi maalt häält küsimat, kas Bertarid laewas on. Kui küsimuse pääle tõt mööda oli kostetud, ütles hääl: „Andke temale teada, et täna kolmas päew on, kuna Grimoaldi ilmast lahkunud, sellepärast tulgu ta oma isamaale tagasi.“

Selle sõnume pääle pööris Bertarid filmasilt randa tagasi, aga seda meest, kes temale waenlase surmast sõnumeid oli toonud, ei leidnud ta kusagil.

Ta reisis nüüd puhkamata kodu poole, ja kui ta sinna mäekitsusse jõudis, kust tee Itaalia maale käib, leidis ta juba suurt hulka kuninga teenritest ja rahwast teda igatsusega ootamast.

Ta sõitis selle pääle Langobardide riigi päälinna, ajas poistese Garibaldi ära ja tõstis teda terve rahwas kolmandal kuul pärast Grimoaldi surma kuningaks.

Bertarid oli jumalakartlik inimene, kes kõigidele õigust tegi ja waeste eest hoolt kandis.

VII. U s t a w I l o .

J. Bergmann.

Kui Wiljandil waenlane wal-
was ees,

Su lootuse lõpetas igamees.

„Oh Lembitu, Lihala wa-
nem, sa,

Su ratta, meid rüütlitest lu-
nasta!“

Küll Waldeko wahtis, küll
ootis ta,

Ei ilmunud isake aitama;

Ning rüütlite rõngas ja Läti piir

Su surus nii linna kui sur-
maw wiir.

Süäl saadiku sammul käis
Ilo teed,

Ei lohutand teda ei waen ei
weed,

Waid julgeste astus ta edasi,—
Kuid kehkelas finni ta püüeti.

„Raud, rändajat jäta sa ra-
hule:

Miks wagurat wangiße
weate?“

„Wõi olgu sa õiglasem rän-
daja:

Pead ülema ette nüüd as-
tuma!“

Küll kalk oli kuulda see Ilole,
Kuid rüütlile ruttas ta jul-
geste.

See küsis: „Kes sinu on lä-
fitand?”

Ei ütle, sa elu ju oled ann'd!”

„Ei karda su käsku, mis võib
su piin?”

Kuid tunnistan sinule wabalt
siin:

Mind läkitas Lihala Lembitu,
Et ütlesin pojale: teel ta ju!

Ta hulgab on tulemas Paala
poolt,

Ka Warbola wanem on kan-
nud hoolt,

Ning Nurmefond Wörtsjärwe
weereni

Da kogunud kokku ju täiesti.

Rõuu kombel nad ilmuvad
hulgani,

Ei suuda sa keelda neid sugugi.
Sest katsu, et minema enne

läed,
Kui Lembitult piiratud lõfsu
jäed.”

Kuid rüütel, ta kostis tal
förgeste:

„Sa lähed nüüd üttelema lin-
nale:

„Miks ootate Lembitult abi
weel?”

Ta läiest' on otsa ju saanud
teel!”

Kui aga sa hakkab siin tõr-
kuma,

Etis suuremas surmas ju
oled sa!

Nüüd täida, mis sinule ütleb
meel:

Mii saad sina palga, kuis
lõlab keel.”

Ta Ilo ei ootanud minemas,
Ta tõttas ja linnale ligistas;

Sääl Waldeko hüüdis ju Wil-
jandist:

„Oh häda, suur õnnetus
ootab wist!”

Kuid kindlaste kuulutas Ilo
hää!:

„Et wõidelge ustawalt, wen-
nad, sääl!

Ju Lembitu ligi on tulemas,
Ju wastane hirmuga ehmatas!

Weel enne, kui fertinud päi-
tene

Kolm korda on idalt weel
ülesse:

Da Wiljandi puhas ju waen-
lastest,

Mu wennad, et wõidelge wah-
wast' sest!”

Weel wiimane sõna tal oli
suus,

Sääl timuka mõel oli Ilo
luus:

Ta langes, ta pää pandi rid-
male

Ta wifati linguga linnasse.

Sääl Waldeko hüüdis wal-
juste:

„Sa surid kui ustawam Gess-
lane!

Sa wendade päästmiseks surid
nüüd:

Sind kiidawad tulewa põlwe
hüüd.”

VIII. Tütarlaps ja lillike.

A. Piirikivi.

Laps: „Kannite,
Kaunite!
Miks nii ajad vilmed lahti?
Kas sul ilus walgust wahti’?“

Lillike: „Seke
Ornate!
Walgust ikka ilus wahti,
Sest ka sinul filmad lahti.“

IX. Printsessi Väiksepaiste.

(Ennemuisine jutt.)

Kaua, kaua aja eest elas Saksamaal üks kuningas, kellel ainus poeg oli. Ta oli täre mees ja armastas üksi jahipidamist ja sõda. Selle wasta oli tema poeg tasase, pehme südamega, ema loomuline. Ema hingas ju ammu mätta all, aga poisike ei suutnud teda ära unustada. Ta langes wiimaks väga suure mure sisse. Kõige paremad arstid kutsuti kokku. Nad rääkiswad Ladina keeles tõine tõisega, paniwad sagedaste mõteldes sõrme otsa ette ja wäänasiwad oma õpetatuid päid. Üht nad küll printsi südame tufsumist kuulatasiwad ja tema keelt katsusiwad, siiski ei leidnud nad haiguse märki ja ütlesiwad lõppes, temal olewat paks veri ja pidawat teda rõõmustatama. Kuningas lastis neid rikka kingitustega jälle ära minna, ja oli niisama tark, nagu ennegi. Nüüd kutsus ta oma ülema nõuuandja enese juurde, üht wana meest, keda terweks riigis väga targaks peeti. Ja see ütles:

„Mu isand ja kuningas! Ma arwan, printsil puudub töö. Ta peab kunstisid ja teadusi õppima, peab taewa-tähtede järele vaatama, peab maalima ja mängima, see saab teda jälle terweks tegema, sest töö on haigele südamele kõige parem rohi.“

Kuningas oleks küll ennemalt soowinud, et poeg temaga sõtta oleks läinud, aga ta wõttis oma nõuuandjat kuulda ja lastis printsi õpetada.

Selleks ehitati suur tähetorn ja seati pikad-filmad sisse, millega suuri ja väikese tähti näha võis. Ka väga tark tähetundja palgati, kes printsiile kõigil kätte näitas ja seletas, niisama üks osav maalija. Prints oli väga häa päraga, ta õppis palju tähti tundma ja iluste maalima ja mängima. Aga kurwaks jäi ta ikka, sest kui ta õõsel üles tähtede poole wahtis, siis mõtles ta selle üle järele, misjaguse pääl küll tema ema kuningaks peaks olema.

Õsimene pilt, mida ta maalis, oli ka jälle armsa surnud kaju, ja nii elaw, et ta ise selle juures nutma hakkas ja weel kurwemaks sai, kui enne. Kuningas pahandas selle üle ja jõitles teda, aga see ei awitanud midagi.

Ja sündis, et lord prints üksi suures lossistaias kõndis ning siis wagusas kohas ühe wana tammepeuu all jalgu puhkas. Ta mõtles selle üle järele, kudas tema üksi, ilma sõbrata elas, kudas kõigil tema ees ennast auu pakkudes kummardasid, aga kudas mitte ükski inimene teda diete südamest ei armastanud. See loormas ta südant ja nende murelikkude mõtete sees uinus ta magama. Nii nägi ta aruldast und:

Tema käis üle tühja, päratu wälja, läbi kaljurahnude. Ümberringi oli wõ pimedus, ja üksi wahete wahel helkis walgus üle selle kiwistiku. Tee läks ikka sügawamale kuristikku, kus kahel pool kõrwas kõrged, järsud kaljuseinad oliwad. Printsiile tuli jälestus pääle ja ta tahtis ümber kända, aga ta ei leidnud teed. Korraga seisis tema ees wäikene härjapõlwe mees, pika, walge habemega ja sõbralikkude silmadega. Käes oli tal üks lambikene.

„Tule ühes!“ ütles ta. Ja poisik läks temaga ühes. Ta astus ahtakese kaljuprau wahete, mis ennast pikaks teeks laiendas. Walgus hakkas suuremaks ja ikka suuremaks minema ja korraga seiswad nad suures, toredas saalis, kelle seinad hiilgastiwad, nagu oleks nad kallist kiwist. Saalis oli väga palju härjapõlwe mehi, ja kest kohas istus kuldse auujärje pääl üks sinisilma, kuldajuustid piiga, kelle filmade waatus lahkest ja halastust kuulutas. Wana härjapõlwe lane juhatas printsi tema auujärje ette.

„Mis sa siin otsid?“ küsis neitsi kuninga pojalt.

„Si midagi,“ kostis see; „ma eksisin paljalt ära.“

„Sul ei ole siis ühtegi kurja nõuu, nagu palju tõistel inimestel?“ küsis ta jälle.

„Ei,“ kostis prints.

„See on häa!“ ütles näff, „siis ma tahan sulle ühe kingituse teha. Aga enne pead sa mulle veel ühe küsimuse pääle kostma. Mis arvad ja kõige suuremaks õnneks?“

Prints ei mõelnud kaua, waid kostis: „Inimesele on kõige suuremaks õnneks üks tõine inimene, kes teda diete jüdamest armastab.“

Sääl silitas näfineitsi printsi pääd ja näitas käega oma rüppe, kus hulk väga ilusaid temandi ja tõisi kallid kima kiirgasiwad, nagu oleksiwad nad taewa tähed olnud.

„Wali enesele üks!“ ütles ta.

Prints oli kafe wahel, misjuguft kallist kivi wõtta. Sääl sosisatas härjapõlwlane temale kõrwa sisse: „Wõta need tats wäikest sinist pärlit!“

Nõnda ta tegi ja tänas armulikku näfineitsit. Korraga tõlas pikse pauk — näff, härjapõlwlased, saal, kõik oli kadunud ja prints oli uueste kalju-tee pääl. Tema ces heljus warju kombel üks ilus tütarlaps, nagu näitaks ta temale teed. Ja näe, oliwad ta ühe kõrgema koha pääle jõudnud, kust terwet loosti näha wõis. Sääl pööris teejuht ennast ümber ja prints waatas ühe pale pääle, mis nii imeilus, nii häa ja armas oli, nagu ta enne iial ühte ei olnud näinud. Tütarlapse silmad oliwad nii sinised, nagu need pärlid, mis ta kingituseks oli saanud. Tema pistis käe taskusse, aga nad oliwad kadunud. Selle pääle tahtis ta tüdrukut finni haarda, aga ätiste kadus ta ära ja tema wirgus unest üles. Dmeti armas ta itka veel seda ilust siniste silmadega neidu nägewat, nii väga elawalt oli ta und näinud.

Sest saadik kaswis printsi sees igatsus ühe inimese järele, teda ta diete südamest wõiks armastada, veel suuremaks. Ühel päewal rääkis ta oma isa wana nõuu-andjale seda aruldast unenägu. See kutsus ühe kuulsa une-näu seletaja sinna, ja ta sellele pidi prints oma une-nägu rääkima. Pärast seda ütles une-näu seletaja:

„Suur prints, siniste silmadega tüdruk tähendab sinu tulewast prouat, kes sind väga saab armastama. Mine reisima ja otsi teda, aga pane ennast waese mängumehet riidise. Sest waata, kui sa suures toreduses oma päris nime all teda otsima läheksid, saaks iga üks tüdruk üttema: „Ma armastan sind,“ igaüks teaks ju, et sa teda kuningat prouaks tõstad. Aga kui keegi ju waest mängu-meest armastaks ja temaga oleks walmis ühes minema, siis armastab ta teda wististe.“

Prints tänas une-näü seletajat selle hää nõuu eest ja laskis teda rohkete kingitustega ära minna. Siis läks ta oma isa juurde ja palus teda reisida lasta. Kuningas andis luba ja prints läks mängu-mehe nime all oma õnne otsima.

Ta oli palju ilusast Itaalia maast kuulnud ja ka seda, et sääl ilusad naesterahwad olewat. Sellepärast läks ta üle Alpi mägede, kunni Wenediku linnani. Baunas oliwad temal hullul fuldtukatid peidus, et tal tarwis puudust ei oleks kannatada. Aga kuhu ta ka jõudis ja kui palju ilusaid naesterahwaid ta ka nägi, oma truud sinisilmi et leidnud ta kusa-gil. Ta reisis üle Alpi mägede Saksa maale jälle tagasi.

Kord jõudis ta ühte suurde linna. Kõik majad oliwad ehitud ja uulitsates inimesed kihamas ja kahamas, nagu sipelga pesas. Prints pani seda imeks ja küsis ühelt kodanikult, mis see peats tähendama. See waatas tema otsa suuril silmil.

„Sina oled wist wäga kaugetl reisinud, et sa seda ei tea. Meie kuningas tütre on täna pulmad. Tule minuga ühes, ma wiin sind ühte kohta, kust sa terwet pidu-rongi wõid näha.“

Ta wiis teda oma majasse ühe nurga alla ette, ja prints waatas wälja. Säält ligines ka juba pidurong. Kes käiswad pasunapuhujad, nende järel soldatid lehwitawate lippudega, siis suured ülemad toredais riidis. Müüd tuli wanrite rida. Esimeses, mis üle ja üle kullatud oli, istusiwad noor pruutpaar ja kuningas, teises printsessi sõbrad, ja nende keskel üks kulla karwa juukstega, ja niisuguste sinisilmadega neiu, nagu prints unes oli näinud. Kuttu küsis meie prints kodanikult, kes see olla.

„See on printsess Päiksepaiste, meie kuningas tütre kõige armsam sõber,“ wastas lahke kodanik.

Gestulewal wõl ei saanud prints palju silmaga kinni, sest ikka pidi ta Päiksepaiste printsessi pääle mõtlema. Tõisel hommikul läks ta kuningas lossi ette, kus ta elas, ja hakkas üht lugu lastma, mis õiete kurblikult kõlas. Printsess saatis ühe teenri ja käskis mängu-meest lossi kutsuda. See juhatas teda printsessi tuppa. Müüd ta nägi alles, et see kuningas tütar üksna selle tüdrukuga, teda ta unes oli näinud, ühte nägu oli. Ta küsis temalt: „Kust sa tuled, wõeras mängu-mees?“

„Eõuna poolt, Wenediku linnast,“ kostis tema.

„Kes on sulle selle kurwa laulu õpetanud?“ küsis ta edasi.

"Ei teegi," vastas prints, mina ise tegin tema."

"Aga miks oled sa nii kurb?" küsis printsessife.

"Sellepärast, et ma ühtegi hinge maa peal ei tea, keda ma armastada võin," kostis prints. Sääal õhkas kuninga tütar, trööstis teda ja ütles, et ka tema nüüd üksi jääda, sest tema kõige parem sõber reisida ära tõise kuningriiki. Mängu-meest tulgu aga iga päew teda oma laululugudega rõõmustama.

Prints tuli ka iga päew, ja päewast päewa läksivad ta laulud rõõmsamaks. Nüüd küsis Päiksepaiste printsessife, miks ta enam nii kurb ei olla. Tema vastas, sellepärast, et ta maa pääl nüüd üht inimest tunda, keda ta südame põhjast armastada.

"Kes see siis on?" küsis printsess.

"Sina ise oled see!" ütles tema. "Aga mina olen paljalt waene mängu-meest, ja ei või loota, et sa mind ka armastad."

"Ma armastan ka sind väga," ütles ta ja andis tema otsale suud. Sääal hõiskas prints rõõmuga ja mängis üksi lustilisi lugusid; nüüd oli ta ju ise ka õnnelik.

Tõisel päeval astus ta printsess Päiksepaiste ette ja ütles: "Ma pean sind maha jätma, sest ma pean kodu minema. See on siit väga kaugel. Kas sa ei tahaks ka ühes tulla?"

"Kudas see korda läheb, armas mängu-meest?" küsis tema.

"Tule mulle abikaasaks!" kostis prints. "Ma olen küll ainult waene mängu-meest, aga ma armastan sind kõigest südamest. Ma tahan sinu pärast tööd teha, mängida ja laulda, ja mis ma selle läbi teenin, sellest saab meile söögiks, joogiks ja fatteks küllast, nii et meil tarwis ei oleks nälga, jänu ega külma kannatada."

"Kas sul ka ilus loss kodus on?" küsis ta.

"Ei, üksi väikene majakene!" ütles prints.

"Sa sul ei ole ka tõlba, hobusid ega teenrid!" hüüdis printsess.

"Ei, armas Päiksepaiste printsessife, mul ei ole tõlba, hobusid ega teenrid," kinnitas tema. "Ma sõidan priiskelt kingsepa ruunade pääl ja orjan ise ennast; aga sind ma kannan oma tugewate käte pääl, kui sa ära wäsid, ja awitan sind iga töö juures, kui sa kodus keedad, küpsetad, wõi pesed. Sh-

tul istume wäikeses aiakeses koos, kus ma sulle lustilisi lau-
lusid ette mängin ja lillesid kätte toon, üleüldse sind armas-
maks pean, kui ise tõd su isa ja ema sind pidasiwad. Meie
saame nii õnnelikud olema, kui aga inimesed olla wõiwad."

Printsessile naeris; aga siis sai ta kurwaks ja ütles nõnda
tema wastu:

"Armas mängu=mees, ma ei mõista teeta ega küpsetada,
ma ei mõista ka pesta; pääle selle on mu käefesed wäga
peenikesed ja õrnad. Ja wäikeses onnis ei wõi ma ka mitte
elada, sest ma olen suures loosis üles kaswanud, kus palju
teenrid iga sõrme näituse pääle mind walmis orjama
on ja mind siidi ja kuldriietesse panewad. Ma ei jõuaks
ka sinuga jala käia, sest seda ei ole ma harjunud."

"Siis lased sa mind üksi ära minna?" küsis mängu-
mehe riidis prints ja mõtles ise eneses: "See armastab rii-
did, hobusid ja teenrid enam kui sind, keda ta wäse mängu-
mehe arwab olewat."

Ta istus maha ja oli wäga kurb; siis ütles ta: "Sa
ei armasta mind mitte, muidu tuleksid sa minuga ühes."

Printsess andis temale suud ja ütles nuttes: "Oh, ma
armastan sind wäga!"

"Hää küll, ütles prints. "Ma wotan sind täna õhtu lossi
ees oma wäikese majakese juures kinni kuu tõuseb. Kui sa
sinna tuled minuga ühes ära reisisa, siis armastad sa mind
wististe. Aga jääd sa tulemata, siis ma tean, et sa mind
mitte ei armasta ja mina saan kurwalt ja üksi kodu tõndima."

Ta andis temale suud ja läks ära.

Kui õhtu oli kätte tulnud, istus ta oma wäikese maja-
kese ette, kus ta wõeras linnas elas, pani wiuli enese kõr-
wale pingi pääle ja waatas üksiilmi Päiksepaiste printsessi
akente poole, mis heledaste walgustatud oliwad. Nii läks
aeg ruttu mööda ja ilm läks pimedaks, üks täheleone tõise
järele tõusis taewa küljes nähtawale ja pilgutatas alla maa
pääle. Aga teda ei tulnud.

Suba kustutati lossis küünlab ära. "Müüd lähed ta
magama," mõtles prints, "ja on sind ju wähest ära unusta-
nud; kaks suurt pisarat weeresiwad tal üle pale. Sellisamal
filmapiigul tõusis kuu taewa serwal üles — ja ühtlase kabi-
ses mängu=mehe ees. Kui ta filmad üles lõi, nägi ta Päik-
sepaiste printsessilest linases reisi=riidis enese ees seiswat; kulla

karwa juulste sees mängiswad kuu kiirdeid pime kulle ja sinised silmad hiilgasivad.

„Siin ma olen,“ ütles ta, „ma lähen nüüd sinuga kas wõi maailma otsani. Sa oled mulle kallim kui kõik warandus. Ma tahan häa meelega sinule tööd teha, teeta, küpsetada ja pesta!“

Sääl hüppas prints üles ja musutas Päiksepaiste printsessi ja oli üliwäga õnnelik, ning mõlemad läksiwad tõine tõisega mitu päewa. Kui öö tuli, otks mängu-mees pehme, sammeldanud kohakese metsas üles, kus tema printsessi magada wõis. Suhtus sääl lähedal mõni mulliseja hallikas olema, koke hüüdis mängu-mees: „Armas hallikakene, ära tee niisugust kära, muidu ei saa ta magada.“ Sääl jäi mulisemise hääl maha ja wesi jooksis tasa üle kivi-keste.

Kui mõni linnukene wõsel laulma hakkas, ütles mängu-mees: „Armas linnuke, ma palun, ole wait, Päiksepaistete ei saa muidu magada.“ Linnuke nikutas pääga ja jäi wait ja waatas oma tarkade silmadega mõlemate inimeste laste pääle, kunni ta prints puruks wästinud uinus.

Nõnda reisides jõudsiwad tee-läijad printsi isa ilusasse päälinnasse. Päiksepaiste pani seda toredat kuninga lossi imeks, mis neist ilusam oli, mida ta enne seda oli näinud. Suure wärawa ees jäi prints seisma ja läks sisse, oma majakese wõtit tooma; aga Päiksepaistete pidi õues ootama.

Prints läks oma isa nõuu-andja juurde ja ütles, et tema oma õnne olla leidnud, see on, ühte inimest, kes teda armastada, ehk ta teda küll waezeks pidada. Siis läks ta isa juurde rääkis temale terwet lugu ja palus temalt üht wäikest majakest aiakesega, et ta Päiksepaistetest senna elama wõiks wiia. Kuningas täitis tema palwet ja andis temale wõtme ühe wäikese maja jauts.

Nüüd sammus prints jälle tagasi printsessi juurde ja läks temaga wäikese majakese sisse. Siin oliwad kõik asjad wäga lihtsad, aga ilusad korras. Rõõgis läikiswad wast- ja sawi-sööginõuud, ja tuba oli walge ning lahe elada.

Prints ütles: „Nüüd jätan ma sind üksi, sest ma pean teenistuse järele ümber waatama. Sa wõid mulle sell wähe ajal süüa muretseada, sest mul on isu. Rõõgis on kõik, mis sa tarwitad.“

Ta andis oma abikaasale suud ja läks ära, aga printsessi astus kõõki. Ta tegi ühe seinakapi ukse lahti ja leidis

fääli suhkru, jahu, tangu, kuivatatud aia-wilja ja weel mõndasugust toidu-kraami. Aga et ta kunagi söögitegemist et olnud õppinud, ei teadnud ta, mis nende asjadega teha. Selle üle sai ta väga kurwaks ja nuttis libedaste.

Korraga seisis tema ees see näki-neitsi, keda meie ju tunneme, omas pitkas walges riides ja waatas tema otja armuliste filmadega.

„Miks sa nutad, Päiksepaistekene?“ küsis ta lahkeste. Printsessi kuwatas põllega ruttu omad silmad ja ütles siis: „Armas näkk, ma pean oma mehele sööki walmistama, aga ma ei mõista keeta.“

Näkk silitas trööstides tema palet ja ütles:

„Ole jälle rõõmus, mina õpetan sind kõik tegema, aga hästi tähele pead sa panema, kudas ma ette teen.“

Nüüd sai Päiksepaiste jälle rõõmsaks ja oli õnnelik.

Näkk näitas temale, kudas tuleb teha. Siis wõttis ta ilhe keetmise riista, walas sinna piima sisse ja lõi mõned munad sinna juurde, lühidelt ta õpetas printsessi sööki keetma. See awitas teda ja sai ta kõigest ruttu aru, nii et näkk täieste rahul oli. Kui lõuna-aeg kätte tuli, seisis söök walmis. Nüüd tänas Päiksepaiste näkki ja küsis: „Mis pean ma kostama, kui mu mees küsib, kes söögi on walmistanud?“

„Ütle temale,“ wastas näkk, „mina olen sind awitanud ja sööki walmistama õpetanud.“

„Aga mis on su nimi, armas näkk?“ küsis Päiksepaistefe.

„Minu nimi on Armastus,“ kostis näkk ja kadus ära.

Kui prints kodu tuli ja sõõnud oli, rõõmustas ta väga maitsewa söögi üle.

„Kes on sind niijugust toitu walmistama õpetanud?“ küsis prints.

„Armastus,“ kostis Päiksepaiste.

Viie elastwad mõlemad mitu nädalat õnnelikult omas wäikeses majakeses ja Päiksepaiste tegi usinaste tööd. Kui tal nõuu ja abi tarwis oli, siis hüüdis ta näki-neitsi Armastuse appi, kes kõik mõistis.

Mõnda tuli jõulupüha kätte. Printsessi ei teadnud, mis ta oma mehele pidi kingima ja oli selle pärast kurb, aga ta abikaas trööstis teda. Wastu õhtut tuli väga suur wäsimus ta pääle, sest prints oli temale ilma, et ta märkas, unerohtu annud. Ja ta uinus raske une sisse.

Prints laskis teenrid tulla, kes Päiksepaiste ühe raami pääle panivad ja kuninga lossi kandsiwad. Sää! ehtiswad teda kammer-prouad kalli riietega, ilma et ta ise sest midagi magades teadis, ja kandsiwad siis suurde saali pehme sohwa pääle. Sest saali istus auujärje pääl kuningas ja temast pahemal pool natufene madalama istme pääl prints; paremal pool oli ka niisamasugune iste, aga see oli weel tühi. Auujärje taga seisiwad würstid ja grahwid, prouad ja preilid kallistes riietes ja waatsiwad uudishimuliselt magaja Päiksepaiste pääle, kes suure jõulu-puu kõrwas, kus tuhanded küünlad põlesiwad, sohwa pääl puhkas. Kõrwas oli tal punase sametiga kaetud istme pääl wäikene kuldkroon.

Kuningas ütles nüüd: „Mu poeg, ärata Päiksepaistete üles!“

Prints astus ruttu ülewelt auujärje kõrvalt alla ja ruttas magaja juurde ja andis temale juud. Sää! tõmbas ta sügawaste hinge ja tegi silmad lahti, aga niisama ruttu jälle kinni, sest tule walgus oli väga käre. Korruga kõlas pasunate hää! esite tasakeste, aga pärast kõwemast ja ikka kõwemast. Päiksepaiste tõstis ennast wiimaks poole kehani üles ja nägi printsi würstlikkudes riietes enese ees põlwile olewat. Printses küünitas temale kät ja hüüdis:

„Oh mis ilus unenägu see on!“

Prints kostis: „Ei ole see unenägu, waid ilmsi!“ Ja nüüd rääkis ta temale, et ta kuninga poeg olewat ja teda üksi katsuda tahtnud, kas ta teda armastab. Siis wõttis ta kuldkrooni ja pani Päiksepaiste juuste pääle, mis weel ilusamast hiilgasiwad kui kuld ja tallutas teda oma isa juurde. Kõik suured herrad sosisstasiwad: „Oh mis ilus printses on!“ ja prouad ning preilid ütlesiwad ka nõnda, aga igaüks mõtles omas südames, et ta ise weel ilusam on. Kuningas astus trooni päält ja rõhus Päiksepaistet wastu rinda, sest ta oli väga tema meele järele. Päiksepaistete ise ei saanud õnagi suust, waid pigistas ikka printsi kät ja waatas õnnelikult naeratades tema otsa. Kui nüüd kõik kolm, igaüks oma kohta oliwad istunud, Päiksepaiste auujärje paremale poole, sammusiwad kõik herrad ja prouad temast mööda ning üks kammerherra, kellel kuldsepp käes oli, nimetas üksikult iga mööda mineja nime, kes siis sügawaste printsesi ees kumardasiwad, mis pääle printses iga kord sõbralikult nende poole pääga teretas.

Kui see mööda oli, läksivad kõik ühte toise saali, kus lauad laetud olivad ja igaüks söi ja jõi, mis süda himustas.

Kui jälle üksi olivad, küsis prints Pääksepaistelt: „Kas oled nüüd õnnelik?“

Ta kostis: „Ma ei oleks õnnelikumaks saadagi võinud. Kõige suurem õnn on, kui sind üks inimene tervest südamest armastab, nagu näituselks sina mind armastab!“

„Jah,“ ütles prints, „see on tõsi. Meie tahame ikka tõine tõist nii armastada.“

Nad langesivad mõlemad põlvvede pääle ja tänasivad Sumalat oma õnne eest.

X. **Sõnniku laul kevadel.**

A. Kurrikoff.

Juba maatab päike taeva	Meeslane lillist lilli lennab,
piirelt	Otsib kiirest toitu õite pääl;
Sätendavail silmil üle maa,	Õht ju kõrget lõu-lindu kan-
Punub kuldse pärja ilmal'	nab,
kiirelt,	Tänu kõlab tema laulu häääl;
Õhib metsad, mäed punaga,	Metjas ots'wad loomad uuel
Aratab kõik loodust rõõmsal	rammul
walgel	Saaki, waritsebes sala sam-
Rõõmustama uue päewa algel.	mul.

Snimesed, une rahult astkem

Sälle wälja tööle põllule!

Looja poole oma hinge tõstkem,

Kes siin küllust kingib kõigile!

Tema andest meie elu ärtab;

Loodust waates waim meil Loojat märkab.

XI. **Matukene hullide elust.**

Misjugune kisa ja kõra wana müüri wareme ümber! Kudas hakiid (corvus monedula) sääl lendawad ja oma tegumiega nagu hullutuju tunnistawad! Ka räästas-pääsukesed (hirundo ubrika) koguwad hulga wiisi kofku ja tõttawad müüri simsi

poole. Ise lähedas mõisaski on linnud rahutumaks läinud, sest lamba-hänilased (motacilla flava) katuste pääl tõstavad oma tiivaid ja kuulutavad oma häält. Wist on üks ise-äranis asi ilmumas, mis neid, muidu nii rahulisi õhu koda-fondseid, nõnda liisendama on pannud. Jah tõeste, neil on sel-lets asja, iseäranis ühtewiisi lobajail ja käratsejail hakidel, selle elukorterid müüri waremetses seisawad.

Ühe laia simsi kohal on kõik sulgsabalised liikumast. Siin istub üks tornikull (falco tinnunculus). Ühte wiisi peab rööwel ennast kaitsema, sest hakid käiwad igalt poolt kangeste ta kajakat kallale. Aga seda ei tee nad ilma asjata, sest on ometi muidu mitte sugugi nii wäga kurjaline tornikull täna päris mõrtsuka wiisil pühandatud hakkide eluasemesse tunginud. Sääal ta nüüd istub, see walmsaiast wanematest kurja töö pääl kõige enne nähtud rööwel, üks nende kallist lastest küünte wahel, keda ta pesast on riisunud. See täitis musta sulgsabaliste wanemate südameid tulise wihaga. Sest ta haki südames elab wanemate armastus, diete südamelik ja ohwri-meeleline armastus oma laste wastu.

„Appi, appi!“ oliwad haki wanemad oma pesa rööwimise juures hüüdnud, ja terve hakkide kogukond ruttas selle häda hääle pääle kofku.

„Waatke sääal kurja rööwli!“ karjusiwad wanad hakid meelt ära heites haki keeles.

„Tema kawal ja salalik ilmutas kõik see aeg rahumeelt, ja nüüd surmab ta ilma armuta üht meie armsaiast lastest! Awitage kätte maksta!“

„Walu! walu kurjategijale!“ karjub selle pääle hakkide hull ja nagu tuule tuhina on nad tema kallal. Tornikull lööb natufene kartma, sest enese üle ja enese all kunni elumajadeni kuuleb ta tiiwade kabinat, karjumist, söimamist ja tunneb tub-kisid wopsusid. Ise warblasedki katuste pääl kiruwad „brrrr — döll — döll“ ja wäikene käblilik (troglodytes parvulus) aiapööstastikus müristab „tsrrrrr, tsrrrrr.“ Kõige ilma ees awalikuks saanud ja hädas pööstawaras paneb suurt kära häbene-des põgenema ja jätab saagi oma paika. Ta põgeneb, tüll moad hakidest taga aetud, eemal seiswa kirikutorni pääle wõi kühugi kaugemale. Harwaste on hakidel ja tõistel lindudel tornikulli üle kaebamist. Da ta ometi sagetaste nende naa-ber wana müüri waremetses pääl ja linnades wõi maal kiriku-tornide otsas, ning elab rongas sugufeltsiga rahus. Da see

praegu kurjatöö päält põgenema aetud tornikull püüdis terve kewade ja pool suwe oma pesa lähedal, mis wana lossi waresmetes seisis, liblikaid ja mardikaid õhu seest, wõi heljutas ennast ühel ainsal kohal põldude üle tiivadega wäristades, ning langes siis ülewelt nooli wiisil hiirte, silalikkude ja konnade kallale. Aga kui tema pojad ülewel müüri-praus suuremaks kaswasiwad ja enam toitu nõudsiwad, wahtisiwad ka tema silmad suurema saagi järele. Tema muidu rahuline loom muutis naabri hakipere poegi nähes rööwli meeleks. Kus kurja tegemine kerge on, sääl ka enam kurja tehakse. Halid ei mõistnud senni maani rahulist kullipaari karta ja oliwad oma raagudest pesa nende lähedale wana müüri aina auku teinud ning kaswataisiwad hoolega oma lapsuse. Suba tuli aeg kätte, kuna nad pea oleksiwad lendama läinud, ja röömsaste waatsiwad nad omast pesast wälja. See oli kulli rööwhingele liig suureks kiwsatuseks ja nõnda tuli wagaks peetud naaber aimamata niisuguse kurjuse mõtte ja töö pääle. Aga nüüd on hakkide kogukonna walwamine suur. Nii pea kui kull ennast kaugele näitab, hüüawad wälja seatud wahtide kutsu-hääled, ja warsti tõttawad igalt poolt abi-wäe salgad kofku. Aga ka tornikulli paar on luhta läinud rööwimise katse järele palju ettewaatlikumaks läinud. Temale ei ole, nagu kõiwidele rööwlindule, käretegemine, mis kõige ilma tähelepanemist äratab, meele järele. Ta tahab tähelepanemata ja tülitamata oma teekäikusi metsa raandute ja põldude pääle ette wõtta ja jätab walwaja, usaldamata hakkide kogukonna etaspidi üsna rahule.

Balju suuremaks waenlaseks on nüüd sellele w i h m a k u l l (falco peregrinus). Tema on oma põhja-piiridel pesitaja Islandi (f. islandicus s. candicans) ja mitme kõise kulliga kütikullide (falcones) sugukonnast. Nagu Islandi kulli, nõnda õpetati ka wanast rüütli seisuse õitsemise ajal seda rändajat kulli jahiloomaks lindude pääle. Ise rüütlite prouadki ja preikid tarwitasiwad neid loome jahipidamiseks. Nad oliwad nõnda ära õpetatud, et kui neid nende peremees, mõnda jahilindu silmates lahti lastis, siis nad kobe selle kallale läksiwad ja saaki oma kulli-küünte wahel tabasiwad.

Wihmakulli kodu on Euroopamaal igas kohas ehk ei kusagil, sest ta rändab rahuta ühest kohast kõise. See kõige toredam, karmim ja wäikeste lindude rööwija kull ehitab oma pesa päratu kalju rahnuke wahel, wõi

ilmatu kõrge metsa-puude otsa. Mõni kord on talle pesaks mõni mahajäetud ronkade pesa. Pesasse muneb ta suve alguses 3—4 ümmargust muna, mis kollakat või punakat põhjus-karwa, tõmmu täppidega on. Esmalt peenikeste udu-sulgeda kaetud pojad kasvavad vanemate västmata hoolekandmise all ruttu suureks. On see lind ju terve aasta otsa koidide tõiste vähemate lindude nuhtlus olund, siis ta saab poegade kasvatamise ajal selleks veel enam. Tema lennu-teed ei ole muud kui leinu-teed, sest wahe pidamata rööwib ja tapab tema. Nagu torm tuleb see kardetaw lind ja nagu maru lähneb ta ära. Wälgu kiirusega langeb ta pilwedest alla oma saagi selga, ja wäga harwaste pääseb see tema eest paku.

Waata, sääl lendab praegu wihmakull üsna maa ligidal. Korraga on ta ühe salga tihaste, warblaste, lõukeste ja tõiste lindude keskes. Häda neile, kui nad põgenedes lendu lähewad. Nii tõeste, kui kaks kord kaks neli on, langeb siis üks neist tema saagiks, sest õhu sees on ta kinnipüüdmises meister. Aga õnnelikud on need targad linnud, kes ennast maa, puude või põesaste külge rõhuvad. Neile ei saa kull midagi teha, nagu ka mitte wee pääl ujujatele lindudele. Aga oh häda! sääl on üks lõukene oma röömu-laulu lõõritades kõrgesse õhu hõlma üles tõusnud, ilma et waenlast oleks tähele pannud. See tuleb tuisates ta helisejal taewa sõidule wasta. Surruks ehmatanud linnukesel jääb hääl kuru kinni, ja meelt ära heites wistab ta ennast nagu kivi alla kaitsja wilja põllu sisse, ja jõuab sinna, enne kui kull teda oli tabada saanud. Önn sulle, ja armas põldlaulikule! Sa oled sell korral oma wihase maenlase käest pääsnud, ja meid saab ka edespidi su hõbe-hele hääl röömustama. Aga kullile tõutame meie hukatust!

Praegu lautab ta korraga oma saba laiule ja tõuseb tõisel filmapilgul kõrgemale ja ikka kõrgemale. Digus! ta on üht tuide rongi näinud. Need tõusewad teda filmates lendu ja rõhuvad tulise kiirusega ennast tõine tõise külge. Aga ta on tuule-kiirusel nende kohta tulnud ja tormab nüüd nii ruttu nende pääle, et waewalt film seletada võib. Ühe õnnetuma tui lahutab rööwel kaitsjast seltsist. See on sellele waesele surmaks, sest tõisel filmapilgul lööb tugew waenlane omad surmajad küüned tema kehasse. Aga kaugele on mitu laiska hiirekulli (buteo vulgaris) kärke kütü jahti päält waatanud. Meid kerjajaid näeb wihmakull enese pääle tun-

givat. Ufke, kõrgemeelne röövel jätab ilma kõige vähema wasta panemiseta neile palju alatuma meelega seltsilistele oma saagi. Tui kukub ta küünte wahelt ja langeb maha ning „hjal — jaks“ häält tehes tõuseb wihmakull jälle kõrgesje, kõrgesje üle alatu kerjaja karja kateluste ja kistlemiste rööwitud saagi kallal.

Meie waatame tähele pannes kulli rutulist lendamist. Tema otsib usinamast uue saagi järele, kus juures teda ikka jälle laisad hiirekullid*) tülitawad. Waata, sääl keerutab ta rutulisemalt, ja nüüd tuiskab ta korraga nagu nool kohetead ühele küljele. Kaugel üle tiigi on ta salga metspartisid silmanud. Mõned on teda weel õigel ajal näinud ja ruttu kaitsja kõrtjate sisse põgenenud, aga üks wäikene hulgakene on lendu tõusnud. Nüüd algab jaht elu ja surma pääle. Üks ainus part lahkeb wiimaks tõistest ja selle järele lendab kull. Kõik oma jõudu kokku wõttes püüab part pääseda. Aga kull jõuab ligemale; ikka vähemaks ja vähemaks jääb ruum nende wahel. Praegu on mõlemad ühes joones ja paljalt kolm sammu tõine tõisest kaugel.

Suba nagu tahaks kull oma hirmsaid küüni läheda ohwri selja sisse lüüa: — omegi korraga paendub pardi kael alla poole ja nagu wari langeb ta päästja ojasse. Nooli kombel kääb kull edasi ja tõuseb siis, kui nenda saagist oli mööda kihutanud, jälle kõrgemale.

Ikka wäsimata, ei mingi asja läbi talistatud, kihutab kulli ta rööwmeel edasi. Waewalt seisatab ta mõne puu otsas, kust ta saagi järele ennast wõib ümber waadata. Ta istub kokku tõmmatud liikmetega, ja teda nii nähes peab arwama, et tal ta tugew pää sulklasse on kaswanud. Suba kaugelt wõib teda kahest mustast põse-triibust, mida habemeks hüütakse, ja walgest kurgu-alusest ära tunda. Kui meie teda kiikre abil waatame, siis näeme tema filmi rahuta sinna ja tänna keerlewad. Ta wäänab natuke pään paremale ja pabe-

*) Laiskus on laidetaw omadus. Aga hiirekullide laiskus on inimestele kasu-tooja wälkete linnukete õnnel. sest oma laiskuse pärast ei suuda nad neid püüda, waid korjavad enesete toitu wõlgu päält ja puhastawad nõnda põlde inimestele kahjuisikudest loomadest, nagu hirtest te. Nad saadawad sellepärast inimestele kasu, mis eest neid hoida tuleb. Seenesest laidetaw laiskus saab sell wiisil nende juures kiidetawaks kahjuliseks wõi aegluseks.

male poole, et oma loodusliku „pilt-filmadega“ ümberkaudset maad võiks katsuda.

Ta filmab läheda linna tornide ümber hull hakkisid lendamast. Uus rõõmõte tõuseb tema kullipääs. Väle tõttab ta ära. Ligi maad läheb ta lend. Puutumata jätab ta warblaste parwe, kellest ta tee mööda läib. Mitte nagu muidu, ei haara ta nüüd ühte neist mängides kinni, teda edasi lennates kõige liha ja nahaga alla neelates. Sell korral himustab ta tõist praadi. Sest korraga tõuseb ta oma tüürsaba laiade lautades kõrgeesse, ilka kiiremast keerutades ja linna tornidele ligemale rühkides.

Nagu selgeste näha, on tal nõuu hakkidele võerusse minna, kes omal wanal tuttawal wiisil tornide ümber kätsewad. Jah, see loba seltskond jätab sagedaste selle juures ettevaatmist kõrwale! Nemed ei ole räästaspääsukeste hädahüüdmist kuulnud, mis läbi nad waenlase tulemist teada andsid; nemed ei kuule mitte lamba-hänilaste karjumist, kes katuse päält kõrgeesse tõusewad. Korraga kahiseb torni kohal nagu haawa metsas, nii et ehmatanud hakkidel lobisemine nokki kinni jääb. Dnnelik, kes mustast kogukonnast omas pesas wõi ta kusagil tõise kindla koha pääl seisab! Aga häda lenda jatele õhu sees! Waewalt saab sa mõelda, nii on ju üks hakk rõõwli küüntes ja tõisel filmapilgul sõuab ta ju kaugele.

Mis aitab teile musta jõripillidele nüüd weel „jak“ ja „jak!“ Teie waene õde on igaweste surma osaks langenud.

Ja fliski saab see kuri töö lätte tafutud, teie armsad, wagurad, kodulifud torni-linnud! Praegu näen ma wana wareme juures tuld wikkawat ja kuulen püssi-pauku. Mu sõber on surma ja tinakuuli saagiga põgeneja kullile taga järele saatnud. Hästi trehwatud on ta laiade lautatud tiwadega maha langenud. Hõisates otsitakse ta üles. Weel on hakk ta tugewa küünte wahel. Misjugune suur ja wägew lind! Meil on teda waadates iseäranis, wist imetspanemise ja kahetsemise tundmine, mida meie seda suurte annetega rõõwlit nähes mitte tagasi ei wõi sulguda. Weel läigib ta suur mitmest kulla karwa rõngast ümber piiratud tulifilm. Paks, lühike nokk, selle päälmine luu alumise üle sirbi kombel on paenutatud, on pooleliste lahsti, nii et päälmise luu sees üht hammast ja noka terawaid ääri, mis taga pool kollakat karwa wirwendawad, wõib näha. Mõlemad põse-triibud ulatawad suu winklite

juurest kunni walge kurguni. Päälmine pool rinda on tal tõmmu-täppidega ja lõhualune hele, rooste karwa, risti triipudega. Hele tahwli-kiwi karwa ja tumeda täppidega selja pääl on tal nagu härmatus wälja lautatud. Tugewaks sõa-riistaks on temal lühikesed kollased koivad, mille ülemist poolt suled nagu sulad katawad. Iga koiva otsas on neli suurt warmast. Meist on keskised pea niisama pikad kui koivad ise põlwest kunni jalani. Tema saba, 18 cm. *) (loe: 18 sanetimeetrit) pikk, niisama ka terawa otsaga, sirbi wiisil paenutatud tiivad, mis saba tipuni ulatavad, on tähelepanemise wäärt. Et see langenud loom kulli ema on, seda näeme tema suurusest ja heledast karwast, sest üleüldiselt on lõik röövlindude emad suuremad ja heledama karwaga, kui isad. Noka otsast kunni saba otsani on selle linnu pikkus 52 cm., tema tiiwade pikkus ühest tiiva otsast teiseni, kui ta nad lennates wälja sirutab, on 1 m. 15 cm. Rõõmuga kanname mahalastud rööwli oma tuppa, ja nimelt sellepärast rõõmuga, et üks kõige suuremaist ja kahjulikumaiist meie wäikeste kasu saatja linnukeste waenlastest kadunud on, ja et ta nüüd wäljatopitult meie toa ehteks peab saama.

IX. Kaks õunapund.

J. Bergmann.

Uhtelt oma õksi lautas
 Liitwapõllul õunapuu:
 Rohke wili latwa wautas,
 Et tal õhkas süda, suu.

Halwalt kaswis liitwa-keerul
 Rõrwal lõhna õunapuu:
 See'p see palus päisseweerul,
 Laulis läbi liha, luu:

„Miks sa kallid kaimukene
 Tõused siin nii toredalt,
 Runa mina maimukene
 Märtsin ära nähtawalt!“

Tuulehoog läks läbi lehest,
 Sundis sõnu sõudemä,
 Häälti tugew oma ehtest
 Laskis laulul helkida:

„Laps, kui olin sarnaline
 Rõder, nii kui sina nüüd:
 Liitwa wasta mõitlemine
 Oli minu ülem püüd.“

Wiimaks liitwa mõitsid juured,
 Tõudsid musta mullale:
 Sest siis kaswid kasud juured,
 Sest näen rõõmu rohkeste.“

*) 100 cm. = 1 m. (meeter) = 3 jalga 3/4 tolli.

XIII. Kunstniku kodutulek.

T. Andriü.

Kui lugu, mis teile siin jutustan, ka küll mitte meie armsal Gestimaal sündinud ei ole, siiski on ta väga tähele pane-
mise väärt.

Sitswas õnnelikus maakonnas Saksamaal seisab ime-
ilusas sugulikus madalikus, millest lai jõgi winderdi wänderdi
läbi jookseb, wana linn, kelle tugewad, uhked ehituded, mitme
sugused mälestuse-märgid juba kaugelt silma firawad ja rinda
rõõmustawad.

Siin wanamoodi linnas külas käia, on nüüdki weel
väga kasulik, olgu küll, et, nagu mitmes teises wanast tähele-
panemise väärt kohas, ka siin aega mööda rohkem kui üks
imekspanemise väärt kunstitöö wanast isade ajast hukatuse
hauda ja kadumise kaisu on langenud. Säärانىs tähele pane-
mise väärt on kirik linna keskel, ja nimelt enam enese sees seiswa
kunstasjade kui wälimise kaju läbi. Kohe kiriku sisse astudes
näeme altari kõrwas üht suurt pilti, mis meie tükk sündmust
risti-sõdadest filmade ette säeb. Pääle mitme tõiste kauni kujude
selle pildi pääl äratab meie tähelepanemist üks kõrge kaswuga ilus
noormees, kes kindlust ja julgust omas peenikeses, waimusta-
tud pales tunnistab. Tahtmata pöörab päältwaataja film
ennast selle ilusa kaju pääle, ja meie osawõtmine kaswab
weel enam, kui teada saame, et see noormees selle linna laps
ja pildi maalija on.

Selle kuulsja meistri nimi on Willibald Wendelin.
Ta oli omas noores põlwes palju ja kaugel rändamas käi-
nud, pärast siin linnas tööd teinud ja ka surnud. Väga
muutlik elu oli ta selja taga, kui ta, umbes 30 aastat wana,
kawa äraolemise järele oma isa kohta tagasi tuli, kus teda juba
ammu surnuks peeti.

Tema tagasi tulemist sinna, kus kord ta kätki oli seis-
nud, kuhu teda kustumata igatsus oli kutsunud, ilmatu suur
ihaldus oli ajanud, tahame järeleseiswas jutus rääkida.

Ühel wilu ja wihmasel Okt. kuu päewal, 15 . . aastal oli
nimetatud linna praeguse wana halli auusa nõukoja ees san-
dist ilmast hoolimata palju uudishimulist ja tööta inimest
koos, kes kõik musta tahwli pääle wahtiswad, mis, sell kor-
ral alles uue, nõukoja ulse kõrwas rippus.

Et ajalehed ja kuulutuste teada-andjad pundusiwad, siis kirjutati selle tahwi pääle awalikud kuulutused üles.

Musta laua pääl oli nimetatud päewal järeleisaw teada-andmine lugeda:

„Balthasar Wendelin, selle linna kullasseppade seltsi päämeister, annab oma kaaskodanikkudele teada, et tema tänasel õhtul oksjoni teel kõik omad kuld- ja hõbeasjad ära müüb. Müüdawate asjade nimekirja ei ole pikfuse pärast mitte võimalik siin teada anda, aga hää meelega näidatakse ostjale ette, mis ta nimelt näha soowib. Oksjon algab tänapäew kell 5 pärast lõunat.“

Kuna selle teada-andmise laua ees kokku tulnud rahwa hull, kes enamiste linna kodanikud ja sellega wana kullasseppa Balthasari tuttawad oliwad, teada-andmise üle osalt tasekste, osalt waljuste waidles, astus ka üks toredas riides noormees laua ette. Oma kalli riiete ja wõera riiete-moe järele pidi teda mõneks rikkaks reisijaks peetama. Waewalt oli ta kuulutust lugenud, kui ta nähtawalt liigutud sai.

„Kudas?“ hüüdis ta, „riikas kullassepp Balthasar Wendelin müüb omad ilusad, kaugel kuulsad kuldasjad ära? Tema kõige kaunimad kunsttööd peawad wärska alla langema? Wõimata lugu! Misjugune kurb sündmus sunnib teda seda tegema?“

„Herra näitse siin wist wõeras olewat,“ andis üks kõrwal seisja kodanikkudest wastuseks, ja kui noormees mitu kord ruttu pääga „jah“ oli tähendanud, kõneles see tubli käsitöönik karme keelega edasi: „Noh, waatke, sellepärast ei tea teie ka mitte, et meister Wendelin suuri ja raskeid ohwrid oma wäimehe kaubamaja toetades on kannud. Hilja aja eest oli see mees weel üks kõige rikkamatest Lübecki linna kaupmeestest, kelle laewad kõige wiie maailma mere pääl purjetasiwad. Aga wäimehe wara kohta sündis sõna „nagu tulnud, nõnda läinud“ paremast, kui ruskas silma pääle. Ta hakkas wäga suurel mõedul kauplema, ilma selle pääle mõtlemata, et usin ja õiglane mees, kui ta ifka hoolega waewaga teenituid kopikuid kogub, wiimaks julgemalt nõuukaks saab, kui liig julge hullustaja, kes oma terwet wara wõidu lootuses kahtlaseks ette wõtmiseks pruugib. Rikka Lübecki linna kaubaherra käsi käis ka nõnda, nagu enne teda mitmel muul mehel, kes korraga, ühe asimega, ilma waewata ilmatu suurt jaaki sõudsiwad

saada: tema lootus läks nii läieste tühja, et ta suurt rõõmsust maha jättes maalt ära põgenes.

„Mis hirmus!“ ümises võeras, kes käsitööniku juttu põnewil tähelepanemisega oli päält kuulanud. Aga see kõnles edasi: „Et oma lapselaste nime kõigest laimust puhast hoida, selleks lahkus wana auuwäärt hall meister täna oma kallistest asjadest, olgu küll, et see temale väga raske on, sest tema kunsttööd on ta ainus wanaea uhkus ja rõõm.“

„Ainus rõõm, ütlete teie?“ wastas võeras, „miks ainus?“

„Oh!“ oli jutuka ja ta wist Balthasari elu-loo tundja käsitööniku wastus, kes nüüd tundmata võeraga mõned sammud kõigest kõrwale astus. „Balthasar Wendelini juulsed on enne aega halliks pleekinud, sest mõõda läinud aasta kümnnes on wanal mehel palju kodulikku turbdust olnud. Tema hää ja nüüd ammu mullas hingaja abikaas kinkis temale kolm poega ja ühe tütre. Selle wiimase pani isa, nagu ju tähendatud, rikka Lübecki kaubaherrale mehele, ja andis täie weimekirstu ühes. Mõlemad wanemad pojad astusiwad kroonu teenistusse, üks Baieri, tõine Weimari maale. Nende käsi läis väga hästi, ja ruttu tõusiwad nad aste astmelt kõrgemale ning unustasiwad wiimaks oma wana isa üsna ära. Wale uhkuses häbenesiwad nad oma endist lihtsat, aga auuwäärt isa-isade nime ja wahetasiwad seda toredama kõlaga mõisniku nime wastu ümber. Nagu ei wõiks ta mitte talupoja ja kodaniku kuue ja nime all auuwäärt ja kõrget sugu süda tussuda!“

Wõeras ei kuulnud wiimseid sõnu enam.

Mõtetes wahkis ta üksi filmi enese ette maha. Wiimaks klõpsis ta järsku: „Aga meistri kolmas poeg? Teie rääkisite ju kolmest pojast!“

„Billibald“ — ütles käsitöönik wenitades — (sest nõnda hüüti meistri Balthasari kõige nooremat poega) „Billibald tahtis maalijaks saada — ja niisugusels, nagu neid üksi Itaalias leitaakse; teie olete wist neist kuulsaimt meistritest kuulnud. Noh, niisama kuulsaks saada, kui need meistrid oliwad, see oli weelise Billibaldi alaline kõne ja südanie soow. Aga isa pani poja tahtmisele wastu, sest tema pidas maalimise kunstist wähe lugu.“

„Ei ole ühtegi auusamat kunsti, kui wana kullassepa kunst,“ ütles ta, „sinust peab fõrd niisamafugune kullassepp

saama, nagu mina olen, ja sa pead pärast minu tööd edasi toimetama."

Aga kui Willibald üles kaswades kõik kohad kriidi ja pliiatsiga täis kritseldas ja maalis, wiimaks ikka pääle tungiwamalt pinslit ja lõuendit nõudis ning oma kindlat tahtmist awaldas, maalijaks saada, müristos lord isa: „Kui sa mitte mu sõna ei taha kuulda, siis marssi mu majast! Pinslipidajat ma lapselks ei taha!“ Aga kui poeg isa keelust ja ähwardamisest hoolimata oma jonnii ajas, tahtis teda isa wägise töötuppa minema sundida."

„Sa mis sündis?“ küsis tundmata mees õhinal.

„Päew pärast seda — oli Willibald Wendelin kadunud. Sellest ajast on nüüd küll oma 16 wõi 18 aastat mööda, aga meie auusas linnas ei ole temast enam keegi midagi kuulnud. Kas ta elab, wõi on ta surnud, kas ta soldatiks on heitnud, wõi wabest meremehelks — keegi ei tea seda ütelda.“

Kääkija wiimaste sõnade ajal sündis suur jooksmine ja tungimine; kõik inimesed jooksiwad ühele säetud sihile. Ka wõeras ja tema jutukas sõber läksiwad tõiste kannul edasi, kes tuttawa meistri Balthazar Wendelini poodi poole pöörsiwad, sest oksjoni tund oli juba kätte jõudnud. Siis päältwaatajaid, ostjaid, asjatundjaid, osawõtjaid, uudishimulist j. n. e. woolas igalt poolt kullaspepa maja ette kokku. Poodi ukseid tehti pärani lahti, ja lühikese ettevalmistamise järele hakkasiwad asjade wäljapakkujad oma igawat tööd.

Laudade pääl kiirgasiwad ilusas korras palju kaunid kunstlikult tehtud taaldrekuid, kannusid, peekrid, lühidelt: joogi- ja söögiriistu; ka palju kallid kiwa ja muid kallid ehteasju oli sääl ilmatu hulk. Mendega tehti hakatust. Pea oliwad nad hää hinna eest ära müüdnud. Nüüd este toodi kuulsa kullaspepa meistri päris kunstasjad ette, mis imekspanemise wäärt osawusega ja usinusega oliwad tehtud. Sääl nähti karikaid, kelle pääl mitmesugused kunstlikult wälja niferdatud kujud oliwad, enamist piibli jutustuste järele walmistatud, ja palju muid ehteasju nii täielikult tehtud, et küll waewalt üks tõine meister nõnda järele ei jõudnud teha.

Nii kaua, kui wähem tähtsaid asju müüdi, istus hall meister rahulikult ühes poodi nurgas. Aga kui wäljapakkujad ka tema kõige kaunimaid asju kätte tõiwad, mis teda kuulsaks

oliwad teinud, mis oma aset kirjutes ja koostrites ning würs-
tibe majades leidfiwad, turumüüjate wiisil rumala liituste
läbi hakkasiwad wälja pakkuma: sääl ei jõudnud wana mees
oma liigutust kauem ära peita. Särsku kargas ta üles, ja nagu
nägemata wõimust weetud, hakkas ta rahuta oma waranduse
ümber käima, nagu ema oma haige lapse kätki ümber. Drambi
kombel käis wärin läbi ta leha, ja üffi filmit wahtis ta oma
kunstasjade pääle.

„Ruus kena karikat peenifesest kullast!“ hüüdis wälja pak-
kuja käri-seja hääl.

„Ruuskümmend suldtükki!“ hüüdis üks hääl wastu.

„Ruusfada!“ kõlas lühidelt ja kindlalt ühest maja
nurgast.

„Seitse fada!“ — „Kaheksa fada!“ kuuldi weikese wahe
järele häält hüüdwat.

„Kaks tuhat suldtükki!“ kõlas jälle seesama hääl, kes
alguse ütelse pääle kobe kümne kordse hinna oli pakkunud.
Üleüldine waikus wastutas seda pakkumist; keegi ei julgenud
enam hüüda. Kallid karikad pandi kõrwale, weikene paberi
tüki-fene küljes, kuhu nummer ja sõna „äramüüdüd“ pääle
oli kirjutatud.

Meister Balthasar hingas waewalt; ta rind oli nagu
finni rõhutatud, pale kahwatanud ja jalad põlvedest jõuuta.
Siiski jäi ta laua pääle toetades selle ammetniku juurde seisma,
kes müüdüd asjadele nimetatud paberi äärele si numbriga külge
tinnitas.

Nega mööda tuli wäga suur raha summa kofku, kinni
kõik asjad oliwad ära müüdüd. Kui kõige wiimne tükk haamri
alla langes, waatas wana raut kurwalt enese ümber, ja sügaw
pukfus tungis ta südamest ja filmapisar langes salamahsti
halli habeme sisse. Hirmsam filmapill tema kohta oli tul-
nud, see on see aeg, kuna kallid asjad, mis osalt temaga oli-
wad wanaks saanud ja ometi siiski uueks ja ilusaks jäänud,
tema majast pidiwad ära kantud saama.

„Ma palun kõik wiimaste kahelümne seitsme nummerte
ostjate nimed teada anda!“ hüüdis üks ammetnik.

„Neid kõik on üks ainus mees ostnud,“ wastas numbrite
kirjutaja. „Tema on imefõrged hinnad pakkunud,“ ütles ta
kahlilase näuga edasi, kuna ta oma kirja üle luges, „tulgu ta

oma nime üles andma ja ostetud asjade eest raha wälja maksma!"

Poolpimedast toanurgast, kust päältkulajate imestemiseks üks kõrge pakkumine tõise järele oli wälja kōlanud, astus üks tore noormees wälja, kellele oksjoni laua juurde astumiseks warsti teed anti. Ta pale oli tasane ja lahke; pikad walfjad juuksed katsiwad ta kaunist pään ja täishabe ta lõuga; kēna sametikubar seisis juuste pään; riided oliwad kallid ja kõige uuema moe järele tehtud. Ette poole astudes läks ta uhke mantel natukene eest lahti, nii et suur, raske kuld kaela-kēsti, kelle otsas kēna aauraha ühe wūrsti kujuga rippus, nähtawale tõusis.

Kõbe tunneme endist wõerast, kes enne Balthasari ühe käsitöönikuga oli juttu ajanud, jälle ära.

Müümise laua ette astudes pani noormees raske rahakukru laua päänle. "Siin on raha!" ütles enne pakkumise juures kindel ja kõwa hää! nüüd tasakeste ja wärisedes; "lugege järele, ma palun!"

"Ammetnik, kelle wasta need sõnad saiwad räägitud, kummardas sügawaste. "Wäga hää, auustatud herra!" ütles ta; "ometi esite pean ma teilt teie nime teada paluma, mida oksjoni kirjasse üles tähendama pean, sest seda nõuab seadus."

Lundmata wõeras wiiviras wastufega.

"Kirjutage —" ütles ta wiimaks, kuna hall kullassepa meister kartes iga ühe räägitawa sõna päänle kuulas, selle silmapilgu eest wärisedes, kuna wõeras oma ostetud wara jaoks lastma ära lenda, — "kirjutage — Willibald Wendelin, meister Balthasari poeg!"

Need sõnad wõera mehe suust mõjusiwad wana mehe lohta nagu pikse hoop. Kärmaсте kargas ta rääkija ette ja wahtis silmapilku aega keeletult tema otja, siis langes ta hõisates ta rinna najale: "Willi, minu hää Willi — kas sa tõeste oled tema ise? Oh mu poeg, kõwaste tahan sind oma südame wastu wäjutada ja ei ialgi sinust lahkuda! Sa ei ole oma wana isa ära unustanud, sina ei ole tema päänle enam pahane?"

"Mina oma armsa truu isa päänle pahane?" hüüdis Willibald sügawaste liigutatud, "andeks pean ma sinult paluma, et mina oma wastapanemise, põgenemise ja kēna äraolemise läbi sind olen kurwastanud! Aga ma loodan isa armastuse

ja andeksandja südame pääle; neid mõlemaid hüüan ma appi, need olgu mu eestkostjad!"

"Eestkostjat ei ole sulle tarwis," ütles meister Balthasar, uuest leitud last jälle oma rinna vastu tõmmates; „oleme mine wifu üle wait, kõik olgu meie wahel andeks antud ja ära unustatud."

"Noored inimesed elsiwad väga sagedaste oma tulewase ammeti walimise juures," ütles poeg tõsise häälega; „nemad peawad esiteks tõendama, kas nemad nende wälja walitute hulgast on, kellele luba võib anda iseenele tahtmise ja meele järele tulewat ammetit walida. Küll olid wali minu wasta, armas isa, aga see waljus toetas selle õige mõtte pääle, et tubli kullassepp või ka käsitöönik, kes usnaste ja kohuse täitlikult truuste omas wäikeses ringis tööd teeb, enam wäärt on, kui keskmine maalija, kes kunagi halja otša otša ei jõua saada. Sinul oli sellepärast jagu õigust, mu isa — aga tunnista ka, et minul niis ma wähe õigust oli, kui ma oma sifemise hääle kutsujast kuulsin." Alandlikult, rääkis ta edasi: „Kõrge Saksa keiser on minule mitu auustawat tööd annud, tema würstliku abi läbi olen ma mitu reisi wõinud teha — ise üle mere, kaugele püha maale, — mis läbi ma omas kunstis ennast täiendasin. Aga ikka oli minu meel ja mõte siin kodus sinu ja mu taaskodanikkude juures, keda ma ka kunagi wõeral maal ära ei unustanud.

Sest kudas võib ühel inimesel armastust olla oma suure isamaa vastu, kui ta mitte truuduses ja tänus seda mullatükki meeles ei kanna, kus ta kätt seisib? Sellepärast ihaldasin mina selle silmapilgu järele, mu isa, kuna ma sinu ette wõisin astuda ja ütelda: Mina ei ole sulle, ma ei ole oma isa linnale mitte häbi teinud — wõtke mind jälle vastu ja laske mind teie oma olla! Kas tahate seda?"

Suur rõõmujärg ja hõiskamine kõlas selle pääle kostuseks. Waimustatud tõttasiwad kõik juures olejad isa ja poja juurde, mõlematele õnne soowima. Oksjonist ei olnud enam juttugi. „Minu kunst tõi minule nii palju sisse, et ma sinule, armas isa, su waranduse wõin tagasi osta, ja rahulikku elu õhtut walmistada."

"Õnnistagu sind Jumal, mu armas laps!" hüüdis wana-mees silmaweega, kuna ta oma pojale südamest suud andis, „õnnistatud olgu su kodutulemise tund! Sa oled täna üles tunnistanud, et sinu sees kõrge, auus meel, Jumalast õnnis-

tatud waimu annetega ühendatud on. Nii peaks see ilka olema, ilka peaks Sumalast laenatud leiskat üksi kõige auusamate ja ülemate asjade tarwis pruugitama."

Seda wanaisa sõnades wälja heldud põhjused pidas Willibald truuste, nii kaua, kui ta elas. Oma isa-linna pääkirikule kinkis ta alguses nimetatud pildi mälestuseks, kus ta ise reisija-riidis näha on.

XIV. Mõtte-salmid.

J. Bergmann.

Waeuall säd a tundi mööda | Kümme sada kuud on torra
läinud: | fäinud:

Juba seen on suureks pais- | Siis wast tüwi puul on tü-
tetand; | wiks saand.

*

*

Kes purjutab suurele piirile, | Ei tohi ta tormidest hoo-
See jäägu ta rahuga tüü- | lida:
rile! | Kas' kiitust, laitust noolida!

*

*

*

Pikk tee saab lühiksiks koguni,
Kui alati astud sa edast.

XV. Naapoli laht ja Wesuwi mägi.

J. Ruus.

Kest Itaalia õhtupoelses serwas, Apennini mägede ja Thürreni mere wahel seisab Kampania maakond, paiguti wäga ilusate maakohtadega ja sellepärast juba wanast ajast „õnnelikus“ nimetatud. Kõige kaunim koht sellel ilusal maal on Naapoli lahe ümberkaudne maa, kus ta perekas Naapoli linn seisab. Ilma müürideta ja wärawateta, korratumalt ehitatud, kitsa ja lõwera, pikka ja pimedate uulitsatega linna ei wõi just mitte ilusamate hulka arwata, aga seda lahkemalt on loodus selle koha eest mõnusal mõedul ja küllalisel käel olnud hoolt kandmas; aga mitte üksipäini ütlemata iludust, waid ka kohkumise wäärt koledust on ta sija kofku kogunud ja ühte ühendanud.

Kui laewaga Naapoli lahe ees seiswa kaljulise Pro-
 eida saare ja Misenumi maanina wabelt läbi, põhjapool-
 selt kaldalt merde küüniwast lõhustikulisest, toreda taimekas-
 wuga kaetud Posilipo mäest mööda sõidetakse ja nüüd kor-
 raga Naapol järk järgult kõrgemale tõuswal kaldal, poolrin-
 gis ümber sadama kääru ennast laiali lautades, silma paistab,
 oma kaitsewate kindlustega, kõrge kirikute, kloostrite ja kuning-
 liku kodadega, kelle wabel pitkad piinia- ja kenad küpressi-
 puud, loorberid ning mirdipõesad, siin ja sääl sirged palmid
 ja sitroni puud omad ladwad laiali lautawad; kui ümberringi
 rohilised oliwi- mahlalised muulmarja puud ning puiestitud,
 nende wabel suured uhked jumemajad ümber seiswaist pitkist
 paplitest ülewarjatud waataja silma ning südant rõõmusta-
 wad; kui sinikiwi-sinisel weewäljal lugemata lootfikute ja kala-
 meeste kerge paatide hull põnewile purjudel, nagu luiged
 lehwitades üle lahe lagenidiku lendawad; kui eemal lõbusast loo-
 duse ehtest rikas rand, kena külade ja linnakestega nähtawale
 tõuseb, kelle selja tagant tulepurskaw mägi Wesuw oma pääd
 üles sirutab, millest suur suitsusummas taewa poole tõuseb, —
 siis peab küll üttema, et kenamat kohta harwaste maa pääl
 leida on ja mitte imeks ei ole panna, kui Staaklased ütlewad,
 et stia „tükk taewast maa pääle maha olla langenud,“ ehk
 „waata Naapoli ja sure,“ sest ilusamat ja ilmas enam ei näe!
 Taewas on siin kuude kaupa pilwita, selge ja sinine, õhk nii
 ütlemata õrn, peenike ja puhas, et penikoormate kauguselt
 külad ja kohad selgeste silma paistawad, nagu oleksiwad nad
 otse lähedal. Päewal wõib film taewa laiail lautusel tähti
 leida ja öösel on maakohtad, põesad, puud ja iga asi ära
 tunda. Sirbi-sarnaselgi kuu kahwatanud walgel annawad asjad
 ja lehad õige hästi warju ja tähed, mis siin hoopis suuremal
 hulgal ja hiilgawamal ilul, kui meie juures särawad, walgust
 küllalt, et lugeda wõib.

Üle maa ning taewa on päewal imekspanemise wääriline
 selgus ja puhtus ja õhtu ajal ära ütlemata wärwide ilu ja
 ehe, sest sagedaste — pärast päewa loodet — näitab loodus
 kui roosipuna meres ujumat; majad ja wäli, mets ja meri
 ergawad kui bengali*) tules, ja kui — nagu mõnikord juh-

*) Bengali tuli on tuttaw tule-mängudes pruugitaw tuli, mis beaegu
 päewa walgust annab. Bengali tule sünnitamiseks wõetakse 7 osa salbeetri, 2 osa
 weewolit ja 1 osa weewolantimoni. Iseäraliste lisanduste läbi wõib seda tuld ta-
 halja, sinise, kollase wõi punase wärwiliseks muuta.

tub — siis weel peenikest wihma tibab, siis näitab kui sajak purpurit taewast.

Nõndasama awalbab mere west üht iseäralist ilu, sest nii pea kui kaldalt kaugemale minnakse, et enam põhja ei paista, näitab west, iseäranis lootfiku ehk laewa warju sees kõige puhtamat ja selgemat sinikiwi (indigo) karwa, mõnes paigas aga mitmejoonelisi joona, sest kui kõrgel kaldal seis-tes, peegli wäiksele pinnale alla waadatakse, siis nähtakse, nagu kaardi pääl, korrallisi jõgestid ja woolusi, kes ilma kõige wähe- laenete liikumiseteta pitka mööda edasi wajuwad, nähtakse, mitme- wärwilist lagendikkusid nagu: helerohiline suurema sinise sees, ehk hõbehallas tumehalli ümber j. n. e. Hakkab tuul mere poolt puhuma, siis muudab west ennast eemal tumedamaks ja nagu lai warju joon läheneb kord korralt kalda poole.

Sile, haljas hõbene peegel hakkab kõikumama, wäiksed lai- ned kiikumama ja lassutades, nagu mängides kalda wastu läima; aga juba hakkawad suuremad tulema, pitkad rohilised woogude wiirad kohades läima, laenete walged, wabutamad wood ifka enam ja enam tormates tõusma, ning mürinal langewad nad tormitiwul walges wahus kui wihatujus wastu kaljulist kallast, kust wuhinal woogude sülle tagasi woolawad. — Kaunis on ka, kui päikese ja kuu wirwendaw walgus kergelt laenetawa lagendiku pääle langeb ning walguse jooned kõi- kuwa ja tuikuwa laenete turjal, kui waimude wael otse sibis, kunni waataja jalgent wälguwad. Kui wiimaks päikene udu- ringis alla wajub ja waatjate filmist ära kaub, lõowad need walguse wiirud punaseks ja kollaseks ning läigiwad lained wikerkaare wärmides, ehk kui nad rahutumalt rannale lõowad ja üle madala kalda kaugemale weerewad, siis katab neid kor- raga purpuri puna, mis pääle nad rutuste wete-ema hõlma weeredes ennast jälle walgeks wahuks ümber muudawad.

Sõjel, iseäranis suwel ja pärast pikse wihma läigiwad lained woswori läikes ja sätendawad sõudja aerud särawais sädemetes ning lootfiku kannul käib tule-juga*).

Lootfikud, mis pimedas, hilja õhtu ajal, eemal ankrus seiswa laewadelt kaldale tulewad ja kabe sõudjaga aerude kor-

*) Jugas. o. joon. Tule-juga, tulekarwaline, sätendaw joon. Seba tulelät- get sünnitawad wäiksed wee-loomad, kelle etu awaldamise wõimu järele see läige mit- mesugust kangust ja ka ise päätegi mitmesugust karwa ismutab.

ralisel käigul tergeste üle merepinna lendavad, näitavad eemalt nagu suured vähid tulise sõrgadega olema.

Wisatakse koer meresse, siis tuleb ta läikivalt tagasi ja raputades särab ta sädemetest nagu mõni muisteses jutus ette tulew elajas.

Ulmad on siin alati enamiste ilusad; jäätes ja lumi on aruldased asjad; sooja-mõetja ei näita pea-aegu ialgi üle tase graadi külma. Küll paistavad Novembrist kuni Märtsi kuuni, eemal hommiku pool mõnedgi mägede ladwad lume lademetes, aga siin all naeratab igawene kena kewade; kui küll mitte kewade lahke lillede ja õitsewa õilmetega, siis ometigi rohi-
lije rohumuruga ja ikka-halja puudega. Aga ka lilledestki ei

ole jafurumais puudus, sest mahla-kannikesed eht siinlillesesed, kes meie juures Apriilli kuus õilme nupud lahti lõõwad, siinnewad siin ikka weel mitme tõiste sõbrade seltsis ka küünla kuus, nõnda et poissikesed maalt terwe korwitältega wulit-
said mööda ümber käiwad ja müüa pakuwad, ning mõnigi neiukene sääl lillepärja pääs lenda wõiks, kuna meil walt talw walitsemas on ja lange külm aiateiwast lustil lõtsu lõõb. Päiwiti paistab sääl siis päikene wahete wahel jälle paksu pilwe peitu pugedes, puhuwad ka tujuti tuulehood ja möllab mõnikord marugi, sajab ka wahest wihma, mõnikord nädalat wiis wahetpidamata.

Müristamist tuleb harwa ette, sagedamini siiski talwel, kui suwel, mis aga siin koguni äkitselt üles tuleb, nimelt mägedes.

Sjeäranis kolebat toredust awaldatab müristamine mere pääl: taewas on paksu pilwedega kaetud, kellest kuu kiired, ega tähtede särawad silmad läbi ei suuda tungida; lage meri on kui ilmatu haud pillkase pimeduse sügawa sülle peidetud, lae-
nete liikumist ei ole näha, waid ütsinda kuulda wõib, kuida nad wihafelt, müriinal wastu kaljulist kallast lõõwad, nagu tahaks nad lõik ärs neelda, mis iganes ette puudub. Kaugel wilgub wätk, ikka sagedamalt käiwad lõõgid, korraga seis-
jab taewas kui elawas tules — ja lai wahutaw meri seis-
jab wihafelt möllawas marus kõige oma koledufega äkitselt silma ees, teisel silma pilgul jälle pimeduse pöue peitu lan-
gedes. Põlne käib pauf paugu pääle, kui tahaks maa ja taewas lõhki lariheda — aeg ajalt jääwad lõõgid harwemaks, lõuu kärkimine waitib wähemaks, laugelt on weel idminat

kuulda, wälgud walgustawad weel pimeduse piiret, wihma walab kui wardast ja wulinal käiwad laenete wood.

Kõige selle looduse ilule ja imele seab ennast üks kardetaw naaber kõlblikult kõrwa, nagu tahaks ta seega weel kõike täiendada ja ülendada. See kardetaw naaber on tulepurustaw mägi Vesuv, kes umbes üks penikoorem Naapoli linnast lõune poole, sest Kampania madaliku nagu mõni määratu suur suhtru pää, 1650 jalga ülesse tõuseb, ja selle lai alus pea aegu kunni mereni ulatab, kust küljest ta ka kõige äkilisem on ja juba kaugele mere pääle ära paistab.

Hari näitab tal eemalt waadates tömp olema, aga otjast on ta keskelt koguni lõhus, nagu mõni arutu suur, lai lehter, kes oma kaju aga sagedaste muudab.

Serwad on põlenud, klaassid ja weewliga kaetud, ning sest õonestust, mida kraateriks nimetatakse, tõuseb kiwi lõhede wahelt auuru ja suitsu ülesse, kuna wäljaspoolsed küljed tuha ja kiwi prüügiga kaetud on, mis otja ronimist raskendab ja paiguti koguni kardetawaks ja wõimatumaks teeb.

Kus mitte mäe külje all pool kraateri wanemad ehk uuemad laawa — wälja jooksnud sulakiwi — lademiud maad ei kata, paistab igal pool lopsakas taimelaskw filmi, nimelt wiinamäed, kust ilma kuuluse joodaw wiin tuleb, mida „Lacrimae Christi“ (Kristuse pisarateks) nimetatakse.

Need wiinamäed on enamiste kiwiadadest ümber piiratud, mis suurist laawarahnudest üles on lautud. Pääle selle nähtakse siin ja sääl mäe külgi mööda laiali wiina-adrnikkude elumajasid, mis alt mäejalalt mereranda mööda, wahetuses kena külade ja linnakestega, (Portici, Resina, Toroe del Greco j. m.) ning rikka meeste suwemajadega kunni Naapoli linnani ulatawad. — Aga kuda wõiwad siis inimesed nõnda julged olla ja seesuguse kardetawa kohale elama ajuda, kus maawärisemised ja sula kiwi jõed iga filma-pill ärarikkumist ähwardawad? See tuleb sellest, et seestpidine maa soojus siin niisugust lopsakat taimede sigidust sünnitab, kui harwaste moa pääl leida on, mis inimest — kui ka laawa jõed küll mõned paigad ära laastawad — terweks jäänud kohtadesse siiski elama awateleb.

Kes pääle selle arwab, et niisugune kuri ligimine ilka wahet pidamata tuld ja tuhla, tulist wirna ning sula kiwi wälja ajab ja et tema kõhus ilka ühte puhku koliseb ja müri- ses, see elsiw, sest sagedaste lähewad hulgad ajad mööda, kus

ta — tema näu pääle waatmata — peaaegu nagu iga muu mägi üsna ilma süüta näitab olevat. Aga ka siin annab aeg arutust.

Alast ni 79 pr. Kr., kus ta esimest korda tulb wälja hak-
 kas ajama, oli ta ilma eluta ja külm, nagu mõned teisest
 mäed. Oli küll näha, et siin ükskord tuli oma tööd oli tei-
 nud, sest jellest andsiwad kraateri seinad tunnistust, aga millal
 see oli olnud, seda ei mäletanud keegi, ka muistene juttki
 mitte. Aga nüüd oli korraga rahu otsas ja Wesuw näitas,
 mis ta oli ja sest ajast saadik ei olegi ta enam ilma
 suutumaks suikunud, ehk küll aastate pitkufelt mõni kord
 puhkanud.

Enne tule ja laawa wälja-ajamist sünniwad aga mitmed
 iseäralised näitused, nimelt siis, kui mägi kauemini on puh-
 kannud, ja kraateri põhi mõnest ajast saadik kõrgemale on ker-
 kinud ning aastate arvul laiaist lehrist lahkus lagendil on
 saanud. Siis awaldawad ka kraaterist püsti tõuswad,
 keerdu käiad suured suitsu-sambad, seiamaale suikuwate alt-
 ilma wägede ärkamist ja annawad asujatele maanitsewat
 märku. Mäe küljel nirisewaist hallikatest kaub west korraga ära,
 maa seest kuuldaske kaugel müdinat ja nagu wee wõimul kus-
 tawa tulise süte sohinat, mis kord korralt kangemaks kaswab
 ja nagu aurukatla torust wälja tungiwa toosu wurin kõrwu
 kuulub, ning wiimaks kauge kõue kõmina ja suuretlkide
 tümina sarnaselt mürinaks ümber muudab. Sellega ühendab
 ennast esite kerge maawärisemine, mis pea kangemaks läheb
 ja tugewas tõukamises ennast awaldab. — Üks kange fähwal,
 millega ühes enamiste kraaterist ülestõusew suitsusammast
 põlema lööb, annab nüüd päris tegewuse alustusest tunnis-
 tust, mis järele kohe kuuma kivi tükkide ja tule tompide wälja-
 wiskamine alustab ja sarnasel kombel kuni lõpetuseni edasi
 kestab. Nüüd täidab ennast ka esimeste paulude ajal lõhke-
 nud kraateri põhi sula laawaga, mis järgu kaupa mitmest
 paigast wälja wullib, sagedaste aga wälja-tungimise ajal jälle
 lõhki lööb ja keskele ehk wälja-tungimise kohtadesse tagi ning
 prügi kuhelikusid sünnitab ning siis seda suuremaid ja muste-
 maid suitsusambaid kord korralt kaswawa praginaga ülesse
 tõukab.

Nisuguse suitsusammaste kaswamise juures on juba
 puruskamine täies jõuus, ilm lööb üles tõuswast aurust mus-
 taks ja waewalt on weel päitese ratas nagu tume tuline kuul

nähtawal, sest õhku täidab peenifene tuha sarnane tolm, mis auru pilvedest edasi kantud kaugeemale, külmema õhu kordades wee piiskadega segatud, maha langeb ja nagu furnulina ümberkaudsid asju finni katab ning iga elawa loomale, taimele kui elajale ruttu otsa teeb, olgu kõrwetawa kuuma, weewli auruga täidetud tolmu ehk wee piiskadega ühendatud hapatuste läbi. Sääl juures wallendab suitsufogu alumine jagu järgeste, kraaterist ülesse paisuwa tulise laawa kuma käes, elawas tules, mis silma nähes seda mööda, kuda laawa uueste ülesse tungib, heledamaks saab ning ülespoole kord forralt tumedamaks jääb, funni ülemistes kordades koguni ära laub ja wiimaks aga suitsu-tortide wälimisi külgesid oma paistega palistab.

Ikka waljumaks läheb mürin, ikka rutemini käiwad tõukamise hood üks tõise pääle ja pauf paugu järele loitwad auru hulgad arutama kõrgusele.

Niisugustest tõukamise hoogudest aetud, lendawad kuumawad kehad otse-püsti läbi suitsu pilwede ülesse, kui hoog otsas, loofas alla langedes, praginal kraateri serwadele puruks kukkudes ja — nagu tuline raua tagi haamri all — särisedes laiali lennates. — Ikka weel kangemaks kaswawad kord forralt mürina paugud, ikka weel rohkemaks saab üles wifatud tulise tompide hulk, ikka suuremaks maha kukkuwa tükkide pragin; siin ja sääal lööb üks ja tõine üles lendaw tükk alla langetajale wastu ja äkiline hoop rohkendab purustamist, suurendab lõhkeja pombide sarnaselt ümber lendaja kiudude hulka.

Sääal tuleb uueste see kaua kardetud ja hirmuga oodetud raske maawärisemine, kus mägi, kofku rõhutatud aaurude jõuule järele andes wäänleb ja wabiseb ning lõhele lõhkeb ja ümberingi all prus ära puruneb. Ja see on, mis kõiges selles ähwardawas awalduses inimest kõige enam hirmutab, mis teda katuse warju alt äritatud loodusse wälja ajab, wägewast looduse ilmutusest osa wõtma, mis ükskord suurendatud suuruses maapinda moondas ja teda mere põhjast üles tõstis, et teda nüüd uues awalduses weel kõrgemale kergitada ehk laenetele jälle tagasi anda, sest meri keeb ja kohab, tõuseb ning wajub kui wõimsama tormi wäel ja langeb kaldalt kaugele eemale, et seda suurema hooga uueste üle kallaste woolada ja mõnda paika mere pinnaks muuta, ehk teises kohas iialgi oma loodusest pandud piirile enam tagasi pöördä.

Dmetigi selle õnnetust ähwardawa awalduſe ots, mis küll kole, aga ſiiski, nimelt öö ajal nii ime ilus on, ei ole enam laugel. Juba näitab ennast kergest kuhjendatud kuumaw jõgi üle kraateri ſerwade, juba jookſeb ſula laawa üle madalamate kohtade mäe külgi mööda nagu ſula raua oja pitka mööda wenides winti wänti alla, tee pääl ees olewaid puid ning pöſaid lõginal loitma pannes. Iffa kõrgemale tõuſeb laawa kuhj, kunni kraateri ſerwabelt padja kombel üle näitab painuwat — üks lange kõuufärgatus, wihane maawäriſemise hoog — ja kuhjas ſeiſaw laawa on kraateri kallastelt korraga tagaſt langenud ning alt mäe külg on lõhkenud, kuſt ſula laawa jõgi, pääle rõhuwaſt raſkufeſt, nagu määratumalt wirtſaſt wälja purſkab ja ifka laiemalt, laaſtawamalt ja hirmsamalt, inimeſeſt hoolega haritud orgu, nagu kole tule jõgi alla kallab ja ſee läbi tühjemaks jäänud kraateris tõiſte kergema kehadele ruumi annab. Tuhka ja tulist wirna ühes wiies tõuſeb jälle aruta auru ja ſuiſu ſammaſ kõrgele üleſſe, nagu määratu tuline wilja wihk päält otſaſt laiali lüües ja oma laiwa ähwardades üle aru laiali lautades, alla waju-des ja kõike oma alla finni kattes, nagu ſee 79. aasial pr. Kr. Pompeji, Herkulanumi ja Stabiä linnaga ſündis, kuſ mitmekümne küünra paſſune tuhakord umbes 30□ penit. maad oma alla mattis*).

Seega on ſiis enamiste ſee ford ſee kole awalduſ lõpetud ja waiſsemaks jäänud auru ja ſuiſu ſammaſ näitab weel aſet, kuſt jälle aastate pitkufe puhkamife järele lühema ehk pitkema aja arwul ſarnaſed ilmutuſed ilmſiks ſaawad.

Kui wiimaks koledaſt tule mänguſt kahwatanud pime-duſe piiriſid päikeſe terad teretawad, ſiis paistab ärarikkumife kaju alles täielikult waataja ſilma. Kõik kõlbliik wiljakandja maa on ümberringi tuha all ja mäe külgi katab prügi-kord ning tuhanded ja jälle tuhanded kiwi tütid, kelle wahel weel tuline, kuumaw ja paiguti leekiw laawa jõgi oma iſe tehtud teel edaſi wenib — ſeſt ſerwad anguwad ennemine, kuna keſt koht ſula ſeiſab ja nagu kraawi mööda alla wajub — kunni all oruſ aſet leiab ja ſitke wedelik ſeiſma jääb. Kõik ümberringi, kuhu ſilmad pöörad, on tühi paik ja kole kõrbe,

*) Üksi neid linnasid on uuemal ajal hakatud wälja kaewama, ja on ſee töö ka korda läinud. Sedalama tehakse ka wana kuulſa Babiloni ja Ninive linna ruuſi hunkatuga ning mitme tähtſama Greeka maa linna waremega. Ammu kadunud rahwaste elu paistab mille ſiis nullapöuſeſt ſilma.

rohiline taime late on kadunud, kuid mõni lehtest lage kuit-
wanud puukänd sirutab veel omad tuhased, arulised oksad siin
ja sääl ülespoole; kõik elu on juba ammugi surma unesse
uinunud ja kuuma tuha sees oma hauda leidnud!

XVI. Koidu-täht.

(Eesti rahva ennemuistne jutt.)

Salminud: J. Bergmann.

Külalapsed kullafesed,
Talu-lapsed tallefesed:
Tulge muistse murubelle,
Wana aja wärawalle,
Waatke wanemate wiisi,
Perepoegi pidu-põlwe,
Orja hooli, halwa oja.
Eiwi linna Eihalalle
Seists ligi lähidalle
10. Küla-wainulwaene urisik:
Sees oli sündinud su-
lane,
Hmal' ilmud ori Alo,
Tõiste tööde toimetaja.
Ise oli peene poisikene,
Hurikas inimene,
Kärmas käte kõigutaja,
Agar asjade ajaja.
See läts saksale sulaseks,
Saksa töösid toimetama,
20. Saksa saani sõidatama,
Saksa wankert weere-
tama,
Saksa põldusid põimama,
Saksa käsulla kõndima,
Saksa asjaid ajama.
Teenis aasta, teenis tõise,
Käis ta karjas kolmat
aastat,
Niitis heina neljat aastat,
Wiitis wäljal wiiet aas-
tat.

Mis talle palgaks pai-
sati,
30. Wasta=ofaks anneti?
Wissa = wermed, piitsa-
warred,
Kaunis kanged kapi=käi-
gud,
Djawanad ofsa-hoobid.
Läts ta mõisast metsa alla,
Kõndis lausa laane alla,
Kurba meelt sääl kus-
tutama,
Wiha meelest waigistama.
Kes ta wasta warikusja,
Tuli teda teretama,
40. Kurba meelt tal kustu-
tama?
Wasta tuli wanamees,
Pisu härja-põlwe mees,
Habe rippus rinna ees.
Mis sel mehel käes kanda,
Käes kanda, armsal' anda?
Käes tal kolme küünalt
kanda,
Käes kanda, armsal' anda.
Kes see küünalt tal küsima,
Armas omale otsima?
50. Kurb talt küünalt sääl
küsima,
Halb talt omale otsima:
„Oh minu armas me-
hele!

- Sul on käes kolme küünalt,
 Kolme küünalt küstjalle,
 Dsaks omal' otsijalle:
 Anna mulle haawatulle,
 Wiska walu waigistuseks,
 Laena leina lepituseks!"
 Mees siis mõistis, kohe
 kostis:
60. "Wõta, waene, kolme küünalt,
 Wõta walu waigistuseks,
 Wõta leina lepituseks,
 Wõta õnne ilmutajaks!"
 Mis talle sulane seletas,
 Dri wasta tänuks ütles?
 Dri wastas, ori ütles:
 "Aitumal, ole terve!"
 Kes siis uuesti' pajatama?
 Härjapõlwik pajatama:
70. "Oh mo armas orja-
 poisst,
 Kubija kepi konksitaw,
 Kiltri kepi kõigutataw:
 Kui sina süütad esimest,
 Süütad sulase sunduse,
 Kautad käsu kange kepi,
 Hankad orja halwa põlwe;
 Kui sina süütad tõise
 küünla,
 Süütad elu elama:
80. Küla kaswab kanarpikku,
 Talu tõuseb tallermaale,
 Pere raba-randadesse,
 Hooned oja ääre pääle;
 Kui sina süütad kolman-
 dama,
 Süütad õnne õitsema:
 Mis sa soowid, sünnib
 ruttu,
 Mis sa käsid, kaswab kohe,
- Mis sa tahad, tõuseb
 tuulel."
- Läks ta läbi laanest, luhast,
 Kuttas raba-randadesse,
 90. Soo=maade sõwadesse.
 Mis ta leidis laane sõr-
 wast?
 Tu'e leidis laane sõr-
 wast.
 Süütas suisa esimese:
 Kohe tundis tule soontes,
 Wereküha woolamas,
 Tegude-iha tõusemas.
 Süütas tõise tõrkumata:
 Kähtu kaswis küünlast
 kiitus,
 Ilmas imelise me ime:
100. Küla kaswis kanarpikku,
 Talu tõusis tallermaale,
 Pere raba-randadesse,
 Hooned oja ääre pääle.
 Läks ta külasse kõndima,
 Talu wäljasid waatama,
 Omale oja otsima.
 Glas päewa, elas tõise,
 Glaspisut kolmat päewa,
 Natufese neljat päewa
110. Weidikese wiiet päewa.
 Oli osaw peremees,
 Oli töökas talumees.
 Mis tal südant surus
 weel?
 Südant surus saja mõte,
 Meelt tal loormas kosja
 mõte.
 Läks ta tarja saatama,
 Wara wälja waatama,
 Kui weel udune hom-
 milu,
 Kare alles lastelene.
120. Kes ta wasta warikusta,

Tuli teele tallermaalta?
 Tuli koidu-tähefene,
 Siraw-silma neiukenne.
 Siis ta mõtles, siis ta
 ütles,
 Palwe keelel pajateles:
 „Oleks mul neidu nae-
 sufene,
 Kui see koidu-tähefene!“
 Läks ta kodu kurwal
 meelel,
 Astus aita halwal meelel:
 130. Pani kaabu kirstu pääle,
 kindad kaabu ääre pääle,
 Ise otja ikkema.
 Ikkes tunni, ikkes tōise,
 Kurtis tüki kolmat tundi,
 Nuttis pisut neljat tundi,
 Weidikese wiiet tundi.
 Kes tuli kurbust kustu-
 tama,
 Nutu-walu waigistama?
 Uni tuli kurbust kustu-
 tama,
 140. Une-nägu rõõmu näitma,
 Rõõmu näitma, nalja
 heitma.
 Unes ta nägi eilast lugu,
 Tōel Koidu-tähefeseft,
 Nägusamast neitsikesest;
 Nägi küünalt neiu käes,
 Danne wanamehe mäes.
 Arkas üles une-sängist,
 Une-sängist, mõtte-män-
 gift:
 Wōttis tätte tähtu küünla,
 150. Süütas suitsa leegil loitma.
 Nii kui tuli tundis tahti,
 Sündis soowe sedamaid,
 Ilmus ime silma ees:
 Ges tal seisis siraw-silma,

Kõrwas Koidu-tähefene,
 Nägus tähe-neitsikene.
 Wōttis ütelda orjale,
 Suure mõisa sulaselle,
 Põgenenud poisile:
 160. „Tere peigu, tunne neidu!
 Wīnd sull' osaks anneti,
 Tōiseks pooleks panneti,
 Kalliks kaasaks kanneti,
 Sumalikul jubatusel,
 Taewaliste tahimisel.“
 Alo siis mõdistis, kohe
 kostis:
 „Tere neidu naesufene,
 Taewaline tähefene!
 Läti talu tubadelle,
 170. Läti pere põldudelle:
 Eääl ep ilus elamine.“
 Lätjid talu tubadelle,
 Lätjid pere põldudelle:
 Glasid elu ilusa,
 Glu-korrad lombe'este,
 Glu-wiisid wiijakaste,
 Glu-päewad hellakeste.
 Kes see läks mõisa kae-
 bama?
 Kubjas läks mõisa kae-
 bama,
 180. Kilter kandis keele-kõltsu,
 Walla-timul wale juttu:
 „Dh mu ärtu herrakene,
 Kulda-krooni prouakene!
 Sulane läinud suisa sobu,
 Rajanud talud rabasse,
 Loonud luhad laane
 sõrwa:
 Eääl ta elab suuri saksu,
 Naene kaasaks Koidu-
 tähti,
 Taewaliste tütrekene.“

190. Herra siis mõistis, äfist'
lostis:

„Rubijas lepline,
Kilter kiire kõigutaja:
Too nad mõisasse mõ-
lemad!“

Rubjas läks siis kutsuma,
Kilter talu tanawisse:
„Sulane, sugeda saad!
Kes sind kästis soile
minna,
Soileminna, maile saada?
Eks sa tea, kus teu-
ader,

200. Kus ep lurjuse labidas?
Mine nüüd mäele ruttu,
Tule nüüd tulede tõttu,
Kaasa võta kaafakene!
Kui ei tule, lepp mul käes
Wirutada minu wäes.“

Kes see kuulis kamberist?
Kaasa kuulis kamberist.
Kohu wasta waidelema,
Rubjast suiwa sajatama:

210. „Keppi kelmi kõigutagu,
Wemmal wa enlast wi-
nutagu,

Kunni kaub kuri himu!“
Kes see läks mõisa kae-
bama?

Rubjas läks mõisa kae-
bama:

„Oh mu ärtu herrakene,
Kulda-krooni prouakene!
Tige mind tahtis ära
tappa,

Höel hoopis hulata:
Käsku ei kuulnud koguni,

220. Ega täidetud täppigi.“
Herra siis mõistis, äfist'
lostis:

„Rubijas lepline,
Kilter kiire kõigutaja:
Kaasa võta kaafakad,
Uhes võta orja-poissid,
Nuhkle nurgas nurjatu-
maid,
Whitle wastahakkajaid:
Siis too mõisasse mõle-
mad!“

Rubjas läks siis kutsuma,
230. Kilter talu tanawisse,
Kaasak kambri-ukse taha,
Orja-poissid õue pääle:
„Kambrist wälja, was-
titud,
Õue pääle, hõelad loo-
mad,
Mõisa rutuste mõle-
mad!“

Kes see kuulis kamberist?
Kaasa kuulis kamberist,
Koidu-tähti kubja kõnet.
Sest ep suiwa sajatama:
240. „Mõisa, mõisa, metsikud,
Saagu seegi endi'l osaks,
Mida meile ähwardate!“
Kes see läks mõisa kae-
bama?

Rubjas läks mõisa kae-
bama:

„Oh mu ärtu herrakene,
Kulda-krooni prouakene!
Tigedad meid tapawad,
Hõelad hoopis huffawad,
Hundi kurku kufutawad.“

250. Herra siis mõistis, wi-
has wastas:

„Rubijas lepline,
Kilter kiire kõigutaja:
Tuli nende katusesse,
Taper nende taresje,

"Ise roaks rongale!"
 Kubijas kumardas min-
 nes,
 Kilter selga kүүruteles,
 Täheks, käsu täitmiseks.
 Juba 'p laulis Looja kufte,
 260. Kõerutasid Taadi kanad,
 Kui tuli kubijas külasse,
 Tuli tulega talule,
 Kurjal nõuul kamberisse,
 Taperil talu-tuasse.
 Kes see kuulis kamberist?
 Kaasa kuulis kamberist,
 Koidu-tähti kurja nõuu.
 Sest ep suisa sajatama:
 „Tuli tooja tuale,

270. Taper käskja kulmule,
 Surma = häda saati =
 jalle!"
 Tuli täitis Tähe käsu,
 Kirves kiitis Koidu nõuu,
 Surm ei suutnud wasta
 panna.
 Mo aga elas kaua,
 Glas õnnes, hellas rõõ-
 mus,
 Glas kaasal Koidu-tä-
 hel,
 Heldel meelel, armas-
 tusel:
 Ei tal olnud efsitajat,
 280. Ega tüli-tegijat.

XVII. Mõtte-salm.

J. Bergmann.

Nagu kiwi, kui ta kufub wette,
 Kasuta sääl hulga laineid lööb:
 Nõnda sõna, mis ei mõeldud ette,
 Kisa teeb ja kasu ära jööb.

XVIII. Meie Baltimaa maud.

Põhja Euroopas ja ka selle järele meie Baltimaal on kahte
 seltsi madusid: 1) kihwtiga ja 2) kihwtita.

Kihwtiga madusid on siin paljalt üks ainus tõug.
 Need on rästikud. Aga oma leha karwa poolest on nad
 väga muutlikud, nii et neid wähe ühte karwa on. Siiski
 maksab see seadus, nii wanadest kui noortest, et isased enam
 heledamat ja emasid enam tõmmu ja musta karwa on. Mit-
 mesuguse karwa pärast on neile ka mitmesugused nimed antud,
 nagu sara puukirja-madu või lühidelträstik (pelias berus),
 siis törw-madu (p. prester), rooste või sawikarwa-
 madu j. n. e.

Neid kurje loomastid peame täieste tundma. Kõige suuremaks tunde-märgiks on meile must täpiline joon selja pääl, mille kõrvas kummagil pool mustad täpid seisawad. Kolmenurgalise päa kulgas on tal kaks musta joont, mis ette poole endid teravas winklil ligendawad. Ka on nende tunde-märgiks laiskus wõi aeglus. Kuna kihwtita maud inimese eest rutuste ära põgeneda püüawad, jääb rästik rahuliste paika, wõi kui ta ka palku läheb, siis ei põgene ta iial nii ruttu, nagu kihwtita nastikud.

Pikergune filmatera seisab tal püsti, ja terve film on üli elaw, fulla karwa. Emased on enamiste suuremad, kui isased, aga siiski harwaste üle kabe jala pikad. Maud keel on kabe haraline. Rahwas arwab, et madu sellega nõelab. Sellepärast räägitakse „nõelamisest“ ja mitte hammustamisest, nagu õiguse pärast peaks räägitama. See riist, mis läbi rästiku tõug kahjulikuks jaab, on ta üks wõi kaks, wõi enam paari kihwti-hambaid suu päälmise lae küljes, liha higitete sees. Need hambad on õoned ja tagasi poole pöörduvad, aga hammustades wõib neid madu püsti hoida. Kihwti-hammaste all on käsnalesed, kuhu kihwti sisse korjub. Hammustades rõhub kihwti-hammas selle käsna pääle, ja kihwt, üks wee sarnane webelik, jookseb nõnda hamba läbi haawa sisse, mis läbi wäljesed loomad kobe surewad. Inimestele on rästikute hammustamine wäga arwaste surmalk, olgu siis, et hammustatud inimene kangeste higitanud on ja siis kihwt kobe were juurde puudub.

Kihwt on hapatus, mis, kui ta were sisse on tunginud, seda lahutab ja nõnda were ring-jooksu takistab. Keda rästik on hammustanud, see pesku haawa filmapilk salmiak-wedelifuga (Salmiakgeist), wiinaga või lehelisega ja põletagu tulise rauaga või mõne põletaja wedelifuga (witrioliga j. n. e.), või löigaku noaga haaw wälja. Ka on tulus, kui keegi kae pärast on, kes haawa wälja imeb. Seda võib igaiüks julgeste teha, kui tal huuled ja suu terwed on ning ta lohe kihwti suust wälja sülitab. Ka on rummi- ehk wiinajoomine mau kihwti wasta abiks, niisama igaiüks wedelik, mis higitsema ajab, nagu palaw leetripuu tee-wesi, kuhu sisse weel natufene salmiak-wedelifku võib walatud olla. Kui ühtegi neist õpetatud abi asjades võimalik pruufida ei peaks olema, siis seutagu või rõhuta mõni laastu tükkide kõwaste haawa pääle, et weri haawa juurest tagasi saaks hoitud ja kihwt sinna sisse ei pääseks, kunni arsti abi juurde jõuab.

Rästikud toitwad ennast hiirtest, mültidest ja noortest lindudest; ometi söowad nad ka, kui sooja werega loomad puuduwad, konnastid, sisalikkusid ja muid wähemaid loomastid. Mga wangis olles ei wõta nad toitu wastu ja ei ela sellepärast mitte kaua.

Nende eluase on maa-alused augud. Ka tikuwad nad puu juurte ja kividete alla, kust nad suwel wälja tulewad ennast päikese paistel soojendamaks. Iseenesest on nad õõ elajad, millal nad jahi pääle wälja lähewad. Walgust nad wihkawad, aga tulewad siiski tule walget nähes tule juurde, mill wiisil neid kõige paremast kätte võib saada.

Rästiku ema toob umbes 10 kunni 20 elust poega ilmale, kessel juba kihwti hambad suus on. Nemad on enamiste 5 tolli pikad ja hakkawad lohe ise enesele toitu otsima.

Sügisel loguwad rästikud mõne wana kännu juurde koku, kuhu alla nad talwe uneks tahawad tungida. Neid peab mõni kord wäga palju koos olema. Nõnda leidnud neid A. Piiritiwi isa Koikülas hulk koos. 26 tükki oli ta neist kõiste seltsiliste abil ära surmanud, aga osast pääsnud neid ära kännu alla.

Niisugust madude logu nimetab rahwa suu „madude kissermus,“ millal ka punase krooniga kuningas nende kessel pidawat olema. Ka pidawat nad enne talwe unele minekut seda puud lakkuma, kelle juurte alla nad tungida. See tegewat neid uimaseks ja kaitsta külma wastu, kunni kewadeni.

Ra inimest wõivat ühe teadawa puu-lakkumine kunni kewadeni magama panna ja talwe külma wasta kaitsta. See on rahwa jutt.

Et maud pikka talwe und pidada ja kaua nälgida wõiwad, see tuleb nende iseäranis were jookstust, mis tõsiti, palju aeglasem on, kui imetajate ja sooja werega loomade juures.

Räsiikute kohta olgu weel öeldud, et iga inimese kohus on, neile furjadele loomadele otsa teha, mis päälegi väga kerge on. Üks kepi hoop selgroo pihta mõjub, olgu küll, et nad muidu wiisa eluga on.

Seisiku siin mõned lood, mis sellest loomast on tähele pandud ja nähtud, ülehel.

Üks looduse sõber räägib: „Kord nägin ma üht rästikut, mida minu seltsimehed kepiga lõiwad, nõnda et ta nähtawalt ära oli surnud.

Mina panin ta pudeli sisse ja wiisin kodu, aga leidsin teda tõisel päewal elus. Kui ma teda mõni aeg olin tähele pannud, wõisin ma nõuiks teda ära surmata. Ma walasin kõrge klaastoru sisse natukene kloroformi (unerohu) ja rapustasin mau pudelist klaastorusse. Nii pea, kui ta ninaga kloroformi külge oli puutunud, wedrutas ta ennast imeks panemise wäärt jõuuga kõrgesse üles ja kukkus siis kohe jälle surmalt klaasi põhja tagasi.“

Olgu siia juurde nagu mööda minnes tähendatud, et ka surnud arwatud mauga ettewaatmist tarwis on. Mau pää hammustab ka weel pärast otsast äralöömist sagedaste, ja üldse on mau kihwi-hambad kardetawad asjad.

Mina tunnen mitu inimest, keda rästikud on hammustanud ja kes ülehel nimetatud abi-asjast pruufides täieste terweks on saanud. Aga üks wana, umbes 50 aastane labene (naesterahwas; palj. labeste rahwas, labesed), keda rästik jala sääre päält oli ammustanud, ütleb weel praegu mõni kord jala sees walu tundwat. Tema ei tarwitanud ühtegi muud abi, kuid pannud tubaka lehti ja piibu pigi haawa pääle. Kui ma ei eksi, ütles ta ka oma jalga mulla sees pidanud olewat, mis awitama pidawat.

Aga kõik seda oli ta liig hilja, alles siis teinud, kui ta 2 kunni 3 wersta palawa päikse paistel oli käinud, nõnda et jalg täieste paistetanud olnud, kui ta kodu jõudnud.

Uga ka mitu surmaforda wälfeste laste juures on mul tuttawad. Nimelt olla, nagu ma ustawast suust kuulsin, üht last rästik wee sees ujudes hammustanud, ja et ühtegi abi ei saanud pruugitud, surnud laps ära. See lugu on iseäranis sellepoolest tähtjas, et mõnes raamatus lugeda on, rästik karta wet, elada üksi kui wades kohtades, kuna ometigi neid sagedaste wee pääl ujudes ja märgades kohtades on nähtud.

Kõikidele ussi-sõnade uskujatele olgu järeleisaw kuulsa looduse uurija Lenzi jutustus tähele panemiseks.

„Minu juurde tuli kord üks mees,“ räägib Lenz, „kes ennast madude tallitseja kiitis olevat ja sõnadega palju imet ütles teha wõivat. Ta rääkis mitu imeasja, mis ta olla teinud. Sellel korral ei leidnud meie ühtegi rästikut. Uga kui minul tõine kord üks wangis oli ja tema seda kuulda sai, tuli ta tagast ja wõttis wangis looma puurist wälja, ehk küll mina teda keelasin ja temale kurja loomaga ümber käies rohkem ettewaatmist soowisin. Ta mängis mauga ja pistis wiimaks üleemeelselt mau pää oma suhu. Uga keele küljest hammustatud, wirutas ta looma ennesest ära, läks näust tuli punaseks, sülgas werd, tuikus jalgade pääl ja kukkus mitu korda maha. Ta suri, enne kui tund aega mööda ja arsti abi juures oli.“ —

Rihwtita madusid on meie maal niisammuti üks ainus tõug*). Need on rästikud (*tropidonatus natriæ*). Oma karwa poolest on nad niisama muutlikud kui rästikud, nii et neid sagedaste ära wahetatakse. Uga tähelepaneja inimene wõib neid siiski kergelt kollakast**) wõi walgast kulka tähest ära tunda, mis rästikute juures must on.

Neil puudub ka rästiku tõuu must seljajutt. Selle asemel on nende selg enamiste teras-hall, kus kaiks rida muste täppisid

*) Wasil-uss wõi wasklik (*anguis fragilis*), keda rahwas maiks ja päälegi kühmitseks peawad, pole mitte madu, weel wähem lihwtine, waid on waga siik. Ta on punaka, wasekarwa seljaga ja mustja kõhuatusega. Selja üte käimad tal sagedaste kolm musta jutti. Tal on silmalauud, mis madudel puuduwad. Pääle selle on ta kõhualune soomene (nagu kait nahk) ja mitte kibiline nagu madudel. Saba on tal väga adras, aga kaswab jälle, kui maha on löödud. Maha murbunud tükkised imutawad enese sees weel ilgutamise kombel etujõudu. Wasklik elab punjuurte, kivilde ja sammalde all, tungib väga ruttu üsna kõwa maa sisse ja kardab inimest. Ta on kasulik loomate, sest ta sööb kahjulika wihma-ussisid ja putukaid. Wana rahwas ütleb teda pimedat olevat ja ühel aimsal teadawal tunnil iga päewal hammustawat, aga siis nii kurjaste, et tohe inimene ära surra.

**) Wist on rahwa luuletuse wõim neid kollase, kulka-karwa kulka täpi-kandjaid kroonikandjais teinud, neid mitme imejutuga ilustanud.

piduti käimad. Rõhualune on sinikas must, wolge ja musta täppidega.

Nad armastawad niiskeid, sooje kohtasid, lähewad hääd meelega wette ja ujuwad hästi.

Wäga sagedaste leitakse teda inimeste elutuste, iseäranis lautade juures, kellest wist see wale jutt rahwa seas on tõusnud, et nad lehmadelst piima imeda.

Nende pikkus on kunni nelja jalani. Üleüldiselt on ka nende keha ümmargusem, kui rästikutel, ja saba pääl seiswais tiirudes on sibula haisuga wedelus, mida ta iseäranis põgenedes wälja ajab.

Toidu püüdmise pääle on nad usinad. Nagu tõised maud, sööwad ka nemad üksi elusaid loome, nagu hiiri ja konne. Wangis saawad nad waguraks ja wõtawad ise inimese peuski toitu wastu. Nastik muneb Juuli kuul umbes 20 kunni 30 kollakat muna, mis warblase munast natukene suuremad on ja sitke paelakesega tõine tõise külge on finnitatud. Kolme nädala pärast tulewad waksapikkused pojad wälja.

Mitmed rahwast kimplewad wasta, kui neile öeldakse, et nastikud kihwtita on. Aga kõik see ei aita midagi, tõsi jääb siiski tõeks. Sellega ei taha mina mitte nastikute kaitsejaks lüüa, waid arwan, et parem kõik kihwtita nastikud ka peaks ära hukatama, kui et üks ainus inimene peaks surma saama selle eksituse läbi, et keegi rästikut nastikuks arwab.

Tuletage häste meelde, mis rästikutest ja nastikutest on saanud öeldud ja üteltu siis iga üks noor lugeja ise, mis sugust tõugu maud need on olnud, kellest õnnis Eesti õpetaja *Otto Wilhelm Masing**) omas „Maarahwa nädala lehes“ 1822 Nr. 1 nõnda räägib: „Seda teab talu-rahwas wäga hästi, et mitmes maakonnas meie maal, mõnes taludes ju wanast wiisiks wõetud, et kodu- ehk maja-ussa peetakse ja neid söödetakse; ning oleme seda ise omas lapseõlwes oma silmaga omas sündimise kohas näinud. Oli Lohosoo kihelkonnas, Awinurme wallas üks wäga nõukas talupoeg, nimega Anniksaare Saan, kelle seesugused kodu-ussid ehk maud oliwad, teda söötis, ebausju pärast otse pühaks pidas; sest et ütles:

*) Selle auusa Eesti mehe mälestuseks on mõne mõnusa sõna Eesti Kirj. Seltsi aastaraamatus 1874 Nr. 8 allas kirjutanud. Lugege järele!

„Kellele Jumal neid toidetawaid saadab, sellele jagab tema hääd.“ Bani siis peremees ehk perenaene iga hommiku piima-kauksese kambri pöranda pääle ja wiilistas korda kaks ehk kolm; ehk kutsus neid perenaene nõnda, kuda pardipoegi kutsutakse, et neid piilutakse, ning tuli siis peagi kaks, kolm, mõnikord neli ja wiiski madu kambri seinä alt wälja piima sööma.

Ütles seesama mees neile ka wärsket liha söötawat, mis weel soolamata on, kui seda majas juhtub olema. Meie kadunud isa ütles mehele:

„Eks ja neid siis karda? „Ei! kostis inimene,“ nemad on minu ja minu kodufondistega õppinud; ja teawad, et meie neile hääd teeme, seepärast nemad ka selle wäheha lapsele ei seda wähemat paha ei tee, ei siiski mitte, kui lapsed pörandä pääl oma napakesest on söömas, ja nemad kutsumata neile wõersti tulewad ja lapsukesed oma luskatega wasta tõrjuwad ja neid lööwad. Nemad on minuga wäga tutwad; kui wilistan, siis on nemad kohe lagedal, ja kui suuga matsutan, siis mu juurde tulewad ja üles roniwad; panen neid põue ja teen nendega mis tahan, muud kui aga mitte paha.“

Müüd räägib õnnis isa Masing edasi, kudas teda lapsena ta isa kord Annissaare Jaanile ühes wõtnud ja ta oma filmaga näinud, mis Jaan enne oli jutustanud. Ta kutsunud wilistamise ja matsutamise läbi 5 madu wälja, lastnud neid enese najale ülesse ronida, põue, kueläisse sisse, kaela ümber ic. Wiimaks pannud perenaene piima maha, kuhu nad sööma läinud ja pärast seda roomanud nad jälle seinä alla tagasi.

Mõne aasta pärast kadunud need loomad Jaani juurest ära. Oliwad wistist talwe külma läbi otsa saanud, sest kui nende were soojus alla null-graadi langeb, külmarwad nad ära ja ei ärka enam omast talwe unest üles. See asi waenanud wanameest nii, et ta peagi mure ja kurwastuse pärast ära surnud. Masing ütleb pärast selle jutu lõppu:

„Sest räägitud asjast pole muud õppida kui seda, et ebausk tühja teeb, tühja usub ja tühjust asjast kord head loodab, kord paha kardab.“

Ei wõi mõistlik inimene seda ära mõista, kuda see peaks õnne tooma, kui maud wõi ussid mu seinä ehk pörandu all aset peawad. Suuremat hääd sest ei tule, muud kui aga seda, et kus nemad aset peawad, sinna ei rotid ega hiired ei julge

tulla, sest et ussid neid ära sööwad. See nüüd küll maja-peremehele kasuks tuleb; aga rikuvad ussid ka mitu kanapesa ja sööwad mitmed kanapojad ära, ja pääle seda on nemad ometigi kardetawad ja muist iga inimese meelest wastased loomad. Mispärast neid siis weel käest sööta ja neid enese ligi õpetada? Mispärast? Jah! selle pääle ei tea ebausuline muud kosta, kui et ütleb: „Seda on wana rahwas hääks kiitnud.“

Wana rahwas on mõnda hääks kiitnud, sest et ta mitmes tükis sõge ja pime oli.“

Noh, noor sõber! kas on võimalik, et need maud, kellest Masing räägib, rästikud oliwad? Ei mitte, need oliwad wistist nastikud. Mõned inimesed on ka weel tähele pannud, et nastikud, kes wäga kartlikud ja inimese eest lohe paku panewad, kui nad mitte waguraks ei ole harjutatud, ennast õiete kõrgesse püsti ajawad ja kehaga ja keelega keerutawad ning waljuste wiisewad, s. o. kui nende kallale kogemata minnakse ja nendel enam aega ära põgeneda ei jää. Ka pidawat nad siis hammustama, mis aga kahju ei tee. Siiski ei soowi ma kellegile oma noorte lugejatele üleüldiselt ei ühtegi katset nende kardetawate loomadega ette wõtta.

Enamiste peetakse madusid rumalateks loomadeks hoolimata piibli salmist: „Olge kawalad kui maud x.“ Kui ka rästikud rumalad on, ja näituseks klaas-kastikese sees seisdes ning mõnest wäljas inimesest äritatud ühte wiisi ninaga wasta klaasseinast lööwad ja nõnda enesele walu teewad, siis on nastikud selle wastu seda targemad. Neist räägib Dr. W. Niedermaier järeleiswat lugu:

„Ma sõitsin kord ratsa, kusse mõtjas üht kitsast teed mööda mäest alla. Korraga largas mu hobune kartes kõrwale. Järele waadates nägin ma midagi halli asja mäe kaldal liikuwat. Mina juhatastin hobuse teekitsusest wälja, sidusin puu külge kinni ja läksin ise tagasi asja waatama. Säälnägin üheksa nastikut, kes sabadega kümnenda mau ümber kinni oliwad wõtnud ja seda ülesse poole tõsta püüdisiwad.“

Kõikidel oliwad pääd püsti. Mind nähes ei läinud nad enne paku, kuni ma neile piitsaga ühe hoobi üle pääd waldas. Aga kümnes jäi ikka senna ja katsus küll ära põgeneda, aga ei saanud, sest mäest alla oli üks lapil kiwi tema pääle weerenud, mis teda poolest sadil kattis. Pärast seda, kui ma see kiwi olin päält ära tõstnud, pani ka tema ruttu paku. Wist oli teda mõni seltsiline hädas leidnud ja tõisi

appi kulsunud. Tõeste on see lugu nende tarkuse ja ligimese armastuse märk, ja näitab, et nemad tõine tõisele oma tahtmist avaldada mõistavad ja seda ainust nende väes seiswat päästmise nõuu olinud walinud."

XIX. Naamatu toimetaja oma noorte lugejate wõersil.

Jumal sekka! mu armsad sõbrad. Tulen ka lord pääle kena kirja-kõnede ja lõbusate lugude, mis teile kas jutu jumel wõi laulu lõuendis omaks andsin, päris ilmsi wõersile. Aga kas olete kõik koos? Dot', ma waatan! — Ah, sääl mu wäite Linda, Lilli, Liisa ja erk Ella! siin mu sõstrafilma Salme, marja Marife ja Maiele; ja teie poisid: Flo, Endel, Dlew, ja Sulew seisate nii sirgelt, nagu ua-warred. See on korras! King Jaan ka siin! Noh, eks ja ei tule löö mulle laaju? — Soo! nõnda oli ilus.

"Mis hääd ütled, mis paremat pajatab?" küsiwad teie terased filmad ja waatawad minu kaelloti pääle. "Kas meie ka küla-kosti kaasa töid? Kas räägib Päiksepaiste printsesist wõi laulab Koidu-tähest?"

"Dota, oota, erk! öde ja wirka wenda! Päiksepaiste taolisi juttusid räägin ma üffi usinatele lastele, kes õppimiseks himu ilmutawad ja ka Päiksepaiste printsesist lugu mitte pääliskaudu, ajawiiteks ei loe, waid tema seest õpetust otsiwad ja elu-tarkust tallele panewad. Aga teie kõik olete ifka usinad ja wiisakad lapsed olnud, sellepärast tahan teile kohe oma koti lahti teha ja katsuda, mis näppu puudub.

Näe, sääl on "Waene Maasik," "Karjus ja kasu-poeg," "Kewade käes," "Maa all," "Raugelt maalt," "Tiitsu-Miitsu" ja mitmed muud mõnused tükid. Aga need jääwad sell korral kotti. Saab näha, kas teie neid lord enesele wõidate! — Waat', siin on tänase wõeruskäigu kingitus: P ä r i s m e i e omad laulud.

Noh, mis siin imeks panna? Meie omad laulud jah. Ehk eks ja ei tea, et sina, sina, sina ja meie kõik laulikute lapsed oleme ja meil laulusid lobinalla? Eks teil ei ole meeles, kudas teid eit wõi tädi wõi mõni muu hoidja lauluga

magama uinutas ja lauluga äratas, lauluga laitis ja laulu-
wiisiga wirutas?

„Miks ei ole?“ wastate minule. „Rõlawad nad ometi
meil weel täna kõrwades, mõlguwad meeles ja helisewad hele-
dal häälel suus! Sa peaks meilt keegi küsima:

„Kust see laps need laulud saanud,
Sullute sõnad osanud?“

Kohe kostakfime temale lauldes:

„Kust ma sain nad, kulla meesi?
Ges mul olid oreli-lööjad,
Taga ruttu rummu-lööjad:
Laulitu minu isaku,
Lauliku minu emaku,
Weeretajad wenna-naesed,
Laulikud õed madalad: —
Sest on minust laulik saanud,

Kulda feelte kõltsutaja,
Laulu-lugu lõõritaja.
Las' jaksad jaksid magada,
Ribedad õlil ringutada:
Mina laulan, laksutelen,
Mina kutun, kõltsutelen,
Mina lõksun, lõõritelen,
Kulda keelilla kõnelen.“

Wäga hää, wäga hää! Ma rõõmustan, et teie seda laulu
ära ei ole unustanud. Tema kuulutab meile, et meie lauli-
kute lapsed oleme ja ma tahan seda weel mitme näituse waral
tõendada.

Wõta mis töö tahes käfite, iga kohta on oma laul. Kui
sa suwe-hommikul üles tõused ja weel udu kaugele-nagemist
kähandab, ehk pilwed päikest peidawad ja sinu meelt ka pilwe
ajawad, siis mõtle aga meie oma laulu pääle:

„Seli, seli, ilmatene,
Seli, ilma, selgemasse,
Wali, ilma, walgemasse!
Miks see ilmate udune,
Taewas tahma-lapiline? —

Sest on ilmate udune,
Taewas tahma-lapiline:
Sõfarad on sõimelenud,
Waderid on waidelenud,
Kältsed kára pidanud.“

Kui ka selle laulu kõla pääle pilwed taewa all lahku ei
lähe, aga sinu otsa eest on nad wististe kadunud. Sest see
wäike laulute manitseb sind oma paha meelt kautada tähen-
dades, kudas nimelt sellepärast ilm udune ja pilwes on, et
inimesed pahandust peawad.

Sell wiisil oled sa ilmaga ära leppinud, kes ka nüüd, kui
päike ju kõrgemale on tõusnud, lahke mat nägu hakkab näi-
tama. Su süda paisub sees ja tänu tõuseb taewa poole Isa
armuliku kaitsmise eest õõsel. Rõõmsal meelel küsid sa
nüüd emalt:

„Ematene, memmetene!

Mis mul hoolets hommikul,

Mureks mulle päewadella?“

Ja selle pääle saad sa memmelt wastufeks ja juhatusfeks:

„Suu pesta, pää fugada,
 Jalad arma'ad harida,
 Käed kall'i'd kasida.
 Suu pesta sula-wõilla,
 Käed kulda kasteheffa.“
 Jalad Jaani lilledella.“

Seda mõistes kostad sa emale:

„Ematene, memmetene!
 See mul hoolets hommitulla:
 Vähen karja saatamaie,
 Ajan karja kaasik-metsa,
 Ajan härjad haawik-metsa,
 Lehmad linna-lepikusse,

Wastad wähe-pajusse;
 Ise püsti pööja'asse,
 Tooming toores mul peussa,
 Hõbe-sõrmus sõrmesfagi,
 Kulda õimud mul õlalla.“

On sulle karjas äpardus juhtunud, on kari ära kadunud, jälle on selleks lauluke, mis lugu räägib ja sind ühtlasi õpetab, mis teha. Sa laulad:

„Läffin todud kurwal meelel,
 Ahju ette halwal meelel.
 Kes tuli kurwa küstelema?
 Oma hella ematene:
 „Mits sa nutad tütar noori?“
 Mina mõistfin, kobe kostfin:
 „Mits mina nutan, memmetene?
 Muile and'id muuda tööda,
 Sulaselle suurta tööda,
 Mintjalle mitu tööda,
 Muile tööda hõlbukssta:
 Anid hoida, kanad kaitsta,
 Lestasjalad lepitada,
 Warwasjalad waigistada.
 Ajasin anid ojasse,
 Keerutin kanad kesale,
 Warwasjalad warikusse,
 Lestasjalad lepikusse,
 Laglesesed laine pääle.
 Ise isfin õmbelema:
 Ajasin udu hameta,

Wastasin peenta särsti.
 Panin pää paju najale,
 Linusfin unde magama:
 Tulli tuli turja tüüsti,
 Ajas mu anid ojasta,
 Keerutas kanad kesalta,
 Laglesesed laine päältä,
 Warwasjalad warikussta,
 Lestasjalad lepikussta.“

„Ema mõistis, wasta kostis:
 „Die waita, tütar noori!
 Ma panen orjad õstimaie,
 Lewa-lapsed an'a leidma.“

Mina siis mõistfin, jälle kostfin:
 „Ematene, memmetene!
 Dri õstib hooletusti,
 Lewa-lapsed laiska mööda.
 Ma läen ise tülukene,
 Mööda maada madalukene.“

Kas ei ole see laul iga pidi waadatud ütlemata ilus? Õstifeks waatame tema kuue pääle. Sää! puutub meile kobe filma meie pärislaulude iseäranis ilus omadus: alliteration, s. o. ükifu salmide sõnad hakkawad ühe ja seesama tähega pääle, näitufeks:

„Seerutas Kanad Kesalta,
 Laglekesed laine päälta,
 Warwasjalad warikusta r.“

Ja niisugusid oma-laulude wormi*) iludusi leiame weel väga palju, nii rohkel mõedul, et meie oma-laulude pärli, kuulsa Kalewi poja laulu esimese lehekülje pääl löid tähtsamad laulu-käänapid ja iludused ette tulewad. Lõikes on selle laulu siu väga armas ja õpetlik. Olesk löid lapsed oma wänemate wastu sõnades ja tegudes nii hellad, nagu siin laulus nimetatud karja-laps! Ja ema! Ta waigistab oma last ja tahab teenrid kadunud karja loome otsima saata. Aga „ise on mees!“ nõnda mõtleb karja-laps, ja „oma söömine teeb tugewaks.“ Sellepärast läheb ta ise kadunud karja otsima. Hääd õnne igale ühele! mu lapsed, kes mehise meelega on. Taewa Taat awitab wistist iga ühte, kes mitte Jumalast temale kingituid andid, nagu ihuõudu, meelesid, mõistust j. n. e. magama ei uinuta ja laiskuses oma päiwi mööda ei saada, waid neid andid iseene ja ligemise kasuks tarwitab.

Oma karja-kuningriigi pinnal paistawad su filma sajad Looja ime-tööd: puud, lilled j. n. e. Neid pead sa mõistliku meelega waatama. Jälle õpetab sind seda tegema meie päris oma laul:

„Lätfin metsa kõndimaie,
 Udufeltä hulkumaie,
 Waraselta waatamaie.
 Mis ma leidfin metsastagi?
 Leidfin tamme taimetese.
 Wiisin todu kaswamaie,
 Sue-aida õitsemaie,
 Utse-ebise ehte'effi**):
 Jõua tamme taewa'asse,
 Otsad poolde pilwe'esse! —
 Tamm siis jõudis, tamm siis kaswis,
 Tamm siis hiljute edenes,
 Tamm siis kaswis taewa'asse,
 Otsad pilwesse pugesid:
 Tamm tahtis taewasta jagada,
 Otsad pilwet pillutada.

Mina wenna palwi'esse:
 Wennafene, hella weli,
 Jhu kirwes, kiulu warfi,
 Tee tapre***) tera tasane:
 Tule tamme raiumaie,
 Tamm tahab taewasta jagada,
 Otsad pilwi pillutada.
 Wennafene, hella weli:
 Mti saab aita, päält saab lauta,
 Tüwitust saab tünderida,
 Otskest saab hobuste talli,
 Kestelt saab kena kiriku,
 Ladwast laste lusti-lauda.
 Mis jääb üle laastufene,
 Säält saab mulle kirstufene,
 Kirstu pääle kaanelene.“

Laula ja mõtle! Et ei tule sul laulu lõpetuses püha-
 kirja manitsuse sõna meelde:

*) Kalkist ja mõnisat õpetust laulude koorest löid wormist annab Eesti Kirj-
 Selsi aastaraamat 1878, IV, 36—48.

**) Siin olen ma ühe jau laulust maha jätnud, sest et ruum ei tuba terwet
 jaulu ülespanna ja ära seletada.

**) Taper = kirwes.

Suurat. 7, 37: „Kõigi oma tegude sees mõtle oma viimaste
asjade (s. p. surma) pääle, siis ei tee sa pattu, ei
elades!“

Ja wistist, armas laps, kui sa puu puhtust näed, lille
lõhna tunned ja terve looduse ilu tähele paned, kas see ei
ärata sind, kõige ülemat looduse looma, ka puhtusele, ilu töb-
bele ja tegudele, millel taewase Isa ees magus ohwri lõhn
on? Kui su süda ja meel mitte kivist ei ole, wistist.

„Spi loodusest, su emast!
Kõit sind juhib, mis on temast.“

Spi ka neid meie päris oma laule, kes sind loobust
tähele panema juhatahes, sulle ilu ja hääduse teed näitawad.—
Wabeajal on sul karjas kõht tühjaks läinud ja söögi-isu
kätte tulnud. Kohe on laul su igawust ajamas:

„Lõõri, lõõri päewafene,
Lõõri, päewa, lõune'esse!
Keeri, keeri, päewafene,
Keeri kesti-hommitusse!
Lõised lõowad lõista lorda: |

Minu sirtu söömata,
Lõõ ilma lõune'eta,
Pääsufe ilma iwata,
Tui tangu maitsemata.“

Oled sa mitu lorda warju mõetnud ja on wiimaks wari 5
jalga pikk, siis on rõõm, jah siis on rõõm! Ning see rõõm
ilmutab ennast jälle meie oma laulus:

„Kodu meida oodatakse,
Wärawasse waadatakse.
Kes see meid koduje ootab,
Kes see meid wärawas waatab?
Oma memme, memmefene.
Memm mul wahib wärawassa,
Koeral koogite läässa,
Kassil lattu kaindelasssa.
Oma memm mul oli memmefene:
Kui kuulis kodu mind tulewat,
Wõttis ütelda kodusta:
„Hüppa, Eltse, larga, Kaie,
Tantsi, Tammitu Mareta!
Wõta wärawad wõrusta,
Uksed ummi-rõngastesta,
Kui tuleb tütar koduje.“

Kaju-koogu tiigutaja,
Ukse-lingi tiigutaja,
Wee pange weeretaja.
Hüppa, Eltse, larga, Kaie,
Tantsi, Tammitu Mareta:
Pane lauda põrmandulle,
Pane leiba laua pääle,
Nuga laua nurga pääle.
Kui tuleb tütar koduje:
Too sa hõled põrmandulle,
Pane padjad hõlgi pääle,
Lauta lina laiaki.
Oh mu tütar tillufene:
Küll oled karjasta wäsinud,
Soosusta juba tüdinud!“

Nagu teie, armsad lapsed, ise teate ja ka siin laul tun-
nistab, on armsal emakesel enamiste maitsew Punniku pii-
maga walgeks tehtud roog laua pääl walmis, kui karjane
tuleb. Aga mõnikord on memmefesel nii palju tööd olnud, et

roog alles veel pajas teeb. Siis ei ole muud nõuu, kallis karja-kuningas, kui astu ise jõogi katla juurde ja lohenda tuletuffisid kokku ja puhu leeki lõvendama, nagu mina seda oma karjase ammetis ka olen teinud, ning laula:

„Kee, kee, pajafene,
Kee, kee, kiteliftu,
Warit, warit, wateliftu.
Kui sa mu häda teafsid,
Kui sa mu nälga näefsid:

Küll sa teeks libedamini,
Wariseks walusamini.
Mehed tulewad metsasta,
Poised puida raiumasta,
Wanad piigad pesu künnalt.“

Weereb päike lõunasse, lähed lahke lauluga lehma lüpsile:

„Sõeru, sõeru, lehmakene!
Anna piima, lehmakene,
Anna päästa, et oled Päitsit,
Muista luista, et oled Mustit,
Kinderfondist, et oled Kүүdit,
Anna puusast, et oled Punnit.
Anna piima, lehmakene!
Ei mina wahi waadi-täita,
Ei mina taha tõrre-täita:

Anna üks anuma täis,
Lapse laia kapa täis!
Mull' tuli Wirust wõera'lda,
Saare-maalt tuli saksasida:
Need tahawad piimal piinutada.
Alles mul kana kakkumata,
Ani tahab haljas harida,
Pardi liha on panni päällä.“

Wiimaks wastu õhtut kipub sulle wäsimus kätte tulema. Nagu sa hommiku poolel warju kahanemist rõõmuga waatafsid, nii näed sa nüüd hää meelega warju kaswamist, mis seda pikemaks lähed, mida madalamalle päike weereb. Sellepärast laulad sa õhtut oodates:

„Weere, weere, päewakene,
Weere päewa, me wäsiwe,
Kulu päewa, me kulume,
Tõtta alla, me tüdime!

Tüdiwad mehed tugewad,
Siis ei wäsi wäetimid?
Weere, weere, päewakene!“

Uga itka ei taha veel päike filmapiirist kaduda, sest:

„Ei ole aega päewal weerda:

Päew foeb sulaste päida,
Kammib karja-laste päida,
Hari kuldane käesfa,
Pää-lauda laasiline.“

Dmeti wiimaks tuleb taewa Taadi seadmisel ka päikesel oma aeg, millal ta su filmist kaub, ja sa hüüad mõistu keelel:

„Hari sulpsatas meresse,
Pää-lauda laenetesse,
Kulda-kammi kalda'asse.“

Nii olen ma, mu noored sõbrad, karja-kuningat päris meie oma lauludega saatnud hommikust funni õhtuni. Seda wõiksin ma põllumehega, talgulisega, pulmalisega j. n. e. teha. Uga

mu aeg ei kanna teile sell korral kõiki kuulutada, sellepärast palun teid paljalt mõne ükstu salmiga rahul olla, mis teile weel ette laulan.

Põllu-Idikaja:

„Lõpe, lõpe, põllutene,
Wähene, ja wiljakene!
Kui ei lõpe põllutene,
Siia jätan, põllutene,
Siia jätan sirgu süüa,

Sirgu süüa, kõrbe täia,
Siia lõu lõõritada,
Siia kure tummardada,
Pääsukesel' pääle tulla.“

Hoolas kedraja.

„Viru wiilad, Harju takud,
Laiusi linad lahedad
Looge meie kardu kätte:
Kärt on kärmas tetramaie,

Woolas wotki sötkumaie,
Ladus lõnga lastemaie,
Edus lõnga eietama.“

Südi nifrut:

Kui mind, kui mind, wennatene,
Kui mind ära annetatse,
Siita maalta saadetakse,
Siita maalta sinna maale,
Kus on püsside pörina,
Suure-tükkide tümina,
Kauda-mägede ragina,
Hõbe-kuulide lagina:
Sääl need wennad wehtelewad,
Tädi-pojad tappelwad.

Sääl pole, sääl pole wennatene,
Sääl pole sõjas naene armas,
Naene armas, taasa kallis:
Armas on aga haljas mõela,
Kallis lange-pää hobune;
See päästab mehe sõjasta,
Mehe poja Pohla maalta,
Ema-lapse lahingista,
Iga pojad pulmastagi,
Minu werifest mängusta.“

Sa nüüd, lapsed, laulan ma teile ühe laulu, mida teie mitte üksi ei pea pähä õppima, waid mida teie wististe peate südamesse wõtma ja juu ja südamega minu sellis laulma:

„Isatene taaditene,
Ematene memmetene!
Mis said minu hoidemist,
Kasu minu kandemist?
Kui sa minda hoideleid,
Kaswatafid, kallistafid,
Üles tõstfid, hüparafid,
Maha pand, mängatafid,
Chitafid, ellitafid,
Süles hoidsid süüesfagi,
Käe päälla käiesfagi,
Küpes rukiilõitesfagi;
Mitu õdd olid uneta,
Mitu õddi söömatagi,
Mitu jooki joomatagi;
Tuli ei kustunud tuasta,

Säde fangi-samba'asta,
Naene noori riietesta,
Hobu halli ralle'esta:
Dtsis hullule abida,
Nõrgal nutuwõttijada.
Mina, mina, memmetene,
Mina fiuste kiilatafin,
Suisa suuda maitstatafin,
Südan sinul kurwatafin.
Oh mu hella ematene!
Küll sa nägid suure surma,
Suure surma, ränga waewa,
Kui sa minda kaswatafid,
Kaswatafid, kallistafid,
Kisawada kaisju wõtsid,
Nõdral rindada pakkusid,

Toitsid, täitsid, söötsid, jootsid,
 Toitsid minda tulusasti,
 Jootsid minda hoolsa'asti.
 Ole terve, memmekene,
 Toiseks terve, taadikene,
 Minda nõnda kasvatamast,

Kasvatamast, tallistamast!
 Ole terve, memmekene,
 Toiseks terve, taadikene!
 Tänu teile hauasfagi,
 Musta mulla tatte alla!"

Noh, lapsed, kas olete minu küla-kostiga rahul? Ma loodan. Ma loodan ka, et ühtlase olen tõendanud: meie oleme laulikute lapsed. Päriskas meie omad laulud on meie väga kallid ja suur pärandus wanematest. Wanemate pärandust peab kalliks peetama. Kas olete seda teinud? Ei wist mitte, sest kus kuuldaske weel praegu meie oma laulusid laste ja wanemate suus? Küll wist väga wähe. Wäga wähe on weel neid auusaid wanakesi elamas, kes meie oma laulusid mõistawad, ja needki ei taha neid laulda, waid kaebawad:

„Ei tohi tõesti laulda,
 Hästi häälta kuulutada!
 Sõnad pannakse tähele:
 Rapsitakse raamatuse,
 Piibetakse piibelisese,
 Runa siis ette heidetakse,

Tuna ette toodenesse
 Suure söögi laua pääle.
 Küll mul kuri kuulatesse,
 Wali siis wastu wõttesfagi
 Oma helde'id sõnuda,
 Lahedida laulusida.“

Sellepärast, mu noored sõbrad, nõudke teie rohkem seda kallist wanemate pärandust taga, ja ärge laske teda mitte meie auusate wanakesetega mulla alla kaduda. Seletage ära oma tädi-
 dele ja wanematele laulikutele, et neil sugugi ei ole tarwis enne öeldud laulus kaebada, et nende laulud „raamatuse rapsitakse,“ waid et nad palju enam selle üle peawad rõõmustama, sest see tuleb neile auuks ja nende lastele tuluks. Tunnistage iga üks teie seast neile üles, kui armsad temale meie omad laulud on ja kui palju hääd ta neist õpib! Küll siis wanakesed oma kaebust maha jätawad ja ise hoolt kannawad, et see kallid warandus nende lastele ja laste lastele, üleüldiselt meie terve rahwale selle läbi jäädawaks päranduseks jääks, et nad neid laulusid kirja lasewad panna, ehk nagu nad ise laulus ütlewad: „raamatuse rapsida ja piibelisese pista.“ Nende teile küla-kostiks toodud meie oma laulude eest ütelsge, kui kokku saate, minu auuwäärt wana 75. aastase tädile Rõõd Meiel'ile. Kolga-Jaani kihelkonnas suurt tänu, sest tema sõbraliku ja lahke etteütlemise järele on neid mu sõber üles kirjutanud ja mulle pruukida annud. Rõõd Meiel on juba üleüldse 140 laulu ehk 6000 wärssi wõi salmi üles ütelnud. Selle eest tänawad teda kõik auuwäärt

Testi pojad ja tütreid. Säagu ta nimi auu nimeks Testi rahwa seas!

Kurjad ja pahad inimesed ei salli häid laulusid, aga hääd armastavad neid. Hääd laul katab kurbdust, rõõmustab meelt, trööstib, õpetab, manitseb, karistab, harib südant, äratab inimest häadele töödele ja tegudele. Päriss meie omad laulud wõi rahwa laulud on hääd laulud. Oleks neid rohkem õpitaks, rohkem lauldaks, wististi mõnigi paha töö jääks tegemata! Meie esivanemate elu-põlw oli teu-orjuse ajal wäga raske. Ma olen mitu kord järele mõtelnud, kudas jõudsiwad nad seda ära kanda. Hääd meelega soowisin ma nende elust enam teadust. Säääl rääkis mulle seda mu õnnis, õnnis emakene ja nimetas, kudas kõige raskuse juures siiski nad lauluga teu-orjusele läinud ja lauluga tagasi tulnud. Enamist laulnud nad tahe hääle. Müüd oli mul otsus käes: Laul! ja kallid Jumala anne, sina olid nende rõõmustaja, ja olid nende elu kergitaja! Sellepärast:

„Tütrefesed, noorufesed,
Poisifesed, pojufesed!
Müüd on luba lõõritada,
Paras põlw on heita nalja:
Küll saab meile siiski seista,
Keel wael olla waita,
Kui saab surma-woodi'esse,
Õnnis pikile hõlile,

Walge laudade waele,
Keeru liiwa tesse'esse,
Musta mulla pööriselle,
Halli liiwa ääre alla.
Tütrefesed noorufesed,
Poisifesed pojufesed!
Müüd on luba lõõritada,
Paras põlw on heita nalja.“

Selle soowiga, mu armsad noored sõbrad, et teil isu pafutud küla-kosti järele tuleks ja teie niisugust kosti, seda kallist meie wanemate pärandust, enam taga hakkaksite nõudma, jätan ma teid sellel korral Jumalaga.

XX. Jõulu-jutt.

Kord elas ühes linnas üks waene naene, kellel muud oma lapsese Jõuluts ei olnud anda, kui kolm õuna. Neist oli üks hele kollane, tõine tume kollane, kolmas punane.

Sues uulitsate pääl oli lumi ja tõisel pool üle uulitsa suurtes, toredates majades kiirgasiwad kõige kenamad Jõulupuud akentest sues waataja silma ning kõlas wahete wahel rõõmus laste kisa kuulaja kõrwa.

Maene naene pani oma toa afna luugi finni, istus lauda ja wõttis piibli kätte. Laps, wäikene priss punakaste põskedega tubli poisikene, tõi tooli laua juurde, istus senna pääle ja pani õunad enese ette laua pääle.

"Taewa lapsufesel on täna väga palju lastele küünlaid kintida," ütles ta, ja et meie majafene nii väga wäikene on, ei pannud ta seda tähele, waid jättis pimedaks. Aga õunad on ometi ilusad!"

Lamp andis tumedat walgust; ema painutas pääd sügawamale piibli lehtede pääle.

Et! Kuula! Mis see on? Eledal häälel hakati hele kolase õuna sees kella lööma. Magus kuuse lõhn ja põlewa waha küünalate hais tungis tuppa. Õun awas ennast, ja wälja tuli üks ime ilus jõulupu, mis suuremaks ja itka suuremaks paisus ja omad oksad laiale lautas. Küll tuhat tuld põlestiwad tema oksade pääl. Puu all sambla aias sõiwad ilusad, wäikesed lambad kena koelkujustega, mis heledad häält tegiwad. Põlewa küünalate wahel rippusiwad mitmet karmu läbipaistiwad õunad ja marjad, ja wanikud käisiwad keerus, ümber oksade palmitud, tulede wahelt sinna tänna puud ehtides. ning walged linnukesed kiigutasiwad ennast oksade pääl kuljuste kõla järele.

Ülewal puu ladwas istus üks ingel lumiwalgis riidis ja laulis kenaste lume kibemetest (tätratest) ning kuuskede kadumata haljast karmast.

Aga õuna sees oliwad lahti minnes ka seemne terad wälja hüppanud, kellest tõmmud mehed, wäikeste tõmnu kübaratega, tõmmu kihwadega ja kingadega kaswasiwad. Nemad oliwad usinaste see wäikese hõbe kellakese, mis enne õuna sees oli kõlanud, afna ette üles seadnud ja lõiwad nüüd kõigest jõuust, kella, kus juures nad oma keha väga naljakalt paenustasiwad.

"Tehke lahti, tehke lahti! Uih, mis külm!" kiinus peenike häälel afna taga. Pärast afna awamist astusiwad sisse kaks ilusat puust lõwi, üks subkrust jänes, saiast hiir. Lõwid oliwad päält waadata õiete kurjalised, aga hiirele ütles:

"Sääle toredas nurga majas saiwad lapsed nii palju kinkitust, et nad meie pääle ei waatnudki. See ei ole meie meele pärast. Teie kell hüüdis meid siia."

Poisikene wõttis need loomakesed rõõmust hiilgawa palega wastu ja pani nad laua pääle.

Jälle kõlas hää! õues, aga sell korral kästija wiisil käre-
dalt. Sisse sõitis tugewa ruuna seljas istudes ilus soldat;
wist mõni suurt sugu ohwitser! Temal oli pärlitega ehitud
sameti kübar pääs, taewa karwa hõbedaga tikitud kuub seljas
ja hermellini mantel õlade pääl. Teraw mõel hiilgas ta käes.
Tema silmad sätendasiwad üliwäga, sest nad oliwad mustast
klaasist ja õiete kiirgajast tehtud.

„Õh! see pool teed ei olnud ma mitte selle jõmpsi meele
järele; sinise kuue asemel pidi minul punane olema. Ta waa-
tas wiltu mu pääle. Seda ei kannata wahwa soldat mitte.
Sellepärast fargutasin ma oma teed. „Armas poisikene,“
ütles ta sõbralikult ennast tema ees kummardades, „kas wõtad
mind wastu?“

„Oh, mu ilusam ohwitseri herra,“ hüüdis see rõõmu
pärast kassa kofku lüües, „paremat kui sina ei mõistaks ma
enesele soowida! Sinine munder, mustad juuksed ja ise weel
hobune!“

Ratsamees astus nüüd hobuse seljast, raputas lume mantli
päält ja oli wäga rõõmus soojas toas.

„Oh meie waesed härjapõlwsed!“ hüüdsiwad kellalööjad.
Neli härjapõlwe meest kandsiwad ähkides ja tehkides suurt kooki
tuppa. Nemad oliwad kaugelt linna alewist tulnud ja üsna
ära wäsinud. Koogi seest fargas kättega wehkeldes üks rosin-
mees wälja.

„Kas ta weel ilmas tänulikku meelt peaks leida olema.
Liig fount oli neile kook, et wähe mandlid olewat sees olnud!
Ja seda pean mina kannatama?“

Sigust welda, oli see rosinamees wäga naljakas omas
pahanduse tujus, aga ei tohitud naerda, sest ta oli nüüd kurt.

„Oh sina päris mandligrahw! tahab ülem olla kui mina,
mina rosinawürst! Seda tahaks ma ometi näha!“

Nende sõnade juures pörutas ta oma rosina jalaga nii
kõwaste wastu kooki, et jalg sügawasse koogi sisse tungis ja
teda enam wälja ei saanud. Nii seisus ta üsna waewalikult
ja wärises wiha pärast.

„Tin, tin, tin,“ helises afna taga. Terwe polk tina-
soldatid astusiwad reas ette. Päälit karjus:

„Türklasted pidada meie olema ja mitte Greeklased! Kas
see wiisipäraline elukombe on? Üks pois — ta elab mõned
uulitsjad siit eemal suure majas — wõttis toorelt ühe minu

meestest ja paenutas tema pään nii laua edasi tagasi, kunni ta maha kukkus. See auu rikkumine nõuab kättemaksmist." "Üks, kaks, kolm," lamandas ta siis. Nemad marssiswad väga korrapäraselt, ja tõmmud mehekesed paniwad katti muratud soldatile pään otja. Nüüd oli kõik korras. Kindral lamandas oma sõjaväe ühte toa nurka, kus nad seisma jäiwad, iga filmapill walmis pihta andma.

"Oh mu kallid kindral," hüüdis üks wäikene kogu aknast sisse ronides, "ma olen sulle warsti järele tulnud."

"Kudas, minu isand ja kuningas, Teie siin?"

"Jah, kindral. Waata siia, kudas nad minuga on ümber käinud!"

See rääkija oli üks peenite nuff, wahast walatud, kelle pale nüüd oli ära kriimustatud ja filmade sine ning põskede puna koku jooksnud, kelle riided ribelatels oliwad lõhutud ja kelle hilpude külles lõhutud krooni tüki rippusiwad ning kelle pahem jalg üsna ümber oli pöördud, nii et warbad selja taga ja kand ees pool seisis.

"Ülemeeselt mängiswad lapsed hulga mängu asjade wahel, kätsestiwad ja müraiwad, et kõrwad kumasiwad (uugasiwad). Wiimaks toodi kena kivi nuff minu juurde, wõldi minu proua olewat. "Kumal nuff, ei mõista istuda!" karjusiwad poisid ja piinasiwad mind nii laua, kunni ma päästjat kella häält kuulsin ja õnnelikult punuma panin."

"Wäike waene kuningas," ütles poisikene, "küll ma katsum, kudas sind terweks teha saan, sojenda ennast enne ja siis mängime tõine tõisega."

Ja seda nad ka tegiwad. Kuningas ei mänginud mitte ühes, sest ta oli alles liig haige. Selle wasta tegiwad löwi, hiireke ja jännes mitu nalja ja ohwitser ning tina-kindral jutustasiwad imeks panemise wäärt hiiglaste tegusid.

"Kuula, kuula," sosistasiwad tõmmu karmu mehekesed ja ruttasiwad laua pääle, "juba kõlab tume kollase õuna sees kuld kellakene."

Nad tantsisiwad õuna ümber. Sälle tormasiwad mitu tõmmu-karwalist meest wälja, kes palju ilusamad ja peenemad oliwad kui esimesed. Nad kinnitasiwad oma kullast kella ka akna ette. Et ta palju raskem oli, kui hõbekell, rippusiwad tema küljes kuustõistkümmepaela ja kuustõistkümmepaela meest löiwad kella.

Mis nüüd saab tulema?

Waata, pörmänd awab ennast ja üles tärlab, kaswab ja õitseb wäikene, imeilus rohuae. Lilled nupud teewad ennast lahti ja lautawad kulla karwa lehed laiale.

Nende sees elawad ennemuistsed jutud, kes muudu raamatutes wangis istuwad. Ühe kurekatla sees puhkawad seitse magajat, kullerkupu sees elab ilus näkineitsi, kes ennast pidu wastu ehib, wareselille sees tallitab lumememm, pääsufese filmas sirab Koidutäht. Ünsas rõõmus seisib meie poisikene kõige kenama lille juures, mille seest wiimaks taewalapsuke ise wälja tuli. Tema kuub oli punane, roosi karwa, ja krooniks oliwad tal hõbekarwa tähed pääs.

Kõik lilled pigistasiwad omad nupud kinni, kui taewalapsuke mööda lendas. Üks juures rippus üks kallis hõbe sõlg, mida kaks walget luike wedasiwad. Luiged oliwad ilusa pärsi kettide abil konnakarbi ette pandud. Üksen läts lahti. Taewalapsuke tähendas meie poisikesele sisse astuda. Nemad heljusiwad üle maja katuste ilka edasi.

„Siin all,“ ütles taewalapsuke tasakeste sõrmega ühe maja pääle näidates, „on ühel lapsel wäga raske unenägu; ma näen seda oma käes seiswaisi kannikestest, kes pääd alla poole painutawad.“

„Lenda luike, sõua sõlgi,

Lenda laia linna üle,

Sõua sinna atna alla!“

„Waata,“ hüüdis poisikene, „sää! on ju mu terve Greeklaste sõjawägi ja tormab magaja pääle! Omad suuredtüfid on nad kõik tema otsa käänanud, ja müristawad hirmsaste.“

„Nad tahawad temale kätte maksta, sest ta tegi neile paha,“ sosistas taewalapsuke.

Konnakarbike sõudis edasi. Sälle kummardasiwad kannikesed taewalapsukese käes pääga.

„Lenda luike, sõua sõlgi,

Lenda laia linna üle,

Sõua sinna atna alla!“

„Appi, appi!“ hüüdis poisikene. Minu ohwitser seisab fangi ees ja ähwardab oma terawa mõögaga lapse pääd otsast maha raiuda. Oh armas, armas taewalapsuke, wõta see hirmus unenägu temalt ära!“

Ta taewalapsuke wõttis oma hõbekepiga selle hirmsa unenäü ära. Naeratades juhatas ta sõiduriista jälle selle maja

ema maha jätma ja ei iialgi enam tema juurde tagasi tahtma."

Need sõnad tegivad poisikese südamele valu ja walju nuutskumise wahel jõudis ta nii palju welda: „Ei! ei! ema, minu ema — minu hää, armas ema!"

Korraga kõlas kolmandama õuna kell. Sun läts lahti ja kaswis suuremaks ja suuremaks, wiimaks üheks imeilusaks päikeselilleks. Taewalapsuke seisis ülewel tema otsas ja ütles: „Armas laps, sa oled enesele paremat osa ära walinud. Ole jäädwalt nii waga ja hää kui täna, siis oled sa ikka õnnelik."

Selle pääle helisesiwad kõik kellakesed üksteisega kokku, ülewelt kõlas taewalik muusika hää ning poisikese meel oli wäga rõõmus ja õnsalik. Taewalapsuke kummardas püüga tema poole sõbralikult naeratades.

Päikeselill tõusis tajakeste üles, jäi wähemaks ja wähemaks, ja kui poisikene terasemalt ta järele tahtis waadata, oli see punane muna laua pääl, mille kõrwal helekollane ja tumekollane seisiwad.

Kõik kolm läikisiwad lambi tule suuremaks tõuswa leegi kääs. Muusika hää kõlas edasi, aga eemal kirikus laulsiwad lapsed Sõulu laulu. Ema istus lahtise piibli ees käsi põistul. Poisike hoidis teda kõwaste ümbert kaela, nagu ei tahaks ta teda millalgi lahti lasta. Ta nuttis ja naeratas jääl juures ja ei saanud iseenesest aru.

Ema wöttis käe filmi eest. „Ma arwan, et ma natukene magasin," ütles ta. „Aga laps, mis sul on, ja kes tõi sinule kõik need ilusad asjad?"

Poisike hõerus filmi ja waatas imeks pannes ümberringi.

Sääl oli laua pääl kook ja rosinamees, ja selle kõrwas seisiwad lõwid ning subkrust jäned ja saiast hiir. Sääl istus ka ratsamees oma ruuna seljas ja tema kõrwas seisis fastikene tina soldatitega; wahast kuningas toetas ennast lambijala külge.

Aga kõik oliwad walt ja ei rääkinud sõnagi. Kuid nüüd poisike kuningat ettewaatlikult üles tõstis, helises heledaste tema mantli all, nagu enne hõbekell, ja wälja weeres laua pääle hul' hõbe raha. Kes oli kõiki neid ilusaid asju toonud? Keegi ei teadnud ütelda.

Ema võttis oma lapse südameliku armastusega sülle ja mõlemad nutsiwad ja hõiskusiwad rõõmu pärast, sest nüüd oli kõigel hädal ots.

„Mis tallis juhataja,
Mu Jeesus, oled mull'!
Sa hinge lunastaja,
Ma tahan jääda sull'.
Su jälgis läta tääl:
See on mu suurem mõte;
Siis saan ma walge ette,
Ja näen sind taewas säääl.“

XXI. Jõulu kingitus.

Pühade-mäng lastele.

Ühes waatuses.

J. Bergmann.

Osalised:

Jaani	} talu peremehe lapsed.
Tiio	
Wiio	
Peep	
Leenu	nende wanatädi.

Näitepilk on paras talu-tuba.

Esimene etendus.

Jaani ja Tiio tulewad kõne tõisest küljest sisse.

Jaani.

Kodust ema, külas isa:

Tühi tuba täieste.

Tiio.

Külal tahad tõsta kisa:

See'p ju rõõmuks sinule?

Jaani.

Tuba talistusest tühi:

Esimene hüpata.

Tiio.

Aeg on wota Jõulu pühi:

Seda peaksid teadma sa.

Jaan.

Parem mängin sõja-mängi,

Kudas Türka tauti.

Tiiu.

Tädi kuuleb kambri fangi:

Tuleb tapleb tõesti.

Jaan.

Kes see kuuleb naese-nuttu,

Kui on sõtta-minel käes?

Kes see westab kisa-juttu,

Kui on wõitlemine wäes?

Waata! mõega seun wõõle,

Mis mul onu Tartust tõi,

Panen Türgi trummi tõõle,

Mida Laane soldat tõi.

Tõine etendus.

Enbised. Peep tuleb, pasun käes.

Peep.

Jaanist wend ja Tiust tõe:

Wõtte mängu-mehets mind!

Jaan.

Peep, su jutt on terve tõde:

Pasundaja k's palkan sind.

Tiiu.

Uga mis jääb teha mulle?

Peep.

Lippa, lenda, lusti lõõ!

Jaan.

Laulu-sõnad laulda sulle:

Et's see ole ilus töö?

Tiiu.

Laulu sõna olgu tuttav,

Laulu wärsid weerewad,

Laulu wiis, see olgu ruttaw:

Küll siis lorda käiwad nad.

Jaan.

Seda mõistate ju teie:

„Mes Bene alamad!“

Tiiu.

Tõsi! Laulgem seda meie!

Peep.

Mii et seinab pöruwad.

Jaan lööb trummi, wehib siis mõnega ning laulab Tiiga ühes:
 „Küüb üles Vene alamad!“ Peep puhub pasunat kõrva.)

Kolmas etendus.

Eydiseb. Leenu. Wiio.

Leenu.

Lapsed! Kulla-kupukene!

Seda kisa, kära stin!

Tasa, tasa, Tiukene!

Poisid wait! Ma olen stin.

Jaan.

Laul ju kuulda väga tena?

Leenu.

Kurtidelle? külap wist.

Jaan.

Meile teeb ta rõõmu täna.

Leenu.

Pilkab mind weel kogunist'!

Tiio (tädi).

Ära, kulla tädikene,

Mõnda väga tõrele!

Mis on sest, et wennašene

Pannud pilli häälele?

Leenu.

Paremat mul juhatada,

Mis on täna teha teil.

Jaan.

Tädi! Lauldes rõõmustada

Lõbusam on täna meil.

Leenu.

Laulda küll! Kuid teie kisa

Lõhub kõrwad koguni;

Mis küll ütleb meile isa,

Kuuleb ta, kuis kisati?

Aga kuulge minu sõne,

Mis ma teile kuulutan:

Teile toob see tuhat õnne,

Et ta mina naeratan.

Jaan.

Tädikene, mis on teha?!

Tiio.
Räägi, tädi, selgeste!

Leenu.

Külap pea saate näha,
Mis on meeles minule.

Jaan.

Räägi, räägi, tädikene,
Räägi, mis on ütelda!
Muidu, kulla tädikene,
Lähme unest' laulama.

Leenu.

Homme on ju Sõulu laupäev,
Homme pühad tulewad:
Homme õhtu on see auupäev,
Kus kõik rõõmustelewad.
Homme tehke rõõmu teie
Kohkest' wanematele.

Tiio.

Mis see wiisil wõime meie?

Jaan.

Kas teen korni ijale?

Peep.

Wõi ehk õpin laulu pähä?

Wiio.

Ma lõõn patši taadile.

Leenu.

Wähe kõik, kõik wäga wähä!

Tiio.

Mis ma annan emale?

Leenu.

Ise mõelge, ise täitke,
Mis on anda wõimalik:
Tulust tahtmist neile näitke,
Olgu ta ka lapselik.
Ning et üksi wõite teha,
Mis teid ita! käsib meel,
Et mu silmgi ei wõi näha:
Lähem toast ära weel.

(Leenu lähem ära.)

Neljäs etendus.

Lapsed neljakeste.

Jaan.

Mina punun korni walmis,
Nagu ennist arwastin.

Peep.

Minul laul ju seisab salmis,
Mida laulda lubastin.

Tiio.

Paari sukke — annan emal,
Muud ep ole walmis mul:
Nga kas sest röömu temal?
Oh, see lugu tõest' on hull!

Jaan.

Läki! Teeme, mida saame,
Sest et weel on aega nüüd!
Kui ka muidu kulutame,
Ega sest meil ole süüd!

Tiio.

Lähem aita sukke tooma.

Peep.

Ma toon laudilt raamatu.

Jaan.

Ma läen korni-leha looma.

Tiio.

Ma jään üksi — armetu!

(Jaan, Peep ja Tiio lähewad ära.)

Viies etendus.

Tiio üksi.

Oh, mul on ju kapis raha,
Mis mull' mullu pilluti:
Eks ma poest nüüd osta taha,
Mis on kena koguni?
Eks siis wõigi emal anda
Kingituseks jõulu-puul?
Kas ehk pärlid kaela kanda,
Wõi ehk maitswaid asju suul?
Ei! Ma waatan üle enne,
Mitu mul on kopikat.

(Läheb ära, aga tuleb kohe tagasi ja hoiab wäikest laekast raha lugema.)

Mis ma leian? Kullakene!

Sääl on sada kopikat!

Sada pole saia saada,

Kubla pärli-paelale:

Sest wõiks kasu kaswatada,

Leaksin, mis on öiete.

(Waatab raha päate, atnast wäija, mõtleb, ütleb.)

Juba'p tean, mis tahan teha!

Meil on jõulud homme käes:

Et siis ole kaunis näha,

Kui ka Ell on meele-hääs?

Ta on waene lapsukene:

Isa suri ammu ju,

Emä — haige inimene:

Laps — see kehwest maitsegu!

Tema kutsun homme siia,

Kui meil särab jõulu-puu;

Kasen raha poodi wiia,

Käsin tuua (kuuleb ust lõhkatawat)

— waiti suu!

(Seenu tuleb.)

Kuues etendus.

Wito. Seenu.

Seenu.

Räägi, räägi, lapsukene!

Ega mina teela sind.

Wito.

Kuule, kulla tädikene:

Uita täna pisut mind!

Mul on kutruse palju raha:

Terwelt sada kopikat.

Seenu.

Ega saia sa ei taha,

Ega maiust magusat?

Wito.

Tahan homme rõõmu teha

Sauna-eide Ellule:

Uita, et siis wõime näha

Teda ritdes kenastel.

Leenu.
Sels sa tahad raha anda?

Wiio.
Saada korda ostmist sa.

Leenu.
(Galtab Wiio faela ümber.)

Jah! Ma tahan muret kanda!

(Hüüab.)
Lapsed! Tulge rutuga!

Seitsmes etendus.
Endised. Jaan. Peep. Tiio.

Jaan (tuleb oma kornwiga).

Tädi, mis must jälle hüüab?
Kuis saan walmis kornwiga!

Peep.

Mis mind eksitada püüab,
Kuna laulu õpin ma?

Tiio.

Leidsin sulad kirstu-lapist,
Mis ma kingin emale.

Wiio.

Ning sest kirjust riide-lapist,
Sest saab kuube tittele.

Leenu.

Kuulge, lapsed, minu juttu!

Kui siit toast läksite,

Kapil' astus Wiio ruttu,

Dtšis raha ülesse,

Mis tal mullu oli antud:

„Sest saab seelik Ellule!“

Tehtke lahti nüüd ka teie

Armastuses helled käed:

Teeme seda rõõmul meie,

Rõõmustawad taewa-wäed.

Jaan.

Muidugi! Jah! Teeme seda!

Tiio.

See on tõeste tulus nõuu.

Seenu.

Tulus küll! kuid täitke teda:

Ei ta lähe üle jõuu.

Sest kui igauks teist annab,

Mis tal anda võimalik:

Eiis ta kaunist ohvrit kannab,

Mis on häa ning kasulik.

Jah, mu lapsed, rõõmustage

Ikka oma vanemaid:

Nende rõõmust rõõmsaks saage,

Nähke pilte lõbusaid.

Urge unustage aga

Reid, kes kurtwad rõõmuta:

Leadke, armas laps ja waga

Mõttele waeste pääle ka.

Sa, mu kallis tütrekene,

(Wõtab Willo kaendlasse.)

Ellu meeles pidasid:

See on kaunis, lapsukene,

See teeb rõõmsaks kurwasid.

Jaan.

Kas siis meie 'pole teinud,

Mida teha suntsime?

Seenu.

Teie tahtmist olen näinud:

Riita on kõik viete!

Sest veel ütlen: lapsukesed,

Olge helled südamest,

Olge ikka inimesed,

Rikkad häädest tegudest!

Ring kui teie nõnda jäete

Lüdimata töö teel:

Küll siis kaunist wilja näete,

Rõõm ja õnn käib teie eel.

Willo.

Jah, mu kallis tädikene:

Seda täita tahame!

Seenu.

Aga andku Igamene,

Et ka seda jõuate!

Lapsed kõik (ristis kätega).

Andku jõudu Igawene,
Et ka täita suudame!

(Wahetekk waub ette.)

T ä h e n b u s laste wanematele ja kooimeisrittele. Selle pühobe-mängu kohta soovib raamatu toimetaja, et laste wanemad ja kooimeisrid seda mängu ka tarwitaksivad. On ju mitmeid pool priitohitluste annete abil koolimajas kõikide selle kooi-lastele jõulupuud valmistatud, mis väga kiituse väärt on. Need tundmised, mis niisugusel korral laste südames saamad elule aratatud, on jäädoivad. Mistiski saaks see väga õnnistaw olima, kui ees räägitud „Jõulu juttu“ ja „Jõulu stigmati“ Jõulu õhtu pühitsemiseks mõistlikult praugitaks. Nende mõlemate tükide sees saab lastes halastuse ja armu meel aratatud, mida nad lohe ilmi oma waeemate wendade ja õdede rõõmuis wõiwad ilmutada. Jõagu kooimeisri ja laste wanemate hooleks neid lugusid Jumala auuks, oma laste ning ligemiste kasuks ja Jõulu püha taunistuseks nõnda tarwitada, kudas keegi tõige tulusamaks arwab!

XXII. Kaste-tilk.

J. Bergmann.

Kui keh w on wäike kaste-tilk:
Saab selgetks auruks filmapilk!
Kuid lille-kört ta karastas
Ja rändja filma rõõmustas.
Eks ole ilmas, inime,
Sa kaste-tilga sarnane?
Kuis kaste aasul' kasu toob,
Nii sinu käst mõnda loob;
Kuis kaste pätksel üles läeb,
Nii hing sul taewas rõõmu näeb.
Kuid aeg läeb ilmas filmapilk,
Kui kõrrel wäike kaste-tilk.

XXIII. Wana reinuwader rebane.

Maandu üle jookseb noor jänesekene, mis ta aga jooksta jõuab. Kõhe tema taga lõhub tuhatnelja pikk punane kogu neist mööda. Paari astmega on tal waene argpüks hammaste wahel, kes väga haledalt häält teeb, mis rõõwli kõrwadele kena on kuulda. Seda näeme ta wiltu seisjais, haljais kollastest filmadest, mis wõidu rõõmus kiirgawad. Ta on rebase ema wõi emane rebane, mida ta kõhn keha ja ära kulunud kasukas tunnistas; poegi toites ja rahuta sinna tänna käies ei wõi ta lugu

tõistite olla. Hallid-walged ja mustad karwa otsad, mis isase rebase selja pääl näha on ja teda kenaste ehiwad, puuduwad siin ehk on aga mõnes kohas ta tumepunase kasuka pääl leida. Üksi saba on alles suurte karwadega kaetud ja pakš nagu wiht, walge otsaga. Salad on allpool põswi musta, lühikeste karwadega kaetud. Mofad on walged, mille pääl tats musta joont näeme, mis talle toredat nägu annab, nagu tutsparid mõnese soldatile. Põsed ja kael on walged ja tehaalune paistub halliwalkjat karwa.

Mii seisab ta wa' kawal loom su filmade ees ja tunnistab ju oma wälimise kaju läbi, et ta karja Krantsiga ühe sugukonna loom on ning lihasböja rööwijate klassi langeb.

Kahuta keerleb rebase ema saba sinna tänna, ja oma ohwri kaebajat häält kuuldes tõstab rööwel kikkis-kõrwadel igale poole pääd. Kui ta nõnda ümberkaudu on järele waatanud ja kõil asjad korras leidnud, hiilib tema põesasse. Siit tõrgib ta oma tutawat teed mööda edasi, kuni ta korraga seisma jääb. Siin on põesastikkude ja wana mõtša puude all kuulus reinuwaderi kodu-koht, „Kurjasünnituse mõisa“, nagu meile Dr. Kreuzwald oma „Reinuwader rebase“ sees jutustab.

See maa alune koobas on katla sarnane, kuhu umbes arwata kuus teed, 10—15 sammu pesast kaugel pääle hakkates, wiitwad, mis ka weel tõine tõise wahel iseteede läbi on ühendatud. Pesas on noored pojad.

Aprilli kuul sündinud, on nad ju Saani kuu alguses tugewad küll ja lähewad lõune ja õhtu ajal pesast wälja mändgides aega wiitma.

Ena kutsuhäale pääle tulewad nad nagu mäe waimud tõine tõise järele wälja. Nagu tuli kiirgawad nende wiltu filmad. Aga weel ei ole nad oma leha kaju poolest täieste wanemate sarnased. Nende kehakarw on alles hall ja üfti fiit ja säält natukene kollakat tõmmu karwa. Aga saba otsad on ka ju neil walged. Weel on nende pääd jämedad ja nina tõmp. Aga juba tunnistawad nad oma rebase loomu.

Seda näeme kobe, kui rebase ema pesa pääle kesi kohasse astub ja noored rebased saaki filmawad. Nagu tuulispää lehti keerutab, nõnda tormawad kõi sinna. Aga see hüppab ühe sammuga oma laste keskelt ära, kes taga järele jooksewad. Sika tulifemalt põgeneb wana reinuke ja weel tulifemaks läheb poegade tagaajamine ja kinnipüümine. Wiimaks lasseb rebase ema jänesekese lahti. See on paljalt natuke uimaseks pigistatud ja püüab nüüd põgenedes oma elu päästa. Aga wähe maad jõuab ta edasi, ja filmapilgul on ta rebastekestest kinni haaratud. Ruas ja rõugus on nad oma ohwri selga jooksnud ja kisuwad teda armetumalt igale poole. Pea tõuseb närisemine noorte rõõwloomade seas, kelle werejõu iga filmapilguga kaswab.

Suba on mõned wennakesed tõine tõise kullasse hakkanud ja ilmutawad päris rõõwlite wiha ja kurjust. Aga taplejate wähele kargab ema, haarab argpüksi kinni ja paneb uueste põgenema.

Kahe kordse tuhinaga tuiskawad pojad taga järele.

Wiimaks on üks poeg jänese jalast kinni saanud, ja ka tõised hammustawad nüüd ohwri külge. Wana jääb seisma, akitab saaki lõhki lõhkuda, ja wähe aja sees on see poegadele ära jautatud. Oma jauga läheb iga üks kuhugi põesa alla ja peab üfti oma söbma-aega. Sellesarnasel wiisil mängiwad noored rebased enne söbma-aega lindudega ja mitme wäheima loomadega, näituseks hiirtega, mida wana rebane kollu kannab.

Ei ole wiit minutit möbda läinud, siis tuleb üks ja tõine rebasekene jälle walgele. Säält on üks wennakene mändgides õekese sabast kinni wõtnud. See pöörab ennast ruttu ümber ja karwustab wennakest kullast. Kolmas kargab kõrwalt nende kallale ja saftib üht ehk tõist kinni.

Nüüd tuleb ka neljas juurde ja kohe pärast seda terve rebase pere tõine tõise järele mängides. Esiteks püüavad nad tõine tõist ümber ühe puu ja suure kivi joostes kinni. Tee on siin üsna ära tallatud, mis tunnistab, et nad sagedaste siin oma lusti lõovad ja pillalaari peatavad. Ka emal ise tuleb lust ühes mängida. Ta heidab pikali ja väherdab siis paari väikesega äega viites. Ta annab ühele käpaga tasase kõrwa lopsu, või näpistab tõist nägemata kõrvast.

Korraga kargab ta üles ja põgeneb tagaajajate eest, laskeb ennast kinni võtta ja põgeneb jälle. Nüüd algavad hüppamise harjutused, kus juures ta lapsed väga hoolsad õppima on. Siin on üks kivi. Mitu kord kargab ta siit üle. Pea katsub üks ja tõine järele teha, ja viimaks teeb terve seltskond nii järele, nagu ema ette tegi. Sääal on üks kraav. Wupst! hüppab ema üle. Wupst! hüppab üks osaw ja õppimise pääle usin rebaselene taga järele ja ka jälle tagasi. Suba katsub ka üks tõine ja viimaks hüppavad wupst! wupst! wupst! wupst! kõik korda mööda üle ja tagasi. Aga korraga tõstab rebase ema pää kõrgesse ja teeb iseäralist haukujat häält. See oli ettevaatmise täheks. Tema on oma väga terava meelte läbi ligedat waenlast põesastikus ära tunnud, ja nagu tuulest ära puhutud, on pojad pesasse ja rebase ema põesastikludesse kadunud.

Dmeti, küsime meie, kus on rebaste isa, wana reinuwader? Ei laste toitmise ega mängimise juures ei olnud teba näha. Kostufeks: Wana rebane on halwem pereisa, kui keegi tõine. Tema ei tea oma poegadeist suurt midagi, ja kui ta ka teab, siis ei tee ta nendega tegemist, waid hoiab ennast nii ema kui ka laste eest kõrwale. Kusagil kudristikus, või üksikus maa-aluses koopas või sambla sees wedeleb ta terve suwi otja ja hiilib üksi oma sala teede pääl. Tal on kõige suurem iseeneise armastus; ühelegi tõisele ei ihna ta saaki soowida, kui iseeneisele.

Saanikuu lõpetuses või Juulikuu alguses leiame noori rebasid juba metsas laial. Sell ajal juhatab neid ema kas wilja-wäljale või wäikesse wõsastikku.

Nüüd on noor rebane juba täieste wana rebase sarnane. Tal on päris pääkelmi nägu. Silmad seiswad enam wiltu ja kiirgawad haljas kollases tules, nina on pikemaks ja peenemaks weninud ja kasuka karw on wanematega ühte wärwi. Põdra tallelehest kinni madalasse hiireni võtab ta kõikide nelja-

jalgistest enesele toitu. Ka kõik sulgsabalised nii metsas kui õue pääl, usfikesed põrmus, põrnikud, rohutirtsud ja liblikad õhus, wähid ja kalad wees, wili aias ja põllu pääl peawad temale ülespidamiseks olema.

Mõnda kaswawad wanakese koolis noored rebased ülesse ühels seltskonnaks, kes rööwimises ja warastamise kunstides iga pidi kawalad ja kardetawad on. Sügisel on noor rebane ju peaaegu täisealine.

Sellest ajast saabid ilmutab ta ennast sagedaste üsna tõiselt külselt kui enne. On näituseks kusagil palju hiiri, siis näeme teda õhtute laupa wõi ka mõni kord päewal põldude pääl ümber luustawat. Kudas ta sääl ettemaatlikult ja pilas lehaga edasi roomab ja wälgu kiirusega siin ja sääl mõne hiire kinni napsab! Alguses sööb ta hiiri kõige nahaga ja lihaga ära. Umbes 18—20 on ta söwmaajaks küll ja kes- tab mõneks tunniks.

Siis tapab ta hiiri üksi oma mõrtsjula meele hääts ja röömuks. Ta jätab surnuks hammustatud hiired seisma ja peab tundide laupa nii wiisi wäsimata jahti. Nii nuumab ta ennast talwe wasta ja on ka lõppeks tubliste raswas.

Astume mõnel tõisel ajal jälle temale wastu.

Kole tuul läib üle lumitatud mõtsade ja põldude. Kõik loomad on kadunud, nagu ära surnud. Sest meie suwe wõerad, soojuse armastajad linnud, on lõuna maale rändanud, wõi on osast, nagu nimelt talweune pidajad loomad, peidu paikadesse põgenenud, osalt on nad toitu otsides inimeste elumajade ligidale elama asunud. Kibe aeg on ka nüüd rebasel käes. Praegu astub ta metsa lumelatte warjult ja haugub lühidelt, mis pääle ta weel ka natukene hulub. Nüüd on ta üsna wäljas. Mis hirmus näha! Kas see peaks suwine ja sügisene lärmas rööwel olema?

Waewalt wõib teda ka ta liigutustest ära tunda. Tema kasukas on küll paksem, päris talwe kasukas, aga kudus ta pulstunud on! Kätes on kõik ta liikmed nagu halwatud, pääl jalge wabel ja saba sorgus. Nüüd otsib ta hoolsaste iga raasufese järele, mis tema nälga wõiks kustutada.

Kudas maitseks temale nüüd kõik need asjad, mis ta suwe ja sügise küllusel oli ära põlganud. Ise wana pastla nahkagi, mida ta tee ääres leiab, närib ta nälja hädas.

Sääl istub ta küla lähedal risttee pääl koera kombel, ja latub himulikult kanade kaagutamist kuuldes mokka. Aga õue

päälne on liig elus, sest talu = rahwas tallitab edasi tagasi käies, ja ise weel ertsad ja walwsad koerad on kartuse wäärt. Si! olgu kõik muud, aga kära ta ei taha teha ja nõnda kõide tähele panemist äratada. Kõik sünnib waiatuses ja õõ waiba warjus.

Dmeti, kui kord kana = kuut lahti on lastud, siis saab kawal rebane wistist sääl olema ja rööwimist julgema.

Täna juhib ta omad sammud wält wälja poole. Pea leiab ta jänese jäljed ülesse. Tähele pannes nuhib ta neid. Korraga jääb ta seisma. Siit on jänes wana jälgesid mööda tagasi läinud.

See on kawalale reinuwaderile täheks, et jänes kusagil siin ligidal lumeforteris saab istuma. Rebane on öiete arwanud, sest tähele pannes märkab ta warsti jänese esimest kõrwale hüppamise jälge.

Ettewaailikult hakkab nüüd reinuke ümberringi käima ja ninaga nuusutama. Siin on ta juba tõise koha leidnud, kus jänes uueste on tee päält ära lorganud, ja nüüd hiileb rööwel ergu meeltega ja winnas kehaga edasi. Tuule õhk on temale sooja laagri haisu ninasse kannud.

Korraga jääb ta seisma, nagu linnukoer saagi ligidal, iga soon põnewil hüppamiseks. Wupst! osaw oli see karg, koke sest laagrisse. Aga, oh seda meelepahandust! — see on tühi! — Juba aegsalt oli walwsa jänes oma weri = waenlase ligenemist kädtsiseja lume sees kuulnud ja ära läinud. Sääl istub ta metsa ääres ja lõõb kuterpalli, ajab ennast tagumiste jalgade pääle püsti ja silmitsseb nõnda punast mõrtsuka kogu kaugelet. Rebane näeb lõppeks teda metsa jookswat ja peab tusus tujul nagu joobnud jälle oma teed minema.

Dmeti waata! ühe korraga on ta nagu moondatud: esimene käpp kõrgel, saba koke, pää ette pikka, tähelepanemine ühe punkti pääle seatud. Nüüd paenutab ta pääd kikkis kõrwadega kõrwa, ja wupst! ühe asimega kargab ta selle punkti pääle, pistab wälgu wiisil nina lume sisse ja tõmbab tõisel filmapilgul ühe hiire lume = kätte alt wälja.

Paari pala wiisil on see ta tühjas kõhus ja kustutab waewalt nälja = häda. Edasi tõrjutab teda nälg.

Nüüd jookseb ta metsa äärt kaudu. Siin arwab ta, sest et ju widewik käes, mõnda warblast wõi tõist linnukest esimese uinaku päält kinni wõtta. Aga lumi kädtsiseb igal pool nii waljuste, et linnud ehmatanud üles lendawad.

Mõne minuti järele on ta ühe teenriga ja Piituga kanna-
tuudi juures ja astub ettevaatlikult oma seltsilistega sisse.
Laterna valgusel näeb ta tagaseina nurgas warga silmad läi-
kiwat. Warsti on Piitu teda lasuka kraest kinni saanud ja
tugew kaigas awitab rõõmlile rutulist otsa teha.

Wana reinuwader rebane on oma warguse, rõõwimise ja
mõrtsuka-töö eest teenitud palka leidnud, sest „kudas töö,
nõnda palk.“

XXIV. Rebane, Kanawaras.

Friedr. Kuhlbars.

Rebane sa kanawaras,
Kuhu, kuri, läed? —
Küll sa, ja see on sul paras,
Tahi koere näed!

Rebane, too kana jälle,
Too ta tagasi!
Tahtsid teha laulu talle,
Kui ta magasi.

Rebane sa oled wale —

Kuhu, kuri, läed? —
Küll sa, petja punapale,
Tuld ja tina näed!

XXV. Mõtte-salmid.

J. Bergmann.

Tähele pange kõik wäesed, kas olete mehed ehk naesed:
Armastad usinust wäest —, puudus siis põgeneb käest.

Püüa, et sa elaksid,

Gla, et sa püüaksid!

XXVI. Wiisumees ehk kudas töö nõnda palk.

(Ennemuisine jutt.)

Joh. Gurt.

Nord tuli üks tee-käija külasse bö-majale. Tal oliwad muidu
üksna tenad riided seljas, aga wiisub jalas. Üks lahke
peremees wõttis teda sõbralikult wastu. Shtu küsis ta järele,

kuhu ta omad wiisud peab panema. Temale näidati koht kätte. Aga mees ütles: „Mu wiisud on kanade juures harjunud, sellepärast panen ma nad õrrele.“ Peremees naeris selle nalja üle ja andis wõerale luba oma soomi täita.

Kui lõik ju oliwad uinunud, tõusis wiiskude peremees üles, purustas omad wiisud ära ja puistab tüfid wõi ribelad kuke ette. Hommiku astus ta maja peremehe juurde ja kaebas:

„Minul on tänasel ööl kahju sündinud.“ Peremees wastu: „Kes kahju teinud, peab seda tasuma.“ Sellest sõnast kinni pidades, wõttis wiisumees kuke ära, sest ta ütles: „Kukk on minu wiisud ära purustanud.“

Tõisel ööl anti temale jälle teisest talus öö-maja. Siin pani ta kuke lammaste lauta ja ütles, et tema kukk nõnda olla harjunud. Dõsi weristas ta ise kuke ära ja süüdi lammaste pääle ajades, wõttis ta enesele ühe tubli oina kahju tasumiseks, sest ta pidas maja-isandat ta sõnast: „Kes kahju on teinud, see peab seda tasuma“ kinni.

Kolmandamas kohas muretses ta enesele selle sarnatse petise-töö läbi oina asemele härja, ja neljandamas kohas härja asemele hobuse. Ta muretses enesele saani ja lastis nüüd tuhatnelja käia, et lume tüfid lendasiwad. Meeles mõlkus tal jälle uus petise mõte. Aga igal asjal on oma piir. Tee pääl juhtus ta rebasega kokku, keda ta maheda palwe pääle saani wõttis. Ka weel hunt ja karu leidsiwad tema kõrwas aset. See tegi koorma liig raskeks, nii et tee-läänude pääl ais murdus. Mees saatis loomad mõtja aisa otsima, aga parajat ei kannud keegi kaasa: Rebane ja hunt tõiwad penikesed kepikesed, aga karu kuuse kõige juurtega. Müüd läks mees ise õnne katsuma ja leidis paraja riista-puu. Aga jenni sõiwad metsloomad uhle hobuse ära, toppisiwad naha täis õlgi ja seadsiwad selle hobuse-kogu jalge pääle.

Mees tuli tagasi, pani uue aisa oma kohale ja rakendas hobuse ette. Sõit pidi algama. Aga ennael hobune ei sõida. Warsti märkas nüüd peremees reinufese kawalust, hundi hullust ja karu kurjust. Ta nõudis oma ruuna tagasi. Aga metsalised kostsiawad, et mees ise oma loma selle wahes sees ära tapnud olewat, mistal nemad metsas aisa otsimas käinud.

Waidlemine nende wahel läks faredaks. Reinuke wõttis nõuufs tüliile otsa teha ja ühtlase oma naha terwelt päästa.

Ta teadis sääl ligibal ühe haua olevat, mis huntide püüdmiseks kaevetud ja päält fergelt kinni kaetud oli. „Lüli ei maffa midagi!“ hüüdis ta. „Siin lähedal on üks hundihaud. Säält astume korraga üle. Kes sisse kuffub, see on süüdlane.“ Selle nõuuga olivad kõik rahul. Aga nii pea kui nad esimese sammuga olivad astunud, langefirivad kõik koos alla sügavasse hauda.

Ka wana reinuke ei pääsnud ära, sest et ta liig ettewaatmataalt tõistega ühes, oma kärmuse pääle usaldates, haua pääle oli astnud. Wälja pääjemise lootust ei olnud ühelgi. Nälg tuli kätte.

Kõige esite langes wiisumees metsaliste roaks. Selle pääle pidi rebane oma elu jätma ja siis hunt karu tõhtu täitma. Karu üle mõistis wiimaks kätt surma-lohtu. Nõnda oli iga ühe kurja-tegija kohta see wana sõna tõeks saanud:

„Kudas töö, nõnda pall.“

XXVII. Hunt ja kits.

S. Bergmann.

Hunt nägi kitsi kalju pääl.

Ja kobe helkis halli hääle:

„Kits, tule alla orgu nüüd,

Siin küllalt on, mis sidu püüd,

Siin lehtab lill, siin õitseb õis.

Kes löbusamat leida mõis?“

Kits kostis: „Külap tulen ma,

Kuid enne mine metsa sa!“

XXVIII. Wanad sõnad „Kalewi poja“ seest.

Tänasida toimetusi

Ära wiska homse warna!

Ära hõiska hoopelikult

Enne õhtut päewa õnne!

Annad ohjad kurja kätte,

Läheb hobu hoopis metsa.

Kilalt ilult tõuseb pilli,
 Haljatusest näpistusta.

Sarwist hõrga seutakse,
 Sõnast meesta sõlmitakse.

Omalt maal õitseb õnne,
 Kodu kaswab kasu parem.

XXIX. Lapse uue-nägu.

a. Pürikiwi.

Ema: Ära üles, lapsuke!

Päike paistab lahkeste,
 Astu waikest wõõrusest,
 Täna Issa südamest!

Laps: Kui ma läksin wõõruse,
 Tuli lahke lapsuke,
 Kandlega me laulsiime,
 Armas, kaunis kandleke!

Ema: Ole waga, lapsuke!
 Siis saad üksford taewasse,
 Säääl saad kauni kandlekse
 Igaweste omale.

XXX. Kolm mängu nooremaile lastele.

1. Wardas linnud.

„Wardas linnud? Mis loomad need on? Wistist on siin mõni trüki wiga,“ mõtleb Kaarel omas suures tarkuses seda päälkirja lugedes. „Ma olen küll kuulnud üteldawat: „Ta karjub kui pörsas warda otsas,“ aga wardas lindudest ei tea ma midagi.“

No waata, armas Kaarel, just säält samast, kust see sõna „pörsas warda otsas“ on tulnud, on ka sõna „wardas lind“ wõetud. Meie esivanemad tegiwad seda sagedaste, et nad enesele liha warda otsas küpsetasiwad, ja weelgi tuleb ette, et seda mõni näljane jahimees praegu teeb; iseäranis sagedaste küpsetakse kasu warda otsas. Miks seda siis ka lindudega ei

ole tehtud? — Aga olgu sellest seletusest küll, ja õppime kohe oma lustilist mängu wõi ajawiidet „wardas linnud“ tundma.

Selle mängu hakatuses wõivad kõige esite paljalt kaks mängijat platši astuda. Tõised peawad ootama, aga üksi lühikest aega, sest lord tuleb warsti ka nende kätte.

Mõlemaid mängijaid, sind ja su sõpra, aetakse wardakse, ei mitte küpsetamiseks, waid kõigi päältwaatjate naljaks tõine tõisega wõitlema. Mõlemad peate esiteks maha külitama. Siis siuwad teil selfsilised käed randmete kohast ja jalad põlwepaenanduse kohast kinni. Siis tõmbawad nad teie käed üle põlwe alla ja pistawad ühe tubli warda wõi kapi üle ühe käwarre, alt põlwe alla, kunni jälle üle tõise käwarre wälja. Nüüd olete wardas ja teie selfsilised seadiwad teid nõnda tõine tõise wasta, et teie põlwedega tõine tõise külge puudutate. Üks teist loeb: üks, kaks, kolm, ja taplus algab Kumbli teist peab selle pääle waatama, et ta oma wastast osawa hoobi wõi lükkamise läbi ümber wiskab. Teadagi peab tema selle juures ka ette waatama, et ta tõisele hoopi andes wõi tõist lükates ise ümber ei kuku. Kes selile wõi külile langeb, peab tapluse wäljalt ära astuma. Wõitja ootab uut wastalist.

2. Warju waatus.

Ma soowin oma noortele sõpradele järgmist mängu katseks. Üks kaasmängija istub ühe palja, puhta (kõige parem walge) seina ette, nii et tal suu seina poole on pöördud.

Mõned sammud temast eemale pannakse tema selja taha küünal ehk, mis weel parem, heleda walgusega lamp põlema. Üks tõine kaasmängija astub siis istuja selja ja lambi wahelt aega mööda läbi. Lamp seadatakse nüüd nii ligidale wõi kaugemale, et läbiminejast häste suur wari seina pääle nähtawale tõuseb. Istuja peab nüüd ilma ümber waatamata warjust ära tundma ja ütleva, kes ta selja tagant on mööda läinud. Mõõdamineja naljakad tehaseadmised teewad warjukujusid ka naljakaks, raskendawad istuja mängijale möõdamineja tundmist ja ülendawad mängu mõnu.

3. Benelased ja Türklased.

Selle mängu juures wõivad üksi kaks mängijat tõine tõise wasta taplusse astuda. Tapluswäli on tahwel wõi tükk puhast paberit, sõjariistad on krihwel wõi pliats. Wõtte nüüd

tahwel ja tehke selle siin seiswa kaju järele tõine selle sarnane oma tahwli pääle. (Waatke esimest järeleisimat pilti!)

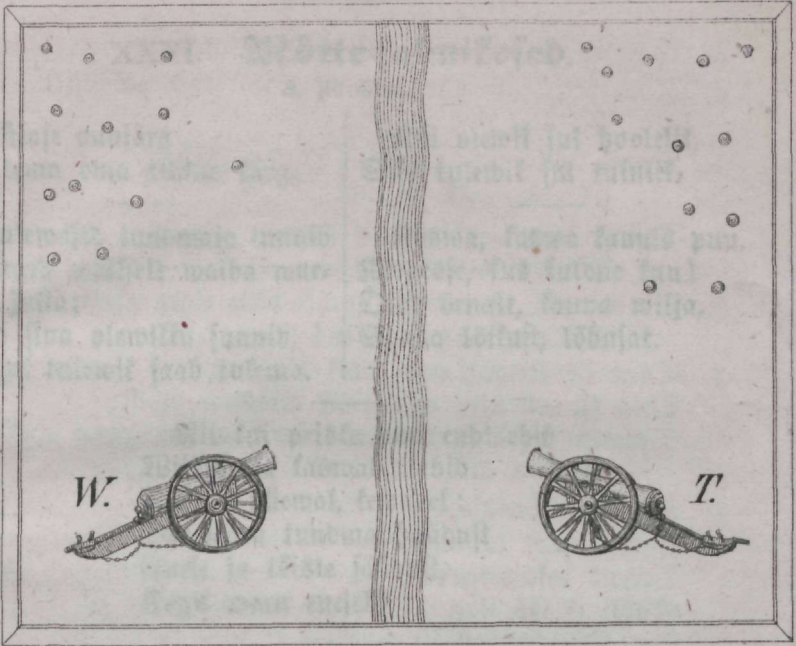
Kõwerad keskjooned tähendawad Donau jõge.

Ühel pool seisawad Wenelased, teisel pool Türglased. W. on Wene ja T. on Türglaste kants. Waatke nüüd päält, kuidas suuretüki wäe taplus Wene kindrali Todlebeni ja Türgi kindrali Osman-Pasha wahel lõpeb.

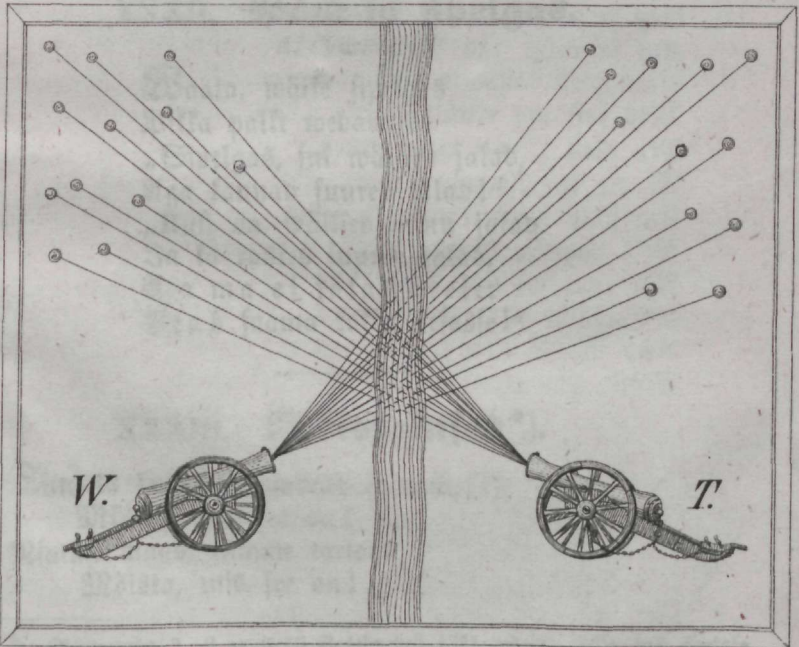
Todleben (Peeter wõi Jaan x.) on oma 12 pataljoni Wenelasi ja Osman (Mihkel wõi Süri x.) niisamuti palju Türglasti tarkust mööda tapeluse korrasse seadnud. Todleben lasseb nüüd määratu suure Krupi suuretüki kantsi pääl ära seadida, nii et ots Türglaste poole seisab. Warsti teewad seda Türglased omal pool ka ja käänewad oma suuretüki otsa Wenelaste wasta. Todleben pörutab esimese paugu sell wiisil, et ta oma suuretüki suu juurest õiete ruttu, wõimalikult kohe joone Türglaste poole tõmbab. Kes Türglastest selle paugu läbi on haawatud s. o. puudutatud saanud, tuleb ära wõidetuks wõi surnuks arwata. Nüüd on Türglaste käes kord. Osman tõmbab nüüd oma lasengu omast suuretüki suust Wenelaste poole. Nii saab waheldawalt tapeldub, kus juures selle pääle waadata tuleb, et nii wähe paukudega waenlane ära saab wõidetud, kui wõimalik. Et Todlebenil korda on läinud kümne lasenguga oma waenlast täieste ära wõita, kuna tal enesel weel kolm pataljoni mehi üle on jäänud, siis on ta muidugi wõitja ja Osman wõidetud.

Oma noortele sõpradele, kes seda mängu katsumad, tähendan mina, et nad tõik neid wäikesi rõngakesi, mis Wene ja Türgi pataljoniwad tähendawad, wõimalikult ühe suurduselt seihkendawad. Ka peab iga laseng õiete ruttu ja wõimalikult kohe jooneline olema, sest kõwerad jooned ei maksa midagi ja arwatakse mööda läinud paukude sekka. Bataljonide seadimise juures peab selle pääle waatama, et ühe lasengu läbi mitte rohkem wõimalik trehwida ei ole, kui üks. Kes omad pataljonid sandiste, osamata wõitluse wäljal taplusele seab, see wõib sagedaste ühe waenlase lasengu läbi korraga kats, kolm pataljoni kautada. Siin seisab wõitluse wälti pärast Wenelaste wõitu. (Waatke teist järeleisimat pilti!)

1. Pitt.

2. Pitt.

XXXI. Mõtte-salmikesed.

A. Pürikiwi.

Mestlase auujärg
On tema oma tehtud järg.

Kui olewik sul hooletik,
Siis tulewik sul tululik.

Tulewased tundmata tunnid
Wiitwad waikselt waiba war-
julla;
Kuda sina olewikku sunnid,
Nii sul tulewik saab tulema.

Kaswa, kaswa kaunis puu,
Kõrgesse, kus kulbne kuu!
Ditse õrnalt, kanna wilja,
Saada lõikust, lõbusat.

Nii kui priiske puu end' ehib
Wiibimata kaswab, lehib
Kõõmu päewal, kewadel:
Spi wara tundma hädust
Enefe ja tõiste säädust,
Kogu wara enesel!

XXXII. Pois ja sipelgas.

A. Pürikiwi.

Waata, wäike sipelgas
Pikka palki wedamas.
„Sipelgas, sul wäikesed jalad,
Aga kannad suured talad!“
„Küll on wäikesed minu jalad
Ja ka rasked suured talad,
Aga ma ei jäta järele:
Peab saama kofku pesasse!“

XXXIII. Mõistatused *).

1. Tiiwata lendab, hambata salwab. VIXXX
Mõista, mis see on!
2. Nimme maas, nimme taewas.
Mõista, mis see on!

*) Mõistatused 3-9 on Eesti Postimehest 1871 wõetud, kuhu neid õpetaja J. Gurt on kirja pannud. Nr. 10 on A. Pürikiwi tehtud. Mõistatuse seletused saawad „Laste kirja logu“ kolmandamas aukes seisma.

3. Mis ei ole midagi, siiski näha filmadega?
4. Käib ööd, käib päevad; ei pääse mees paigastki.
Mõista, mis see on!
5. Suure õuna suurune, penikoorma piftune.
Mõista, mis see on!
6. Tuline ta on, põlema ei pane.
Mõista, mis see on!
7. Ei ma söö, ei ma joo, siiski olen elaw alati,
Mõista, mis ma olen!
8. Olen ise keeletu, aga siiski kõnelen;
Olen ise meeletu, aga siiski mõistan meelt;
Tunnen kurbdust, tunnen rõõmu, annan arwu ajastki.
Mõista, mis ma olen!
9. Häa sööt herrale,
Kaunis sööt kuningale,
Larwis talupoegadele,
Siiski ei söö siga
Ega kõlba koertele.
Mõista, mis see on!
10. Eest lugeda sul olen heaks,
Kui sa must aga lugu peaks!
Kumalaks loomaks sõimad mind,
Mis eest ma truult katan sind.
Ma olen täiest' waga mees,
Ei ole kurjust minu sees.
Kui saad mind tagant lugema,
Siis rohilise luuega
Ma elan mõtšas, soode sees
Kui wäike härjapõlwe mees,
Kus maale olen fatteks tääl;
Mõttele mu alanduse pääl!

XXXIV. Wana-rahwa mõistatused.

(Rahwa suust.)

J. Bergmann.

„Mõista, mõista, mu dele,
Mõista minu mõistatusi!“

„Mina 'p mõista, miks ep mõista,
Miks ep mõista, mu wennake?“

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kes see aawifu emanda?“

„Mina 'p mõista, miks ep mõista:

Sänes on aawifu emanda.“

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kes see kuusiku kuningas?“

„Mina 'p mõista, miks ep mõista:

Draw on kuusiku kuningas.“

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kes see kallis kaera-sõvja?“

„Mina 'p mõista, miks ep mõista:

Karu kallis kaera-sõvja.“

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel kuldane kübara?“

„Mina 'p mõista, miks ep mõista:

Kuusel kuldane kübara.“

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel halli hamakene?“

„Mina 'p mõista, miks ep mõista:

Saawal halli hamakene.“

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel pikad põlle-paelad?“

„Mina 'p mõista, miks ep mõista:

Pajul pikad põlle-paelad.“

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel seljas leina-särki?“

„Mina 'p mõista, miks ep mõista:

Lepal seljas leina-särki.“

„Mõista, mõista, mu õefe:

Kellel kardane kasukas?“

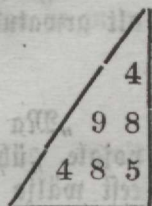
„Mina 'p mõista, miks ep mõista:

Kasel kardane kasukas.“

XXXV. Pähkled.

1.

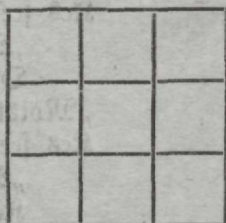
Siin kõrvas seiswas numrite kogus on üksikute summa 17, niisama palju ka mõlemate kümnikude summa. See summa leiad sa ka, kui sa testmise lausikrea numrid ($9 + 8$), ja alumise lausikrea ($4 + 8 + 5$) kokku arwad. Pääle selle on kolm eesseiswa põikrea nummert ($4 + 9 + 4$)

ka kokku 17. Seadigu nüüd mu noored sõbrad üks tõine selle sarnane nummerte kogu kokku, milles iga tähendatud reasumma 13 wälja teeb!

2.

Üks ruut on nelsa õige joone läbi 9 põllusse jautatud, nagu kõrmas seiswas kujus näha. Üksiku põldude pääle saagu 56 nõöpi nõuda ära jautatud, et keskmine põld üsna tühjaks jääb, aga tõiste põldude pääle suure ruudu külgede ääres nõöbib tulewad, ja nimelt peab iga kolme külje ääres seiswa põldude pääle pandud nõöppide arw 23 olema, mis juures weel seda on tähele panna, et iga suure ruudu nurrpõllu pääl ühe wõrs ja niisama nende wahel seiswa põldude pääl ka ühe wõrs nõöppisid olgu. Kui palju nõöpa peab iga nurr- ja kui palju iga wahepõllu pääle pandama?

3.

Wana Kõrgejaani kiriku tornil on 112 astet. Seda on Kõrgejaani kõstre pojad Kusta ja Kaarel ammu järele waatanud. Ka teawad nad väga selgeste, et neil 4 minutit üles minemiseks ja 3 minutit alla tulemiseks ära kulub.

„Kaarel,“ ütles ühel päewal Kusta oma wennale, „teeme täna asja natuke tõistwiisi kui muidu. Mis sa arwad, kui meie täna mitte koos üles ei lähe? Tõine meist wõiks üles, tõine alla trepi otsa astuda. Meie wõime siis ühe korraga minema hakata ja waadata, mitmenda aste pääl meie kokku juhtume.“

„Olgu!“ hüüdis Kaarel, „katsume lohe. Sina jää alla, mina jooksen üles.“

Mõni minut enne kella ühte oli ta ülewel. Kella ühe lõögiga astusiwad wennad minema, üks alla tõine üles poole.

Uga meie rehkendame wälja, mitmenda trepi aste pääl, alt arwatud, wennad kokku juhtusiwad.

4.

„Ma ostsin kaks hobust!“ ütles üks mõisa omanik oma pojale, „ühe neist sinu jaoks, tõise enesele, aga sa pead selle eest wälja arwama, kui palju neist kumbki maksab.“

Sa tead, oma uue sadula eest maksin ma 40 rubla. Kui ma sadula oma jaoks ostetud hobuse selga panen, siis on ta kolm kord nii kallis, kui sinu hobune ilma sadulata. Aga panen mina sadula sinu hobuse selga, siis on minu hobune kaks kord nii kallis, kui sinu hobune sadulaga. Kui palju maksis selle järele kumbki hobune?

5.

Jüri läks sügisel oma onu juurde võõrsile, kus parajast aia-puu wilja maha võeti.

Mitmed korvid olivad õunadega, ploomidega ja wislapuu marjadega täidetud.

„Vaata sita!“ ütles onu. Neist kolmest korvist siin on kõige suurema sees 12 toopi ja keskmise sisse mahub 7 ja kõige vähema sisse 5 toopi wislapuu marju. Pool kahetõistkümmest marja-toobist olgu sinu osa, kui sa neid enesele ära teenid. Õuad sa korvist korvisse walamise teel kord ühe korwi sisse 6 toopi saada, siis võib sa neid enesele wõtta ja kodus oma wennaõid ka nendega rõõmustada.“

„Di jah, onu!“ hüüdis Jüri rõõmsast, „ma palun siis enesele natukeseks ajaks pliatsit ja tükkite paberit wõiduplaani tegemiseks.“

Warsti oli plaan tehtud ja Jüri kandis hõisates oma saagi kodu.

Aga kudas on Jüri korwist korvisse walamise läbi wii-maks ühe korwi sisse 6 toopi saanud?

6.

Kudas võib Jüri korwist korvisse walamise läbi wii-maks ühe korwi sisse 4 toopi saada?

7.

Isa tahtis oma lastele õunu kinkida. Oles ta iga lapsele wiis tükki anda tahtnud, siis oles tal 2 õuna enam pidanud olema. Ta andis sellepärast iga lapsele 4 tükki. Aga nüüd jäiwad wõel 3 õuna järele. Mitu õuna ja mitu last olivad isal?

8.

Millal on su sündimise-päew?“ küsis Nado omalt sõbralt.

„Sina tead,“ kostis see, „et minu sündimise-päew Aprilli kuus on; aga kuu-päewa peab sa ise leidma. Kui ma kõit oma sündimise-kuu päewad üles kirjutan, oma sündimise-päewa juurest päiwi edasi lugema hakkan ja seitsmenda päewa ära kustutan, siis järgmise päewa juurest lugema hakkan ja jälle seitsmenda päewa kustutan ja ikka nii edasi, siis jääb mulle wiimaks 15. April üle.“

Millal on minu sündimise-päew?

XXXVI. Mõtte-salm.

J. Bergmann.

Saada seeme südilt mulda,
Kus ta hoopis kõduneb:
Küll ta eluks idaneb,
Kunni iwast kaswab kulda.

XXXVII. Sügisene maasika-õis.

J. Bergmann.

Hiljukene! hiilgad aias hilja,
Teretad mind talwe ukse eel:
Hiljule! ei wõi sa lenda wilja,
Sitse aga, ole rõõmus weel!

XXXVIII. Lapse palwe.

A. Piirikivi.

Su pale ette astun mä,
Dh Issand paludes;
Mu keel ei jõua rääkida,
Mis liigub südames:
Su halastus on lõpmata,
Su heldus ilma otsata.
Dh wõta sest su lapsukest
Su osaliseks igawest!
Dh wõta sa
Mind wastu armuga!

Kus on mu päris isamaa?
 Kus minu koduke?
 Kes on mu hinge toitija?
 Kes minu karjane?
 Su hoolde, Jeesus annan ma
 Siin ihu, elu hingega;
 Oh võta seda kaitseda
 Su rohu maa pääl armuga
 Mu karjane,
 Sa helde Jeesuke!

„Eesti Raste kirjakogust“ on I. anne era-pääl-
 kirja al:

„Gooduse lood lastele“

siinsamas trükikojas välja tulnud ja igas raamatu
 poodis saada.

Hind 20 kop.

Suhataja.

	Lehek.
I. Looda Isa pääle (A. Piirikivi)	3
II. Luitsupää (P. Undriß)	3
III. Mõtte-salmid (S. Bergmann)	30
IV. Tallinn (G. Blumberg)	30
V. Ülem järv (A. Piirikivi)	32
VI. Tütike Langobardide ajalooft (P. Undriß)	32
VII. Ustaw Ilo J. Bergmann)	40
VIII. Tütarlaps ja lillike (A. Piirikivi)	42
IX. Printsefs Päitsepaiaste (P. Undriß)	42
X. Hommiku laul kowadel (A. Kurritoff)	51
XI. Natukene kullide elust (P. Undriß)	51
XII. Kaks õunapuud (S. Bergmann)	57
XIII. Kunstniku kodutulek (S. Undriß)	58
XIV. Mõtte-salmid (S. Bergmann)	65
XV. Naapolt laht ja Besuwi mägi (S. Ruus)	65
XVI. Koidu-täht (S. Bergmann)	73
XVII. Mõtte-salm (S. Bergmann)	77
XVIII. Meie Baltimaa maud (P. Undriß)	77
XIX. Raamatu toimetaja oma lugejate mõderfil (P. U.)	85
XX. Tõulu-jutt (P. Undriß)	83
XXI. Tõulu kingitus (S. Bergmann)	100
XXII. Kaste-till (S. Bergmann)	108
XXIII. Wana reinuwader rebane (P. Undriß)	108
XXIV. Rebane kanawaras (S. Kuhlbars)	115
XXV. Mõtte-salmid S. Bergmann)	115
XXVI. Wiisumees, eht tuda töw nõnda palk (S. Hurt)	115
XXVII. Hunt ja lits (S. Bergmann)	117
XXVIII. Wanad sõnad Kalewi poja seest	117
XXIX. Lapse une-nägu (A. Piirikivi)	118
XXX. Kolm mängu nooremaile lastele (P. Undriß)	118
XXXI. Mõtte-salmikesed (A. Piirikivi)	121
XXXII. Poiß ja sipelgas (A. Piirikivi)	121
XXXIII. Mõistatused (S. Hurt ja A. Piirikivi)	121
XXXIV. Wana-rahwa mõistatused (S. Bergmann)	122
XXXV. Pähkled (P. Undriß)	123
XXXVI. Mõtte-salm (S. Bergmann)	126
XXXVII. Sügisene maasika-õis (S. Bergmann)	126
XXXVIII. Lapse palwe (A. Piirikivi)	126

